

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Andrej Pavlišič

**SKROMEN PRISPEVEK O POLITIČNI TEORIJI IN PRAKSI
SITUACIONISTIČNE INTERNACIONALE**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Andrej Pavlišič

Mentor: izr. prof. dr. Mitja Velikonja

Somentor: asist. dr. Nikolai David Jeffs

**SKROMEN PRISPEVEK O POLITIČNI TEORIJI IN PRAKSI
SITUACIONISTIČNE INTERNACIONALE**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

Skromen prispevek o politični teoriji in praksi Situacionistične Internacionale

Glavni namen te naloge je osvetliti delovanje Situacionistične Internacionale [SI], revolucionarne formacije, ki je delovala med leti 1957 in 1972 in katere cilj je bil uničenje obstoječega družbenega reda. Na preseku vsakdanjega življenja, eksistencialistične filozofije, naukov iz zgodovine delavskega gibanja, konstruktivnih možnosti umetniških avantgard, marksistične teorije in različnih vrst eksperimentalnih aktivnosti je SI artikulirala celotno teorijo družbe. Njene posamezne elemente so v celoto povezovali historično–materialistično stališče, revolucionarna perspektiva in vsakdanja praksa članov SI. Slednjo so zaznamovali delovanje zunaj akademije in medijskih luči, plodni odnosi z nevarnimi razredi, iskrena ljubezen do destrukcije in strateško mišljenje. SI je svoje znanje in veščine vpregla v kreativne artikulacije svoje teorije, razvijanje novih metod njene širitve in iskanje ter negovanje partnerskih odnosov s podobno radikalnimi posamezniki in skupinami. Na ta način je sodelovala pri pripravi terena, na katerem se je maja '68 odvijal revolucionarni spopad in v njem tudi fizično sodelovala. S porazom revolucije se je tudi SI razpustila. Situacionistična avantura še danes zmore napajati konstruktivne razmisleke in prakse vsakdanjega življenja.

Ključne besede: spektakel, anarhizem, vsakdanje življenje, 1968, Francija.

A modest contribution to the political theory and practice of the Situationist International

The aim of this work is to shed light on the activity of the Situationist International [SI], a revolutionary formation that was active between 1957 and 1972 and whose aim was the destruction of the existing social order. At the juncture of everyday life, existentialist philosophy, lessons from the history of the workers' movement, constructive possibilities of the artistic avant-gardes, marxist theory, and various forms of experimental activity, the SI articulated a total theory of society. Its particular elements were linked to the whole through a historical–materialistic position, a revolutionary perspective, and the everyday praxis of the members of SI. The latter was characterized by working outside the academia and the media, a fruitful relationship with the dangerous classes, a sincere love of destruction, and strategic thinking. The SI invested its knowledge and abilities in the creative articulations of its theory, the development of new methods of its dissemination, and seeking out and nourishing partner relationships with similarly radical individuals and groups. Those were the means through which the SI collaborated in preparing the ground on which the revolutionary battle of May '68 took place, and in which SI itself was among the players. The defeat of the revolution brought on the SI's own dissolution. Today, the situationist adventure is still able to engender constructive reflections and practices of everyday life.

Keywords: spectacle, anarchism, everyday life, 1968, France.

1. UVOD	6
1.1 O dveh tokovih literature	6
1.2 O metodologiji	7
1.3 Teoretska in politična genealogija Situacionistične Internacionale	9
2. NASTAVKI ZA UKINITEV LOČNICE MED UMETNOSTJO IN ŽIVLJENJEM.....	10
2.1 Dada in krik.....	10
2.2 Nadrealizem in reafirmacija umetnosti	11
2.3 Letrizem in pokop trupel avantgarde	14
2.4 Letristična Internacionala in <i>dérive</i> , psihogeografija in unitarni urbanizem	16
2.5 Čista negacija	18
3. SARTRE, CAMUS IN VPRAŠANJE EKSISTENCIALIZMA	20
3.1 Eksistencializem kot konvertibilna valuta na intelektualni modni reviji	20
3.2 Dva pola politike eksistencializma.....	21
3.3 Na ulici se nekaj dogaja ali (dodatni) nastavki prihajajoče teorije	22
4. KRITIČNA REFLEKSIJA ZGODOVINE DELAVSKEGA GIBANJA.....	24
4.1 Kritika nedoslednosti med teorijo in prakso anarhizma.....	26
4.2 Kritika boljševizma in social–demokracije.....	28
4.3 K praksi, ki hkrati producira in išče svojo teorijo.....	30
5. ... IN SEDAJ: SITUACIONISTIČNA INTERNACIONALA	32
5.1 Situacionistična internacionala	32
5.2 Neposredne politične okoliščine	34
5.3 SI kot kolektivni projekt mišljenja in delovanja ter linija demarkacije	35
5.4 Lefebvre in kritika vsakdanjega življenja	38
5.5 Korak nazaj	40
5.6 Odnos med umetnostjo in politiko – premik k celostni teoriji družbe.....	42
6. TEORIJA SPEKTAKLA	46
6.1 <i>Détournement</i> teorije in teorija <i>détournementa</i>	46
6.2 Marx, odtujeno delo in blagovni fetišizem kot temelj teorije spektakla	48
6.3 Lukács, popredmetenje in stališče totalitete	49
6.4 Spektakel.....	51
6.5 Spektakel kot negacija življenja, ločitev kot njegov pogoj in učinek	52
6.6 Načelo ne–intervencije in kontemplacija	56

6.7	Različni obrazi istega	57
6.8	Spektakel kot kritični koncept in sile rekuperacije	58
6.9	O spektaklu in Situacionistični Internacionali	60
7.	NEKAJ MALEGA O PRAKSI	61
7.1	Preludij – “majhen socialni eksperiment”	61
8.	PRELEPI MESEC MAJ.....	66
8.1	Politična napetost kot globalni <i>zeitgeist</i>	67
8.2	Uvertura v nemisljivo.....	68
8.3	Revolucija <i>ante portas</i>	72
8.4	Svet za ohranjanje zasedb (CMDO).....	76
8.5	Situacionistična Internacionala in maj ‘68.....	78
8.6	Samorazpustitev Situacionistične Internacionale.....	81
9.	ZAKLJUČEK.....	83
10.	LITERATURA:	86

1. Uvod

Leta 2007 mineva petdeset let od nastanka Situacionistične Internacionale (SI) in petintrideset let od njene samorazpustitve. Vmesno petnajstletno obdobje (1957–72) je poleg ostalih zgodovinskih dogodkov sovpadlo z zlato dobo države blaginje v zahodni Evropi. Po zgodovinskem zatonu mednarodnega delavskega gibanja in vzponu potrošniške družbe se je revolucija v industrijsko visoko razvitih deželah zdela nemogoča in celo nepotrebna, sama ideja o njej pa težko misljiva. Tistim, ki so revolucionarni duh še ohranili, so se kot edina bojišča revolucionarnega boja kazale dežele tretjega sveta, ki so se po tekočem traku osvobajale kolonialnega gospostva. Situacionistična Internacionala je bila med tistimi, ki so zagovarjali, da začasni triumf države blaginje še ne pomeni konca razrednega boja, temveč zgolj njegov prehod v novo obliko. Konec tega obdobja je prinesel potrditev teh tez tudi na ulice zahodnih mest, najmočneje v Pariz. Prvih enajst let svojega obstoja je SI trdila, da je del novega porajajočega se revolucionarnega gibanja. Maja 1968 je bila prepričana, da sodeluje v revoluciji, ki jo je napovedovala. Po njenem porazu je zapisala lastno zgodovino in se kot organizacija razpustila.

1.1 O dveh tokovih literature

David Graeber in Stevphen Shukaitis obsežen nabor literature o majskih dogodkih leta 1968 razdelita na dva tokova, od katerih ima vsak svoje občinstvo in način uporabe: aktivisti tudi po desetletjih še naprej berejo dela iz časa neposredno pred dogodki, torej tista, ki so revolucijo leta 1968 anticipirala in soustvarila pogoje njenega porajanja. Poleg tega, da jih prebirajo, jih tudi dalje razvijajo. Akademiki berejo in razvijajo dela, ki so neposredno sledila revolucionarnemu sunku in izražajo predvsem težnjo po ugotavljanju in razumevanju tega, kar se je zgodilo. Poleg pomembne razlike v izhodiščni perspektivi je značilno, da aktivisti do neke mere prebirajo tudi dela drugega toka, medtem ko akademiki tega ne počno praktično nikoli (Graeber in Shukaitis 2007: 20). Omenjena avtorja sicer govorita o stanju v akademskem svetu v ZDA, a vzporednica s stanjem v Sloveniji je povsem možna in uporabna tudi za nas. Situacionistična teorija po omenjeni razvrstitvi sodi v prvi tok in je v Sloveniji še vedno relativno skromno prisotna, še manj pa je predmet bolj celovite obravnave, medtem ko v tujini v zadnjih letih počasi prodira tudi v akademsko sfero. Posamezne teze so sicer v obtoku, najbolj razvpito delo *Družba spektakla* Guya Deborda je prevedeno in razprodano, *Časopis za kritiko znanosti* je

leta 1997 na to temo pripravil blok člankov, tu in tam nastane kakšno diplomsko delo¹. Svoje umetniško ustvarjanje je neposredno na situacionistično teorijo navezal eden od najbolj prodornih sodobnih slovenskih umetnikov Marko Peljhan², Moderna galerija je leta 2001 pripravila razstavo z naslovom *Oko in njegova resnica – Spektakel in resničnost v slovenski umetnosti 1984–2001*, v kateri odzvanja situacionističen naboj, ta pa je v Sloveniji eksplicitno navzoč tudi v delu Alexandra Brennerja. Tudi sicer so posamične reference na situacionistično teorijo dokaj reden, čeprav marginalen del različnih razprav. A ob tej dokaj realni prisotnosti ugotavljamo, da gre pretežno na račun diskusij o središčnem situacionističnem konceptu – konceptu spektakla, pri čemer ostali vidiki situacionističnega projekta ostajajo slabše artikulirani. Z ostalimi vidiki mislimo najprej na vire situacionističnega delovanja, nato pa na situacionistično razumevanje politike, umetnosti, prostora, teorije in vsakdanjega življenja. Slednje se tudi ob srečanju s sodobnim svetom še vedno izkaže za dovolj uporabno, da se spleča z njim поблиže spoznati. Ne samo, da je razumevanje, ki uradno politiko razume skozi logiko spektakla, postalo praktično stvar splošnega konsenza, tudi v aktualnih globalnih bojih proti kapitalizmu je med mnogimi drugimi zaslediti tudi sledi situacionističnih konceptov. Če ugotovitev o aktualnosti situacionistične teorije premislimo skupaj z njeno skromno prisotnostjo v našem prostoru, potem potreba po delu, ki bi za svoj objekt vzelo ravno situacionistično, postane jasna.

Namen te naloge je načrtati glavne koordinate situacionistične teorije. Šele njihovo poznavanje omogoča resnejše kritike in razprave o temi, kar pa na tem mestu ni naš namen. Odločitev za to izhaja bodisi iz avtorjevega strateškega razmisleka bodisi iz njegovih skromnih zmožnosti za napore tovrstnega dela, prav mogoče pa tudi iz slabo razvitega interesa za kaj takega. Resnica najverjetneje vsebuje vse te momente skupaj. Na morebitne pomisleke, ki izhajajo iz nezgodovinskega odnosa do situacionistične teorije, češ da že sama akademskost te naloge pomeni “izdajo” same te teorije, odgovarjamo s Sadie Plant, ki pravi, da so SI njeni nasprotniki predolgo ignorirali, njeni simpatizerji pa predolgo varovali. “Prav nobene škode ni, če njene ideje predstavimo v globoko nerevolucionarnem okolju sodobne intelektualne debate. Njena praksa, ki ji nikoli – seveda – sploh ni pripadala, je povsem varna v rokah tistih, ki jo vedo uporabiti” (Plant 1992: ix).

1.2 O metodologiji

Clark in Nicholson–Smith navajata, da se uveljavljena vednost o SI, ki jo neredko gojijo celo tisti, ki se sami razglašajo za njene privrženice, vrti okoli štirih glavnih osi:

¹ Glej Lebar (2006).

² Glej intervju Nikolaja Jeffsa z Markom Peljhanom, ki je objavljen v 182. številki Časopisa za kritiko znanosti.

1. Situacionistična Internacionala je bila tipična pozno-modernistična umetniška organizacija, ki je zašla v "politiko umetnosti." Razumljena kot umetnost, njena politika ni bila dosti vredna. Vsekakor pa je ne gre soditi kot politiko.
2. SI je bila v zadnjih desetih letih svojega obstoja umetniško-politična sekta, zaverovana v svoj lastni purizem in se je ukvarjala predvsem z izključitvami in žalitvami ter je večinoma ignorirala širša politična dogajanja (...). To je teza o "čistih rokah" (...).
3. Situacionistična politika je bila "subjektivistična," post- ali hiper-nadrealistična, ki jo je vodila utopična ideja o novi "politiki vsakdanjega življenja," ki jo je moč reducirati na kupček grafitov iz leta '68: "vzemi svoje želje za realnost," "dolčas je vedno proti-revolucionaren."
4. Situacionistična teorija, posebej kot jo je zapisal Debord v *Družbi spektakla* (...), počiva na metafizičnem sovraštvu do "gole" podobe ali reprezentacije in predstavlja zadnjo obrambo avtentičnosti, bodisi individualne ali razredne (Clark in Nicholson-Smith 2002: 471-473).

Te posamične totalne sodbe o SI bomo uporabili za eno od izhodišč te naloge in v njenem nadaljevanju skušali pokazati, da so povsem nezadovoljive. Iz celotnega spleta delovanja SI namreč potegnejo en delni vidik in ga povzdignejo v njeno edino resnico, ne da bi preverili njegov odnos do drugih vidikov in do celote. Kolikor so napačne, pa so vseeno delno utemeljene v delovanju same SI in jih je zato potrebno resno vzeti pod drobnogled. SI je bila namreč res povezana z umetnostjo. Ena njenih glavnih referenc so umetniške avantgarde dada in nadrealizem, pa tudi sama je umetnost producirala. A kot bomo videli, je bil odnos SI do umetnosti že vseskozi ambivalenten, saj jo je hkrati videla kot vir pozitivnih spodbud in kot polje, ki ga je potrebno uničiti. Prav tako bomo videli, da je SI navzven sicer lahko dajala vtis, kot da se ukvarja zgolj sama s sabo in je svet okoli nje ne zanima, pa vendar je bila popolnoma del tega sveta in je vanj tudi povsem praktično že vedno tudi posegala. Podobno so najbolj vidna dediščina SI dejansko revolucionarni grafiti iz maja '68, a do njihovega polnega praktičnega pomena in njihovega teoretskega ozadja se lahko dokopljemo le skozi razumevanje celotnega projekta SI. Pokazali bomo tudi, da gre v situacionistični teoriji sicer res za sovraštvo, a ne za tisto metafizično do sleherne reprezentacije, temveč predvsem za sovraštvo do odtujenih oblik življenja, ki je utemeljeno na historično-materialistični analizi družbe.

Naša metoda pri raziskovanju SI ne bo zunanji, antropološki pogled objektivnega raziskovalca, temveč bomo SI skušali razumeti znotraj njenih lastnih parametrov. Zanimala nas bo njena genealogija, torej filozofski, umetniški in zgodovinsko-politični vplivi, ki so vgrajeni v SI. Prav tako se bomo poslužili metode politično-zgodovinske kontekstualizacije, saj bomo delovanje SI skušali razumeti v konkretnih okoliščinah, v katerih se je dogajalo, torej (večinoma) v Franciji v petdesetih in šestdesetih letih dvajsetega stoletja. Ena od naših metod bo tudi

tekstualna kontekstualizacija, saj bomo skušali pokazati, v kakšnem odnosu so teorije SI do nekaterih teorij svojega časa in nakazati prekrivanja. Glede na to, da se SI dostikrat razume kot da je delo enega človeka – Guy Deborda³, bomo skušali pokazati na kolektivni značaj SI, v katerem ima sicer Debord opazno vlogo, ne pa tudi edine pomembne. S tem namenom bomo k SI pristopili tudi z branjem prispevkov ostalih članov SI.

1.3 Teoretska in politična genealogija Situacionistične Internacionale

V skladu s temi zastavki in z uporabo zgoraj navedenih metod je glavni namen te naloge osvetlitev posameznih ravni situacionističnega projekta. Naša analiza bo v nekaterih vidikih, predvsem v zvezi s konkretnim političnim kontekstom neke dobe, osredotočena predvsem na Francijo, a se bo dotaknila tudi globalnih političnih dogajanj. To opravičujemo s tem, da so pomemben vpliv na SI imele nekatere specifične francoskega prostora: iztek dadaizma v nadrealistično gibanje, ki je za SI najpomembnejši izraz imelo prav v Franciji, francoska imperialistična politika v Alžiriji in Vietnamu ter primat eksistencialistične filozofije v letih po 2. svetovni vojni. Glede na dejstvo, da ima SI močan zgodovinski spomin, bomo tekom naloge tudi mi večkrat zašli v podrobnosti nekaterih zgodovinskih dogodkov. Tega se bomo vedno lotevali z namenom, da bi na ta način osvetlili katera od stališč ali potez SI in ponazorili, kako so se ta razlikovala od stališč njenih sodobnikov. V celoti gledano bo mestoma kateri od vidikov predstavljen v precejšnjih podrobnostih, medtem ko bodo drugi obravnavani bolj splošno. Velja naj torej, da bomo posamezne primere, skupine in teorije obravnavali zgolj v luči tega, kako so vplivale na situacionistično delovanje, ne da bi si hkrati domišljali, da smo s tem posamezne teme tudi izčrpali. V teh primerih bomo bralca napotili na nadaljnje branje, saj menimo, da je tudi ostale vidike potrebno obdelati bolj sistematično in v globino. Nadejamo se, da bo iz celote naloge razviden tudi pristop, ki bi ga utegnili ubrati pri obdelavi kakšnega od teh premalo obdelanih vidikov.

³ Glej Hussey (2001), Home (1997) in Bracken (1997).

2. Nastavki za ukinitve ločnice med umetnostjo in življenjem

2.1 Dada in krik

Prva pomembna koordinata v genealogiji Situacionistične Internacionale je dada, zato si ga velja poglobljeje pogledati. Med prvo svetovno vojno je kapitulacija meščanskega reda, ki se je zaklinjal na vzvišene razsvetljenske ideale svobode in humanizma, postala tako otipljiva kot je le mogoče. Cela generacija je bila masakrirana v imenu kulture, časti, razuma in civilizacije. V teh pogojih je pobeg pred vojno v nevtralnem Zürichu združil nekaj apatridov z različnih strani fronte. V odgovor na hipokrizijo meščanskega reda so se na krilih nenadnega navdiha spomladi 1916 razglasila za dada: “dada je bil odkrit v nekem slovarju in ne pomeni nič. Je pomenljivi nič, katerega pomen je, da nekaj pomeni. Z nič hočemo spremeniti svet, z nič hočemo spremeniti pesništvo in slikarstvo, z nič hočemo priti vojni do konca” (Huelsenbeck v Berger 1981: 12).

Postavljajoč se na pozicijo krika⁴ zoper vojno norost, ki se je izražal v obliki poetičnih recitalov z glasbeno spremljavo v Cabaret Voltaire, je dada raziskoval lastno formo in jo polagoma razvil v manifestacije raznih vrst, ki jih je prečila enotna vsebina: frontalni napad na meščansko družbo in popolna ter brezpogojna zavrnitev njenih vrednot, njene morale in njenega gospostva. Meščanski Zürich ni bil nič, če ni bil ekpozitura te iste meščanske družbe, kar je dada nujno pripeljalo v pričakovan in željeni konflikt z lastnim občinstvom. Tega je dada zaničeval, vedoč ustvarjal zanj škandalozne manifestacije, ki so se nemalokrat končale s prekinitvami, pretepi, posredovati je morala policija (Berger 1981). “Tako je bil rojen DADA, iz potrebe po neodvisnosti, iz nezaupanja do skupnosti” (Tzara 1918). Navidez je dada interveniral v svet umetnosti, v resnici pa so bili “umetniki” iz Cabaret Voltaira že od začetka v uporabi zoper njega (Lewis 1990: 3). Dada je artikuliral nov odnos med umetnostjo in življenjem: umetnost ne kot specifična domena življenja, temveč življenje samo kot umetnost.

Dada je bil široko in raznoliko gibanje, brez formalne oblike, organizacije ali kohezije, ki je prehajalo nacionalne meje in meje med umetnostjo, politiko in vsakdanjim življenjem (Plant 1992: 40). Svoje sunke je doživelo v Zürichu, Berlinu, New Yorku, Kölnu in Parizu, vsakič v nekoliko drugačnem kontekstu in potemtakem tudi v drugačni obliki⁵. V Berlinu je denimo Wieland Herzfeld lahko rekel “dada se bojuje na strani revolucionarnega proletariata” (Herzfeld v Berger 1981: 21) in s tem izrekel konsenz berlinskih dadaistov, medtem ko so bile züriške

⁴ Holloway (2004: 9) pravi, da je “izhodišče [teoretske refleksije] odpor, negativnost, boj. Misli se rodijo iz besa in ne iz drže razuma.”

⁵ Na tem mestu ni naš namen, da bi se podrobneje posvetili dada univerzumu. O tem glej Berger (1981), Plant (1992), Lewis (1990).

manifestacije popolnoma nepovezane s kakšnim realno obstoječim delavskim gibanjem. Nemški dada je bil zavljo ekstremnih političnih razmer v Nemčiji po koncu vojne že od začetka močno povezan z radikalno politiko (Lewis 1990: 7). Sodelovali so v spartakistični vstaji v Berlinu⁶, razglašali revolucionarna stališča, hkrati pa so “ohranjali močan element humorja in zavračali, da bi bili popolnoma resni, četudi sredi uličnih spopadov” (Lewis 1990: 7).

Ne glede na razlike med različnimi izrazi, je dada bilo “nadvse radikalno gibanje, ki se je zavestno in manifestativno odrekalo vrednotam meščanske družbe in kulturnemu izročilu evropske civilizacije ter jih izpostavljalo neprizanesljivemu posmehu” (Berger 1981: 26). Tristan Tzara je v svojem *Manifest dada 1918* natančneje formuliral temeljne postulate dada: “S preteklostjo nas veže samo nasprotje” (Tzara 1918). Nato pa nadaljuje, da v meščanskem redu ni ničesar, kar bi bilo vredno vzeti resno, vključno s filozofijo, logiko, psihoanalizo in ostalo znanostjo. Kar šteje je spontanost v uničenju starega sveta: “Pripravljamo veliko predstavo katastrofe, požara in razkroja (Tzara 1918). V Manifestu je dada razglašen za totalen odnos do sveta, ki mu gre za razgreto, nenadzorovano razdiranje ustaljenih razmerij, spontanost trenutkov brez misli na prihodnost. Literatura je le ena od mnogih hkratnih oblik tega odnosa (Berger 1981:18).

Dada je bil prelom z meščansko družbo, resnično težo pa mu daje to, da je bil hkrati tudi prelom s samim poljem svojega porajanja, torej z umetnostjo, ki je bila meščanska umetnost. Dada je to umetnost popolnoma desakraliziral in zanimal sleherne estetske kategorije, ki bi bile v umetnosti lahko veljavne (Berger 1981: 28). Ker je z uničenjem vsega meščanskega mislil resno, je v svoj anti-program eksplicitno uvedel tudi uničenje dada kot umetnosti: “DADA ne pomeni nič” (Tzara 1918). Meje dadaistične svobode niso imele opravka z umetnostjo, temveč so merile na cel svet, na celoto človeškega izkustva, “bile [so] neskončne” (Berger 1981: 28).

Dada kot silni izbruh popolne negacije je zamrl hkrati s koncem konkretnega konteksta, v katerem se je porodil. Zürichški dadaisti so se po koncu vojne napotili drugam, v Berlinu je poraz revolucije pomenil tudi konec dada, v Parizu pa je dada še vztrajal na prizorišču, a se je po letu 1919 njegova moč zmanjševala. Meščansko občinstvo je razvilo odpornost in celo začelo z naklonjenostjo spremljati dogajanje, kar je bil dovoljšen znak, da je dada obdobja konec.

2.2 Nadrealizem in reafirmacija umetnosti

Prostor, ki ga je s svojo intervencijo odprl dada, je po njegovem koncu zasedel

⁶ Spartakistična vstaja je ime za nemško revolucijo v začetku leta 1919.

nadrealizem⁷. Ta je dadaistični negaciji dal pozitiven pomen. Razumevanje pomena ruske revolucije, ki je bil v tem, da se je radikalna transformacija družbe pokazala kot nekaj realno možnega, je nadrealiste privedla do presejanja negativizma dada (Lewis 1990: x) in do gradnje novega politično–kulturnega programa. Jasno so se zavedali, da je vojno generacijo družba, ki jo je tako lahkotno poslala v smrt, v primeru, da se ji je kdo uspel izogniti, na povratku čakala s svojimi zakoni, svojo moralo, svojimi religijami (Nadeau v Plant, 1992: 42), kar je pri nadrealistih še podžgalo nujnost družbene transformacije. Osnova njihovega programa je bila prevzeta od dada: brezkompromisen zagovor anti–militarističnih, anti–nacionalističnih in anti–imperialističnih stališč⁸. S te pozicije so se lotili raziskovanja pozitivnih možnosti in jih – med drugim – našli pri de Sadu kot advokatu čiste svobode, v Rimbaudovem iskanju življenja, ki bi bilo čista avantura in v Lautréamontovi ideji, da mora biti poezija delo vseh. Na znanstvenem področju so ključen impulz pomenila zadnja spoznanja Sigmunda Freuda o naravi nezavednega⁹, na podlagi katerih je André Breton nadrealizem utemeljil na kritiki absolutnega racionalizma, nasproti kateremu postavlja nezavedno. Polje nezavednega, torej sanje in domišljija, je ravno polje svobode, ki jo je potrebno sprostiti. Nadrealisti so zahtevali svobodo za vse in to brez omejitev. Zahtevali so svobodo za zapornike, svobodo od vojaške službe, svobodo za duševne bolnike, seksualno svobodo in svobodo od vseh tradicionalnih tabujev zahodne kulture (Lewis 1990: 27).

Osvoboditve nadrealisti niso razumeli kot individualno revolucijo duha, temveč jih je zanimala zgolj kot socialna revolucija. Vseeno je bilo precej njihove aktivnosti še vedno vezane na svet umetnosti in na različne ekperimente v njem. V začetku je bila tako glavno odkritje nadrealizma tehnika avtomatičnega pisanja, poskus zapisa toka nezavednega. A nadrealisti so bili že od začetka zavezani političnemu delovanju, ki je bil vedno eden od konstitutivnih elementov gibanja. Ob izbruhu vstaje v Rifu v Maroku, ki je bil tedaj francoska kolonija in jo je francoska vojska krvavo zatrla, so bili v Franciji praktično edini, ki so obsodili francoski imperializem. Da bi se povezali z realno obstoječim revolucionarnim političnim gibanjem, so se čedalje bolj zblíževali s francosko komunistično partijo in vanjo leta 1927 tudi kolektivno vstopili. Sopotništvo s komunistično partijo se je izkazalo za naporno, saj, četudi je nadrealizem samega sebe razumel, kot da je v službi revolucije, si je hkrati pridržal pravico, da sam določi naravo te

⁷ Konec dada ni bil tako manifestativen kot začetek, saj je dadaistična dejavnost polagoma ugašala. Zadnji dadaistični večer je bil julija 1923, katerega izvedbo – na sporedu je bil skeč Tristana Tzara – so preprečili bodoči nadrealisti (Berger 1981: 38). Nadrealizem je bilo gibanje, v katerega se je zlilo več tokov. Na tem mestu kot nadrealizem obravnavamo tisto gibanje, ki se je oblikovalo okoli André Bretona in je imelo izdelano enotno doktrino in cilje. Njegov začetek simbolno predstavlja Bretonov *Manifest nadrealizma* iz leta 1924.

⁸ Teh so se nadrealisti držali vse do konca štirideset let kasneje. Ne Hitlerjev militarizem, ne kaj drugega jih ni prepričalo v to, da bi se temu odrekli.

⁹ Breton je bil med prvo svetovno vojno strežnik v psihiatrični bolnišnici, kjer se je seznanil s Freudovimi teorijami.

službe (Plant 1992: 52). Glede na to, da je v tedanjem partijsko organiziranem komunističnem gibanju bolj in bolj prevladovala stalinistična linija, je težnja nadrealistov po avtonomiji v odnosu do komunistične partije neizogibno pripeljala do konflikta in do ločitve poti¹⁰. V tridesetih letih so v soočenju z evropskim fašizmom nadrealisti praktično edini zavrnili idejo o tem, da je Hitlerjeva Nemčija edini nasprotnik. Zagovarjali so tezo, da fašizem ni izoliran fenomen, temveč da odgovornost za njegov vzpon delijo vse zahodne imperialistične države (Lewis 1990: 123). Osamljeni v tem stališču so nato brez pravega vpliva na dogodke opazovali, kako se je praktično celotna levica v Franciji utopila v izbruhu nacionalizma, ki se je vrgel v še eno vojno. Nadrealizem se je iz organiziranega gibanja transformiral v objekt preučevanja¹¹. V nasprotju z izraženimi težnjami nadrealizma samega je bil kot njegov zgodovinski doprinos za nazaj interpretiran zgolj kot utemeljitev novega umetniškega gibanja, pri čemer je politični naboj malodane izginil z obzorja. Nadrealizem se je kot nova estetika uveljavil v literaturi – tako v prozi (Aragon, Bréton) kot poeziji (Eluard, Char, Bréton), filmu (Buñuel, Dali) in v slikarstvu (Dali). Od željene popolne revolucije so ostali umetniški artefakti, ki so v resnici reproducirali vlogo umetnika v meščanski družbi. Rekli bi lahko naslednje: če je dada meščanski družbi spodmaknil tla pod nogami in odprl *družbeni* prostor za široko polje kolektivnega političnega delovanja, je nadrealizem ta prostor skušal zasesti, kakor je v skladu s svojimi idejami najbolje zmogel. Meščanska družba je ta napor reducirala zgolj na polje umetnosti kot specializirane družbene sfere.

Henri Lefebvre, eden ključnih teoretikov, s katerim je SI najprej razvila tovariški odnos, nato pa se z njim sprla, neuspeh nadrealistične revolucije komentira, češ, da se v nadrealističnem poudarjanju moči nezavednega, ki seže do oboževanja bizarnega, čudežnega, skriva globok defetizem, a ne v oziru na obstoječo družbo, kot je to artikuliral Bréton v *Manifestu nadrealizma*, temveč naj bi šlo za “trajen, globok defetizem do človeka, do mišljenja, do ljubezni, do celotne stvarnosti” (Lefebvre 1988: 101). Njegova posledica je zdrs v misticizem, ki pa nikakor ne more biti dejavnik revolucije. Eden najbolj izpostavljenih članov SI Guy Debord podobno pravi, da “v jedru nadrealizma leži napaka, namreč ideja o neskončnem bogastvu domišljije nezavednega” (Debord 2002: 33). Ta jih je s področja neposredne dejanskosti vsakodnevnega življenja, za kar so sicer nadrealisti razvili močne nastavke, zanesla v mistično in magično onstranstvo, v slepo malikovanje nezavednega. Ne glede na te kritične momente so situacionisti nadrealizem vedno razumeli kot relevanten vir konstruktivnih možnosti. Drugi ključni član SI Raoul Vaneigem pravi, da so nadrealisti – vsaj nekateri med njimi – razumeli, da edino veljavno preseganje

¹⁰ O razgibani zgodovini odnosa med nadrealizmom in komunistično partijo glej zelo dobro študijo Lewis (1990).

¹¹ Po vojni je sicer Breton po vrnitvi v Francijo okoli sebe zbral novo nadrealistično skupino, ki pa ni pustila večjega pečata niti v umetnosti niti v politiki.

umetnosti leži v neposredni izkušnji – v delih, ki jih nobena ideologija ne more vgraditi vase (Vaneigem 2003: 115). Nato nadaljuje, da je bila šibkost nadrealizma v tem, da ravno slednjega procesa niso aktivno zadrževali, kar je posledično pripeljalo do tega, da so od celotne izkušnje in projekta nadrealizma ostali zgolj njegovi umetniški artefakti. Dejstvo, da je bila meščanska družba zmožna revolucionaren značaj nadrealizma ne samo nevtralizirati, temveč tudi pretvoriti v vir zaslužka, saj so artefakti nadrealistične umetnosti postali cenjeno blago, so situacionisti prepoznali in vključili v svojo analizo. Dodatno je na situacioniste pomembno vplivala tudi nadrealistična izkušnja s komunistično partijo, ki jih je napotila k ideji, da je pogoj resnično revolucionarne politike nastanek neke povsem nove forme političnega delovanja, ki bi gradilo predvsem na avtonomiji in ne na strankarski disciplini. Do nadrealizma so se situacionisti eksplicitno opredelili tudi s tem, ko so zapisali tudi, da bi bilo nadaljevanje nadrealizma najbolj konsistentna drža, če se ne bi pojavilo nič novega, ki bi ga zamenjalo (SI v Knabb 1981: 42).

2.3 Letrizem in pokop trupel avantgarde

Po drugi svetovni vojni so se v kontekstu pohoda eksistencializma številne skupine in posamezniki obračali k zgodovinskim avantgardam in svoje pozicije artikulirali v dialogu z njimi in to s težnjo po njihovem preseganju. Del tega toka je bilo letristično gibanje, ki ga je leta 1948 utemeljil Isidore Isou. Njegova glavna ideja je bilo dokončanje avantgardnega projekta razgradnje umetniške forme, pri čemer je bila konkretni predmet te razgradnje poezija. Če so predhodni revolucionarni posegi v poezijo le-tej odvzeli rimo in verz, so letristi delo dokončali s tem, da so jo reducirali na črko¹². Letristična poezija kroga okoli Isouja je svoj ključni izraz dobila v onomatopoetični poeziji, kjer so ostali samo še glasovi in so jo letristi v duhu avantgard recitali po lokalih pariškega levega brega.

Poleg umetniških pretenzij pa je del gibanja gojil nagnjenje do škandalov prav posebne vrste. Mogoče najpomembnejši je bila intervencija, ki so jo izvedli 1950 za Veliko noč v cerkvi Notre Dame. Letristi so se preoblekli v menihe, eden od njih je stopil na prižnico in z nje razglasil, da Bog ne obstaja¹³. Škandal je bil neizbežen in akterje je pred pobesnelimi verniki

¹² Črka: "la lettre", iz tega letrizem.

¹³ Celotno besedilo blagoslova, ki pa ga prevratnikom ni uspelo niti do konca izreči: "Danes, na Veliko noč tega Svetega leta v blagoslovljeni baziliki Notre-Dame v Parizu Obtožujem Univerzalno Katoliško Cerkev smrtonosne prilastitve naše življenske moči v imenu praznih nebes Obtožujem Katoliško Cerkev goljufije Obtožujem Katoliško Cerkev, da je okužila svet s svojo moralno smrti, da je rakava rana na gnijočem zahodnem svetu Resnično povem vam tukaj: Bog je mrtev. Iz pohlevnosti vaših umirajočih molitev mi črpamo bogato gnojilo za ubijalska polja naše Evrope.

morala zavarovati policija. Kasneje je ta škandal retroaktivno postal "utemeljitveni zločin Letristične Internacionale." (Kaufmann 2006: 11). Leta 1952 so letristi na filmskem festivalu v Cannesu izsilili projekcijo filma Isidore Isou–a. Istega leta se je letristično gibanje razklalo, razkol pa je vodilo krilo, kateremu je pripadal Guy Debord, ki se je letristom pridružil 1951 in za katerega je ta skupina predstavljala iniciacijo v intelektualno in avantgardno sceno ter je kasneje igral vodilno vlogo v Situacionistični Internacionali. Povod za razkol je bil prihod Charlieja Chaplina v Pariz, ki je moral zaradi McCarthyjevega lova na komuniste zapustiti ZDA. V ozračju hladne vojne je levica častila njegov prihod, z drobnostjo izjemo Deborda in nekaj njegovih bližnjih. Ob tej priliki so spisali droben pamflet¹⁴, v katerem so ga grobo napadli. "Verjamemo, da je uničenje idolov najbolj nujen izraz svobode, še posebej, ko se ti predstavljajo v njenem imenu" (Debord v Marcus 2001: 6) so zapisali v obrazložitvi. A glavna žrtev napada – vsaj po učinkih – je bil Isidore Isou. Ta se je bil na to provokacijo prisiljen odzvati in to je storil tako, da se od tega dogodka javno distanciral. To priložnost so Debord in somišljeniki zgrabili in razglasili: "kot da nam Isidore Isou ni bil nič; kot da njegovih laži in zanikanj nikoli ni bilo" (Debord in drugi v Kaufmann, 2006: 19). "Leva tendenca" se je nato organizirala v Letristično Internacionalo (LI), ostro prekinila vse stike z Isidore Isou–jem in prekinila z umetniškimi pretenzijami ter se odprla za preučevanje pogojev sodobnega življenja. To navidez nerazumno bridkost in osebno dimenzijo razkola Kaufmann lucidno interpretira kot: "Kot vedno je porajajoča avantgarda svoja kopja v prijateljskem poskusu, da jo potisne s scene, uperila v obstoječo avantgardo" (Kaufmann 2006: 19).

Vzroki za razkol so bili globlji in bolj vsebinski kot neposredno izhajajo iz tega partikularnega, resda pomembnega konflikta. Debordova tendenca je v Isou–jevem letrizmu prepoznala zgolj novi literarni program, formulacijo nove poetike¹⁵, pospremljen s kultom Isou–jeve osebnosti in celo mesijanstvom. Prvo je presekel že dada iz Cabaret Voltaira (Berger 1981: 19), zavrnitev drugega je bil in ostaja predpogoj sleherne avtonomne pozicije tako v umetnosti kot v politiki, poleg tega pa Isou–jevo delo ni bilo utemeljeno na primatu vsakdanjega življenja in se iz njega ni porajalo. Tej analizi implicitno pritrjuje tudi Lefebvre, čigar opazka o Isoujevih

Pojdite dalje v tragično in vzneseno puščavo dežele, kjer je Bog mrtev in obdelujte na novo to zemljo z golimi rokami, z vašimi ponosnimi rokami, z vašimi rokami brez molitve.

Danes na Velikonočni dan tega Svetega leta tukaj v baziliki Notre–Dame v Franciji, proglašamo, da je Kristus–Bog umrl, zato da bi človek lahko večno živel" (Berna in drugi v Mension, 2002: 25).

¹⁴ Izvleček iz njega: "Zgubi se, fašistični črv, zasluži ogromno denarja, bodi sofisticiran (tvoj prazen želodec je imel dosti uspeha pri mali Elizabeth), umri hitro, poskrbeli bomo za prvorazreden pogreb. Upamo, da je tvoj zadnji film res zadnji. Reflektorji so stopili masko tako imenovanega briljantnega igralca in vse, kar vidimo, je nesrečen in nezanimiv starec. Go home Mister Chaplin" (Wolman in drugi v Kaufmann, 2006: 19).

¹⁵ V zvezi z letristično poezijo je mogoče reči, da se ni radikalno razlikovala od dadaistične. Na to opozarja Kaufmann (2006) in tudi Berger v svojem pregledu dadaizma navaja, da v dadaistični zvočni pesmi "ni bil ohranjen niti več semantični pomen besed, saj je bila sestavljena iz izmišljenega jezika, se pravi, iz besed brez kakršnegakoli pomena, in je želela učinkovati le s svojo zvočno, slušno podobo" (Berger 1981:29). Možno bi bilo torej reči, da je bila onomatopetična poezija reciklirana dadaistična poezija,

letristih je zelo enoznačna in neusmiljena: “Vse to je bila šala” (Lefebvre v Ross 2002: 271). Dovolj jasno je torej, da razkol ni bil stvar boja za prestiž znotraj avantgardne formacije, temveč zgolj logičen izraz fundamentalnih vsebinskih in, nenazadnje, političnih razhajanj med realno obstoječimi tendencami. Kasnejši razvoj obeh, ki je šel v povsem različne smeri, to še dodatno potrjuje¹⁶.

2.4 Letristična Internacionala in *dérive*, psihogeografija in unitarni urbanizem

Letristična Internacionala kot ena od formacij, iz katerih se je kasneje porodila SI, se je po letu 1952 od umetnosti obrnila k preučevanju pogojev sodobnega življenja, kar je v praksi pomenilo nenehno predajanje užitek, ki jih nudijo alkohol, družba nevarnih razredov in neskončna količina časa, ki je namenjen samo temu, da se ga potroši. Druženje z delinkventi vseh vrst, od družine pobeglimi mladoletnimi dekleti, malimi kriminalci, brezposelnimi migranti, zdolgočasenimi umetniki in študenti, torej s tistimi, “ki jih je bilo mogoče določiti le z negacijo¹⁷ (Debord 1999: 223) ter urbani nomadizem¹⁸ je realna izkušnja, ki jo je podjetna avantgarda konceptualizirala s pojmom *dérive*. Ta označuje “obliko eksperimentalnega obnašanja, ki je povezana z pogoji urbane družbe: tehnika nenehnega prehajanja skozi urbana okolja. Pomeni tudi specifično obdobje nenehnega *dériva*” (SI v Knabb 1981: 45). S pojmom *dérive* so letristi teoretizirali lastno prakso in je kasneje postal eno od začetnih vozlišč situacionističnega projekta, skupaj s svojim dvojčkom psihogeografijo.

S pojmom *psihogeografija*¹⁹ so letristi označevali, situacionisti pa kasneje jasneje artikulirali stališče, ki razkriva načine in tehnike, ki pogojujejo in kontrolirajo vsakdanje življenje v urbanih sredinah, hkrati s njimi pa tudi možnosti za njihovo razkritje in subverzijo. Združitev psihologije in geografije v enotno prakso je v različnih oblikah del avantgardnega toka v umetnosti. Specifična občutljivost za mesto, za urbani prostor in spremembe v njem je personalizirana v Baudelairovem liku *flanêur*²⁰, v nadrealizmu in v delu Walterja Benjamina, še posebej v njegovem nikoli dokončanem delu *Das Passagen-Werk*²¹. V slednjem je Benjamin v

¹⁶ Za pregled dela Isidor Isouja in letrizma, ki se je organiziral okoli njega, glej Poniž in drugi (2000).

¹⁷ V filmu *In girum imus nocte et consumimur igni* je Debord leta 1979 to družbo komentiral na naslednji način: “Vsi so bili ponosni na to, da so bili del tako uničevalnega izziva; v resnici ne verjamem, da je kdorkoli, ki je bil del tega, kadarkoli dosegel vsaj kanček poštenega ugleda v svetu” (Debord 2003: 162).

¹⁸ Ki ga je moč razumeti tudi kot iskanje primernega kotička za konzumacijo primerne količine alkoholnih zvrkov, ne da bi te pri tem zmotila policija, sosede ali kak drug atmosferski pojav.

¹⁹ Psihogeografija: Študij specifičnih učinkov geografskega okolja, zavestno organiziranega ali ne, na čustva in obnašanja posameznikov (SI v Knabb 1981: 45).

²⁰ Za študijo o tem glej Benjamin (1998: 177-211).

²¹ Delo ni prevedeno v slovenščino, zato navajamo originalni naslov. V angleščino se naslov prevaja kot *The Arcades Project* (Benjamin, 2002).

tridesetih letih dvajsetega stoletja analiziral proces transformacije Pariza v drugi polovici devetnajstega stoletja, času njegove t.i. hausmannizacije. Ta proces je dobil ime po baronu Georges–Eugène Hausmannu, ki je med leti 1853 in 1870 vodil urbanistično prenovu mesta, da bi ga prilagodil zahtevam gospodarstva in državne varnosti. Mestu, ki je bilo poprej skupek malih mest, je ta proces prinesel uničenje številnih strnjenih naselij in delavskih sosesk. Te so strateško presekali široki bulvarji, pri čemer je pomembno vlogo pri tem megalomanskem projektu imela logika njegove vojaške upravičenosti. Benjamin navaja, da je bil resnični namen Haussmannovega projekta zavarovanje mesta pred državljansko vojno oz. revolucijo. Želel je, da bi postalo postavljanje barikad na pariških ulicah za vedno nemogoče (Benjamin 2002: 23). Vzrok širitve pariških ulic je bil v tem, da bi omogočili pretok idej in, najpomembneje, prost prehod vojaških regimentov²² (Benjamin 2002: 129). Haussmannovi posegi so v mesto, ki se je do takrat razvijalo kaotično in samoniklo, pripeljali strateško planiranje in funkcionalizem.

Podoben proces so sto let kasneje sami močno občutili v letrističnem krogu. V povojnem razmahu, ki je položil temelje potrošniški družbi, je v petdesetih letih prostor doživel hudo transformacijo. Ardagh ugotavlja: “V Parizu, kjer ni bilo v prvi polovici stoletja zgrajeno skoraj nič novega, so sedaj predmestja obkrožena z neskončnimi belimi megaliti novih stanovanjskih sosesk” (Ardagh 1981: 15)²³. Namesto v mesto, ki bi omogočalo nenehni *dérive*, se je mesto pred letrističnimi očmi spreminjalo v lovišče kapitala. “To je torej program: življenje bo končno razdeljeno v zaprte otoke nadzorovane družbe; konec vseh priložnosti za vstajo in srečevanja; avtomatska resignacija” je zapisano v 5. številki glasila LI, ki se je imenoval *Potlach* (LI v Debord 1996: 38). Izrazit razmah industrije na ravni, ki je presegala vse, kar se je zgodilo do tedaj in potreba po njenem servisiranju, je prinesel val urbanizacije, ki je cele soseke uničil zaradi novih obvoznic in širitve starih, številni gozdovi pa so se “umaknili” satelitskim naseljem. Simbol tega procesa je bil osebni avtomobil, ki je bil hkrati vzrok, posledica in ikona nove dobe. “Vsa groza povojnega planiranja je bila povzeta v servilni podreditvi logiki osebnega avtomobila” (Sadler 1999: 25).

Logika, ki je skoraj sto let po Haussmannu prostor oblikovala v skladu s svojimi potrebami, tokrat ni bila vojaška, temveč kapitalistična: omogočiti kar največjo cirkulacijo blaga,

²² Omenimo še en zapis: “Nove arterije (...) so center Pariza povezale z železniškimi postajami in tako v njem zmanjšale gnečo. Druge so bile uporabljene v bitiki proti revščini in revoluciji; bile so strateške poti, ki so sekale skozi vire okužb in centre nemira in so omogočile, skupaj z dovodom svežega zraka, prihod oboroženih sil. Tako so povezovale – primer Rue de Turbigo – vlado z vojašnico in – primer Boulevard du Prince Eugene – vojašnico s predmestji” (Laronze v Benjamin 2002: 128).

²³ Ardaghovo delo se ukvarja s širšimi spremembami v povojni francoski družbi v vseh njenih sferah. Avtor je bil v letih 1955–59 dopisnik angleškega konzervativnega časnika *The Times* iz Pariza. Močan interes za Francijo je ohranil tudi po tem, ko ga je delo peljalo drugam. Njegov pogled je pogled kronista, ki nezainteresirano beleži procese in dogajanja na klasičen žurnalističen način z uporabo statistike in podobnih metod. Njegov prispevek je v kontekstu naše naloge zanimiv predvsem zato, ker beleži isti proces, do katerega so letristi imeli tako strasten odnos, ki ga tako – ne da bi se Ardagh tega zavedal – dodatno pojasni in pravzaprav verificira precej letrističnih tez.

tudi ljudi in jih osamiti v obvladljive, nepovezane enote. Razvoj urbanega okolja na način, kot se je dogajal v Parizu, je bila materializacija specifičnega razumevanja prostora, ki je pomenila hkratno izključitev ostalih možnih variant. To je bila kapitalistična udomačitev prostora (Kotányi in Vaneigem v Knabb, 1981: 65). Njeni urbanistični projekti, “ki naj bi v higieničnih majhnih stanovanjih perpetuirali posameznika kot tako rekoč samostojnega, tega posameznika samo še toliko temeljiteje podreajo njegovemu nasprotnemu polu, totalni moči kapitala.” (Horkheimer in Adorno 2002: 133). Ta proces je bil v Parizu še posebej silovit tudi zaradi dominantne francoske modernistične šole racionalnega planiranja, katerega vodilni predstavnik je bil Le Corbusier (Sadler 1999).

Davek ekonomskega razvoja je plačalo življenje samo. “Kdor vidi bregove Sene, vidi naše muke; tam so le še drveče kolone mravljišča koloniziranih sužnjev” (Debord 1999: 232). Uničenju mesta so se letristi in situacionisti v želji, da bi ponovno odprli “stare, a značilno moderne rane” (Berman 1990: 171) zoperstavili s konceptom unitarnega urbanizma. Ta je predvideval rekonstrukcijo mesta kot enotnega prostora, ki ne bi bil razdeljen na specifične predele z jasno določenimi in zamejenimi funkcijami. Namesto spalnih naselij, nakupovalnih centrov in industrijskih con je unitarni urbanizem zahteval enoten prostor druženja in igre, “v katerem bi bila glavna aktivnost prebivalcev nenehni *dérive*” (Chtcheglov v Knabb 1981: 4). Ne da bi idejo unitarnega urbanizma uspeli realizirati v praksi in ob napredovanju devastacije, so se konceptu v začetku šestdesetih odrekli in razglasili, da “urbanizem obstaja zgolj še kot ideologija” (Kotányi in Vaneigem v Knabb 1981: 65). To je pomenilo, da je urbanizem kot praksa urejanja prostora postal talec dominantne sile v družbi – kapitala in ga v obstoječih razmerah ni več mogoče napolniti z drugimi funkcijami.

2.5 Čista negacija

Avantgarda, ki se je zavedala nevarnosti, ki nanjo prežijo v sferi umetnosti se je zapisala margini in čisti zavrnitvi. Namesto, da bi producirala umetniška dela, je živela program moderne poezije (Debord 1999: 223) – popolna zavrnitev vsega, kar je. “Prva LI je bila najbolj brezbrizna skupina v zgodovini francoske avantgarde, najbolj lena, najbolj neproduktivna, tista, ki je najmanj naredila, da bi potrdila svojo prisotnost” (Kaufmann 2006: 40). Izdajala je sicer časnik *Potlach*, v katerem je razgrinjala svoje poglede na aktualne in bolj marginalne politične teme, a se z njim ni silila v visoke kroge intelektualnega (kulturno–umetniško–filozofskega) trga. Časopis je spočetka izhajal v 50 primerkih, na koncu v nekaj sto, ni ga bilo moč kupiti, vedno se je podarjal, prejemale so ga tisti, ki so izrazili željo po tem in tisti, ki so se nahajali v bližini. LI je

bila brezkompromisa v zavrnitvi idolov, teroristična v svojih izjavah, popolnoma samozadostna²⁴ in marginalna v neposrednih učinkih na okolje. Odpovedala se je celo škandalom, temeljni metodi vseh avantgard in razvijala prakso čiste negacije. “Poskušali so prakticirati radikalno prekinitev s pogojevanjem: demistificirati svoje okolje in tudi pričakovanja, ki so jih vanj prinesli; izničiti možnost, da bi bile njihove geste zavrnitve rekuperirane” (Marcus 2001: 7). V 22. številki²⁵ *Potlacha* je LI na podlagi svoje izkušnje in siceršnjega razvoja dogodkov v Franciji in v svetu suvereno izjavila: “Narava tega podjetja [načina življenja, op. AP] nas vodi k delu v skupini, da tu in tam izražamo našo prisotnost, da spremljamo precej ljudi in dogodkov. Imamo [tudi drugo] veliko prednost, da ne pričakujemo nič od že znanih aktivnosti, posameznikov in institucij” (Wolman in Debord v Debord 1996: 186).

To stališče popolnega zanašanja na lastne ideje, sredstva in delovanje je blizu eksistencialističnemu razumevanju, da je vsak človek odgovoren za svoje življenje. V letrističnem primeru je odprlo pot radikalnemu in celostnemu raziskovanju pogojev za celostno oblikovanje vsakdanjega življenja, katerega del sta tako umetnost kot politika. Jean–Michel Mension²⁶ je o letrističnem obdobju, ki je trajalo med leti 1952–57 in svojem videnju kasnejše SI precej kasneje dal naslednjo sodbo: “na nek način bi lahko rekli, da je bilo vse tam že od začetka” (Mension 2002: 125). To intenzivno obdobje raziskovanje mesta in samih sebe je bodoče situacioniste zaznamovalo tako močno, da so to obdobje kasneje razumeli kot svojevrstno “zlato dobo” (Kaufmann 2006: 38–45), iz katere so v nadaljnje aktivnosti prinesli dobršno bero ne samo izkušenj, temveč tudi konceptov. Nekateri dogodki iz zunanjega sveta ter notranje spodbude so LI spodbudili k restrukturiranju svojih potencialov in pripeljali to obdobje do konca: lekcija umetnosti in družbi je bila dana, za tiste letriste, ki so jo preživel in so ostali na prostosti, pa je napočil čas akcije na drugi ravni.

²⁴ V prvi številki je redakcija *Potlacha* zapisala, da je “*Potlach* najbolj angažirana publikacija na svetu: delamo za zavestno in kolektivno vzpostavitev nove civilizacije” (Redakcija [revije *Potlach*] v Debord 1996: 11). Na delu je bila bodisi domišljavost brez primere bodisi zgolj trezna ugotovitev stanja, mogoče pa kar oboje hkrati.

²⁵ Izšla je 9. septembra 1955.

²⁶ Jean–Michel Mension je bil sopotnik letristov, pivski kolega, ki je bil iz LI izključen novembra 1952, ker je bil “preprosto zgolj dekorativen” (Wolman v Debord 1996: 21).

3. Sartre, Camus in vprašanje eksistencializma

3.1 Eksistencializem kot konvertibilna valuta na intelektualni modni reviji

Nekaterih postavk SI ne moremo razumeti, če ne razumemo vpliva eksistencializma. Gibanje umetniških avantgard je namreč teklo na marginah intelektualnega sveta povojne Francije. Tega pa je v marsičem obvladovala in določala neka nova perspektiva. Na novo osvobojena Francija je po izkušnji poraza in kolaboracije hlepela po novem smislu in po temelju svoje prihodnje moči. V tem kontekstu so se na sceni sunkovito in zmagoslavno pojavile nove, prej zgolj nakazane ideje in za absolutno dominantno fizozofsko smer se je vzpostavil eksistencializem Jean–Paul Sartra in Alberta Camusa²⁷. Kot urednika dveh časnikov, ki sta nastala med vojno (*Combat*, urednik je bil Camus) ali neposredno po njej (*Les Temps Modernes*, urednik je bil Sartre) sta s krogom sodelavcev in sodelavk na dnevni bazi artikulirala glavne teme in dileme sveta. Ta se je po koncu vojne in obračunu z nacizmom in fašizmom znašel pred ogromno negotovo praznino prihodnosti, ne zanemarljivo tudi zaradi dvojne narave anti–nacističnega boja: liberalno–demokratske in socialistično–revolucionarne. Ta praznina je hkrati razpirala celo polje političnih možnosti za povojno Francijo ter je hlepela po pomenih in po novi imaginaciji, ki bi ponovno osmislila ne samo bivanje v njegovi ontološki dimenziji, temveč tudi v politični ter bi artikulirala nove horizonte in metode. “V obdobju, ki je neposredno sledilo vojni, je vse izgledalo mogoče, humanistična obnova sveta je bila na dnevnem redu (...). Vladal je (...) optimizem ponovno pridobljene svobode” (Kalanj 1988: xii). Manj navdahnjeni opazovalci so hkrati lahko spremljali veliko igro zatrtja revolucionarnih bojev, v kateri sta vladajoča razreda kapitala in birokracije drug drugemu na posameznih frontah krila hrbet in si s tem pridobila različne koristi²⁸.

Albert Camus in Jean–Paul Sartre sta, sistematično obračunujoč z represivnimi strukturami, ki so v preteklosti obladovala človeka in družbo (cerkev, avtoritarna država, avantgardistični marksizem), artikulirala filozofijo, ki je na prvo mesto postavila človeka in njegovo moč, celo dolžnost, da sam oblikuje svoje lastno življenje in avtonomno oblikuje njegov pomen, ne da bi se pri tem za odrešenje ali blagoslov zatekal k religiji in drugim strukturam gospostva. Oba sta se v grobem strinjala, da mora človek ob soočenju z absurdnostjo bivanja, ki

²⁷ Camus se je večkrat ostro definiral nasproti eksistencializmu. Kot zagovarja Aronson, je to izhajalo iz rivalstva in s potrebo po izgradnji samostojne pozicije, nad katero ne bi lebdela globoka Sartrova senca. Za potrebe tega spisa lahko brez škode za razumevanje Camusa uvrstimo med eksistencialiste, seveda z zgornjim pridržkom.

²⁸ Mislimo predvsem na dostikrat pozabljeno stransko posledico oblasti sovjetske birokracije v vzhodni Evropi, ki je bila načrtovana na srečanju v Jalti: Sovjetska zveza je v zameno za vzhodno Evropo odrekla podporo revolucionarnim pohodom organiziranega delavskega gibanja v Italiji, Franciji in Grčiji (Graeber in Shukaitis 2007: 18). To je ena od podrobnosti t.i. hladne vojne, ki največkrat ostane zamočšana.

izhaja iz tega, da ni ne metafizičnega, ne zgodovinsko–teleološkega inherentnega smisla življenja, proizvesti lastne pomene svojih dejanj ter se investirati za svobodo in pravičnost.

3.2 Dva pola politike eksistencializma

Sartre je razvijal koncept *commitment*, ki govori o tem, da naj bo človek angažiran in aktiven tudi izven svoje sicer specializirane dejavnosti, da torej recimo kot pisatelj ne revolucionira zgolj literature kot take, temveč da posega tudi v družbene pogoje, v katerih produkcija literature poteka. Za Sartra je bil *commitment* paradigma politične države, ki je sicer sam spočetka ni prakticiral, saj se je bolje počutil v vlogi filozofa in pisatelja kot političnega aktivista, se je pa v slednjega izrazito razvil kasneje (Aronson 2005).

V nasprotju z njim pa je Camus *commitment*²⁹ dejansko prakticiral, se udeleževal političnih razprav, komentiral in vsakodnevno na straneh časnika *Combat* reflektiral dnevno politično delovanje. Hkrati, kar je v tem kontekstu izjemno pomenljivo, pa je gojil izdatno sumničavost do koncepta *commitment*, saj ga ni jemal za politično produktivnega v času, ko so potrebna bolj individualna dejanja osebnega poguma in odgovornosti ter manj deljenje nasvetov iz udobne akademske distance. Camus je zagovarjal utopična ter idealistična stališča. Ena od njegovih centralnih premis – in eden izmed virov kasnejšega konflikta s Sartrom – je bila, da je potrebno vedno govoriti resnico, tudi če to ni vedno politično modro³⁰.

Njuna razprava je potekala v širokem prostoru levice, v katerem je bolj ali manj dominirala Komunistična partija Francije. Potekala je na terenu, kjer je imela utopija še vedno domovinsko pravico. To je bil namreč čas, ki je neposredno sledil medvojnemu odporniškemu gibanju (*La Resistance*), in ta izkušnja je še vedno ohranila mnogoter značaj ter še ni bila rekuperirana za bodisi golistični bodisi komunistični tabor in jo je zato bilo še vedno moč neposredno evocirati in nanjo navezovati aktualna politična vprašanja.

Zlagoma se je med Camusem in Sartrom artikulirala nepomirljiva ločnica, katere razrešitev je imela širok vpliv v političnem prostoru. Ta ločnica je bil odnos do t.i. realne politike, torej vprašanje odnosa utopične misli, ki pretendira na svobodo in pravičnost do obstoječih političnih struktur, denimo do političnih strank, države. Ko se je Sartre začel dejavno politično angažirati,

²⁹ Aronson (2005) zagovarja, da je model za *commitment* za Sartra predstavljal kar Camus sam s svojim neutrudnim delom za odporniško gibanje med vojno in aktivizmom takoj po njej. Sartre se s to interpretacijo sicer ne bi strinjal, a Aronson pravi, da zaradi razkola, ki se je kasneje zgodil med njim in Camusem in, ki ga nista nikoli zgladila.

³⁰ To se je navezovalo predvsem na vprašanje Sovjetske zveze in zločinov, ki jih je v imenu brezrazredne družbe producirala totalitarna oblast. Sartre je na drugi strani zagovarjal, da s tem daješ orožje v roke domačim francoskim kapitalistom.

je k politiki pristopal na real-političen način in je izbral Komunistično partijo Francije (PCF) za legitimen prostor svojega političnega delovanja. S tem korakom se je kompromitiral v očeh mnogih, ki so takrat (zgodnja petdeseta leta) že vedeli, da je Sovjetska zveza, ki jo je sicer KPF brezkompromisno zagovarjala daleč od idealne socialistične družbe ter da tam ni nič, kar bi človeka navdalo z upanjem na boljšo prihodnost. Camus je denimo terjal, da je o zločinih Sovjetske zveze potrebno govoriti preprosto zato, ker obstajajo in ker je naša dolžnost, da, če že poznamo resnico, jo tudi izrečemo. Sartre pa je zoper to zagovarjal, da v realnem svetu ni prostora za politiko "lepe duše" in da je razkrivanje sovjetskih zločinov v času, ko je Francija pred zgodovinsko izbiro o svoji prihodnosti, zgolj vstop v ideološki spopad na strani sil restavracije, torej buržuazne družbe in sil prisilne evroatlantske integracije in s tem tudi ZDA³¹.

3.3 Na ulici se nekaj dogaja ali (dodatni) nastavki prihajajoče teorije

Ne glede na to, komu bi zgodovina utegnila dati prav, pa je za nadaljevanje naše zgodbe o SI potrebno razumeti, da v tistem času in prostoru (Pariz v petdesetih letih 20. stoletja) ni bilo mišljenja, ki bi ne bilo pod vplivom eksistencializma oziroma celo v neposrednem odnosu z njim. To je bil zrak, ki so ga dihali vsi, ki so sodelovali v intelektualnem življenju, bodisi na zvezdniškem podiju, bodisi v margini in obskurnosti. To velja tako za poskuse njegove afirmacije kot za kritiko. Oba pola eksistencialistične debate in sploh celotna debata med njima je kontekst, v katerem se poraja situacionistična teorija, o kateri nameravamo podrobneje spregovoriti v nadaljevanju.

Poleg vsebinske navezave pa je nova in radikalna situacionistična pozicija vase skušala vgraditi tudi refleksijo forme, v kateri se je ta debata dogajala: spektakularnost. Tako Sartre kot ostali so namreč postali ikone na modni revije francoske filozofije, o njih se je pisalo v porajajočem se rumenem tisku; vsako njihovo pisanje je bilo razgrabljeno v trenutku, o njih so imeli mnenje vsi, postali so filozofski ekvivalenti filmskih zvezd. S stališča situacionistične analize je to pomenilo, da so postali zvesti sekundanti sistema, ki se ne zavedajo, da so se bili zadovoljili s tem, da so v spektaklu množične kulture sprejeli vlogo radikalnih kritikov, namesto, da bi izpeljali revolucionaren naskok na družbo.

Precejšen del idej, ki so bile v času eksistencialističnega razmaha prosto v obtoku ali celo del konsenza, so prevzeli tudi situacionisti sami. V celoti so prevzeli "duha" eksistencializma, torej človekovo zmožnost, da sam v celoti oblikuje vse podrobnosti lastnega življenja v skladu z

³¹ O konfliktu med Sartrom glej podrobno Aronson (2005) in tudi Skušek-Močnik (1980).

lastno voljo ter možnost človekovega upora zoper represivne strukture. Njihova pozicija je neločljivo povezana z eksistencialistično filozofijo, hkrati pa so zavrnili oziroma korigirali politične pozicije eksistencialistov. Tudi na terenu politike so namreč afirmirali utopičnost, torej središčnost človeka in možnost njegove emancipatorne intervencije v vsakdan, v katerem sicer dominirajo sile odtujitve. To utopično izhodišče pa so v nasprotju s Camusem nato dopolnili z historično–materialistično analizo sodobnega sveta, v nasprotju s Sartrom pa dopolnili s prav takšno analizo sistemov realno obstoječega socializma, iz česar so potem lahko potegnili zaključke o zamisljivih in želenih načinih organiziranja za boljši svet. Rečeno drugače: situacionisti so dialektično preseгли oba pola političnih eksistencialistov, hkrati pa je bil vpliv eksistencializma zgolj delni vpliv, ki sam zase nikakor ni bil odločilen in pravzaprav ni vseboval nič, kar bi značilno razlikovalo situacioniste od tedanje ostale intelektualne scene.

Posebnost situacionistov je bila v tem, da so v konkretnem zgodovinskem momentu – z eksistencializmom zaznamovani povojni Franciji predelovali izkušnjo in teorijo umetniških avantgard, jo dopolnjevali z revolucionarnim marksizmom in analizo realno obstoječih socializmov ter izjemno pozornost posvetili metodi tega raziskovanja samega, ki so jo utemeljili na neposrednosti vsakdanjega življenja. Situacionisti se niso imeli za pionirje pri tem raziskovanju, temveč za nadaljevanje nekega realno obstoječega zgodovinskega toka. Raoul Vaneigem je to izrazil s tem, da je napovedal, da se novi neznani avtorji zgodovine pripravljajo, da se množično pridružijo “avtorjem kot so de Sade, Fourier, Babeuf, Marx, Lacaenaire, Stirner, Lautréamont, Lehautier, Vaillant, Henry, Villa, Zapata, Makhno, Komunardi, vstajniki iz Hamburga, Kiela, Kronstadta, Asturije – vsem tistim, ki še niso zaigrali zadnje karte v igri, kateri smo se mi ravno priključili in katere zastavek je svoboda” (Vaneigem 2003: 63).

4. Kritična refleksija zgodovine delavskega gibanja

Zaenkrat smo pokazali, da je situacionistična teorija nastajala v kontekstu, kjer so bile umetniške avantgarde možne inspirativne referenčne točke, eksistencializem pa “duh časa”. Za boljše razumevanje situacionistične genealogije je potrebno tema komponentama dodati vsaj še dodatno politično–historično dimenzijo.

V prostoru radikalne politične levice³², v katerem se situacionistična pozicija poraja, dominantno politično vlogo igra Komunistična partija Francije (PCF). Potem, ko so povojne desne vlade implementirale precej levičarskega programa³³ in tudi na ta način “stabilizirale” politično ozračje, se je PCF zadovoljila s svojim deležem moči v celotni strukturi, ki je večinoma izhajala iz zmerne volilne podpore industrijskega delavstva in kontrole nad sindikalnim uradništvom. Njeno uradno ideologijo so sestavljala uradna stališča Sovjetske zveze. Poleg nje so delovale različne trockistične skupine, ki vsaka zase niso imele večje moči, posamezni vidni intelektualci na eni strani ter precej izjemno majhnih anarhističnih in avantgardističnih skupin. Bretonov nadrealizem si sicer po vojni ni več opomogel, a je svojo prisotnost in konsistentnost vendarle ohranjal. Sindikalne organizacije je v veliki meri kontrolirala PCF, študentske organizacije pa so večinoma zgolj reproducirale splošno politično členitev, značilno za preostalo francosko družbo. V teh okoliščinah ter ob hkratnih realnih političnih dogajanjih po svetu je potrebo bodočih situacionistov, da svojo lastno pozicijo vseskozi artikulirajo v ostri in popolni opoziciji do obstoječega političnega miljeja in to do *vseh* njegovih predstavnikov, precej lažje razumeti. Del tega je bila tudi artikulacija lastnega zgodovinskega pogleda in odnosa do zgodovinskih dogodkov. Spet ne zaradi tega, da bi popolnila police zgodovinskih knjig, temveč da bi se na podlagi teh analiz delalo na ustvarjanju nove zgodovine, saj so bili mnenja, da je “vsaka analiza preteklih ali sedanjih revolucij, ki ni izraz odločenosti za nadaljevanje boja v bolj koherentni in učinkoviti obliki, [je] voda na sovražnikov mlin: postane del dominantne kulture” (Vaneigem 2003: 100). Situacionistični zgodovinski pogled je izraz ravno te odločenosti za oblikovanje prihodnje zgodovine.

Pri preseganju zgoraj nakazanih horizontov so se situacionisti glede posameznih vprašanj navezovale na nekatere skupine, ki so te horizonte same že presegle. Skupina, ki je imela velik vpliv na situacioniste je bila *Socialisme ou Barbarie*, od katere so prevzeli številne ideje in analize. *Socialisme ou Barbarie* je nastala v Parizu leta 1949 in je že od poznih štiridesetih

³² V sicer legitimno debato o odnosu med radikalno levico in komunistično partijo se na tem mestu ne spuščamo.

³³ Med drugim so nacionalizirale bančni sektor in vpeljale splošno zdravstveno varstvo (Graeber, Shukaitis, 2007: 19).

politično in ekonomsko analizirala sisteme realnega socializma. Utemeljena je bila na tezi, da je Sovjetska zveza delavska država, ki jo je deformiral vzpon parazitske birokracije na oblast. Sovjetska zveza je bila razredna družba s sistematiziranim izkoriščanjem delovne sile in tako zgolj zrcalna slika kapitalistične tekmice ZDA. Do razpada leta 1965 so v *Socialisme ou Barbarie* zagovarjali, da pot naprej ne leži niti v planski ekonomiji niti v akumulaciji kapitala, temveč v konkretnem in vidnem izboljšanju vsakdanjega življenja, ki bi ga zaznamovala kreativnost in konec odtujenih aktivnosti (Hussey 2001: 163). Po *Socialisme ou Barbarie* naj bi bil boj človeških bitij proti njihovi alienaciji in iz nje izhajajočih konfliktom in ločitvam v vseh sferah, vidikih in momentih družbenega življenja centralno mesto moderne opozicije (Plant 1992: 15). Njeni najvidnejši predstavniki so bili Cornelius Castoriadis, Claude Lefort, Jean-François Lyotard in Jean Baudrillard. Nekaj mesecev v obdobju 1960–61 je bil skupini izjemno blizu tudi Debord. Obstajal je tudi načrt, da bi *Socialisme ou Barbarie* in Situacionistična Internacionala oblikovali platformo za skupen revolucionarni program, ki pa ni bil realiziran. SI se je s *Socialisme ou Barbarie* sicer politično razšla, nikakor pa ne tudi z njenimi analizami, ki jim veliko dolguje³⁴. Že zelo zgodaj je bilo tako tudi v Franciji na voljo precej relevantnih študij o stranpoteh revolucij in realno obstoječih socializmov. Nekateri so izbrali, da to spregledajo oz. se ne pustijo motiti. Drugi, kot denimo situacionisti, so jih vzeli resno in jih vključili v lastna preišljevanja.

Zadušnost levega političnega prostora, v katerem je bila PCF hegemon, je bila glavna določnica politične scene, zato so se situacionisti militantno spoprijeli s teorijo, na katero se je ta hegemonna sila opirala. Začenši z analizo konkretne politične situacije v Franciji in še posebej z vlogo, ki jo v njej igra “realno obstoječa avantgarda delavskega razreda”, so nadaljevali z iskanjem vzrokov, ki so do nje pripeljali in jih teoretizirali. Od kritike konkretnih aktualnih potez PCF in njenih potez v preteklosti so prišli do kritike vloge celotne obstoječe strukture avantgardnega komunizma³⁵ ter do zločinov ruske revolucije. Preko tega so prišli do mest v marksistični teoriji, ki odpirajo prostor za sporne praktične izpeljave.

Na drugi strani so situacionisti ost svoje kritike uperili tudi proti drugi zgodovinski obliki revolucionarnega političnega delovanja – anarhizmu³⁶. Glede na to, da anarhizem ni enotna doktrina, temveč je v sebi izjemno heterogen in mnogoter, moramo situacionistično kritiko

³⁴ Več o vplivu *Socialisme ou Barbarie* na situacionistično teorijo glej Jappe (1999).

³⁵ S strukturo mislimo skupek naslednjih struktur: država Sovjetska zveza, II. Internacionala (komintern), posamezne nacionalne komunistične partije. Med njimi so sicer bile posamezne razlike, a za potrebe te naloge je pomembno, da je v taki strukturi obstajala “uradna linija”, ki je izhajala z vrha in bila po hierhičnem principu implementirana v lokalnih okoljih.

³⁶ Z nosilci buržuaznih vlog kot so denimo akademiki, filozofi, se na tem mestu ne bomo ukvarjali, ker se nam zdi pomembneje osredotočiti se na situacionistično kritiko tistih, ki so bili v splošnem situacionistom najbližje, torej revolucionarnim marksistom in anarhistom.

natančno zamejiti. Kritike anarhizma situacionisti namreč niso lansirali z neke vzvišene in ločene pozicije. Dejstvo namreč je, da je sama situacionistična teorija del anarhističnega toka, saj se tako njene predpostavke kot cilji na osnovni ravni praktično popolnoma prekrivajo z anarhističnimi. Na tem mestu naj poleg anti-nacionalizma in anti-imperializma omenimo še izraziti anti-kapitalizem in anti-hiearhičnost³⁷. Situacionisti so prav tako kot sicer anarhisti med svoje zgodovinske vzore prištevali makhnovščino in boj mornarjev v Kronstadtu (SI v Knabb 1981: 345), pariško komuno in upor v Asturiji (SI v Knabb 1981: 84). Situacionistična kritika anarhizma torej nikakor ne zavrača njegove vsebine, temveč *od znotraj* reflektira nekatere njegove zgodovinske pojave z namenom, da bi to refleksijo pretopila v neposredno prakso. Situacionistično kritiko gre tako razumeti predvsem kot kritični dialog z “realno obstoječimi anarhizmi” v Franciji in Italiji, s katerimi so imeli situacionisti največ konkretnih stikov. V praksi teh skupin so prepoznali precej spornih momentov, za katere so menili, da blokirajo resnično revolucionarno akcijo.

Situacionistična kritika anarhizma se je osredotočala na nedoslednosti med njegovo teorijo in prakso, njen učinek pa je bil – mogoče paradokсно – afirmacija temeljnih anarhističnih stališč. Takšno razumevanje situacionistične kritike nenazadnje potrjuje povsem preverljivo in sodobno dejstvo, da mogoče najpomembnejši način distribucije situacionistične teorije predstavljajo ravno anarhistični kanali in info-točke, kjer je postavljena na police ob klasikih anarhizma, kot so Bakunin, Kropotkin, Goldman in drugi.

4.1 Kritika nedoslednosti med teorijo in prakso anarhizma

Anarhizem³⁸ kot teorija in kot politična strategija se zgodovinsko pojavi z vznikom množičnega delavskega gibanja za uničenje kapitalizma ter se jasno artikulira kot opozicija do tistih teorij in praks, ki sprejemajo, da je državna oblast lahko sredstvo osvoboditve delavskega razreda. Anarhizem stoji na stališču, da je država organ kapitalističnega gospostva in verjame, da mora boj za delavsko emancipacijo hkrati razgraditi tako strukture kapitalistične produkcije kot države. Ena od značilnih metod anarhistične revolucije je hkratna splošna stavka vse delavcev in delavk, ki ji sledi prevzem produkcijskih sredstev in njihova ponovna aktivacija na način lokalnih delavskih kooperativ, kjer se uveljavi neposredno demokratično odločanje. Te se med

³⁷ Lahko bi dodali tudi, da je struktura SI pravzaprav enaka kot anarhistična, saj so jo sestavljale manjše lokalne avtonomne skupine.

³⁸ Anarhizem ni enotna doktrina, temveč je v sebi izjemno heterogen in mnogoter. Za potrebe tega spisa se nam je zdelo dovolj, da orišemo zgolj osnovno in nujno nezadostno skico teorije anarhizma v njegovi anarho-komunistični različici. Za podrobno seznanitev z anarhizmom glej oba dela zbornika *Antologija anarhizma*, Rizman (ur., 1986).

sabo povezujejo horizontalno v konfederacije. Družbena moč ali oblast je razpršena, njeni nosilce se stalno menjajo, politična dejavnost je neposredno vpeta v vsakdanje življenje in ni neka ločena domena, nad katero bi bdeli tako ali drugače samo-oklicani predstavniki.

V svojih različnih oblikah (anarho-sindikalizem, anarho-komunizem, individualni anarhizem...) je bil anarhizem neposredno dejaven v praktično vseh revolucionarnih izbruhih moderne dobe: pariška komuna, oktobrska revolucija, španska revolucija in še danes v svojih številnih manifestacijah motivira in strukturira številna politična gibanja po svetu. Situacionisti jasno zavračajo, da bi bilo anarhistično delovanje v individualni obliki lahko politično produktivno; še več, pravijo da so "anarhistične pretenzije v individualističnih variantah [so] smešne" (Debord 1999: 70). Ključni problem anarhizma, ki ga razkriva dotedanja zgodovinska praksa se za situacioniste skriva v predpostavki o revoluciji, ki bo v trenutku dosegla polno moč in to na način hkratne splošne stavke (Debord 1999: 70). Ta predpostavka v realnih političnih razmerah odpira možnost, da sama postane zgolj ideologija, njeni nosilci, torej anarhistične organizacije pa ločeni od realnih bojov. Ta možnost je prišla do izraza v tistih primerih, ko so "anarhisti, ki se po ideološkem prepričanju zelo jasno razlikujejo od preostalega delavskega gibanja, (...) v svojih vrstah reproducirali ločevanje po kompetencah" (Debord 1999: 71). Če se anarhizem bori za ukinitve obstoječe družbene delitve dela, je njeno podvajanje v lastni strukturi že negacija tega projekta. Takšna struktura – tako situacionistična kritika – znotraj anarhističnih organizacij ustvari razmere, ki omogočajo vzpostavitev neformalnega gospostva anarhistov-spezialistov, torej tistih, ki so najbolj glasni propagandisti in zagovorniki tistega anarhizma, ki učinkuje kot ideologija. (Debord 1999: 71). K temu učinku pripomore tudi ideološko čišljanje enoglasnosti v sprejemanju odločitev, ki je v teh organizacijah predvsem spodbujalo nekontrolirano avtoriteto specialistov za svobodo (Debord 1999: 71). Iz tega je razvidno, da glavna ost situacionistične kritike ni letela na anarhizem kot celoto teoretskega in praktičnega toka, temveč predvsem na pomankljivo reflektirano strukturo anarhističnih organizacij in na iz tega izhajajoče učinke, med katerimi je bila večkrat tudi avtoritarnost, ki se je večkrat skozi stranska vrata ponovno prikradla v gibanje. Ponovno se je pojavilo torej ravno tisto, proti čemur se anarhizem bori. Situacionisti na podlagi zgodovinskih anarhističnih izkušenj postavijo, da je za bodočo revolucionarno organizacijo ključnega pomena, da reflektira odnos med lastno organizacijo in med bodočo družbo svobodnih posameznikov, kar je anarhistom velikokrat manjkalo, ker "niso upoštevali dejstva, da sta v boju grupirana manjšina in družba svobodnih posameznikov dve povsem nasprotni situaciji" (Debord 1999: 71). Pomanjkanje te refleksije je omogočilo implicitne idealistične poglede, češ da bo družba v revolucionarni situaciji to na tak način tudi spontano in v trenutku prepoznala ter prevzela samoupravne principe anarhističnih struktur. Situacionistična kritika je tu zelo ostra, a v resnici ostaja na ravni zaznavanja problema,

ne da bi ga tudi uspela rešiti, saj je bila med tezami, na katere se je tudi sama pomembno naslanjala tudi naslednja: "Naše ideje so v glavah vseh" (SI v Knabb 1981: 93).

Situacionisti seveda niso bili sami v kritični refleksiji anarhistične teorije in prakse. Ta je namreč inherentni del anarhistične tradicije, katere del so tudi sami. Kritike se niso lotili zato, da bi očrnili druge projekte in organizacije, temveč izključno zato, da bi njene izsledke uporabili v praksi novega revolucionarnega gibanja, za katerega del so se imeli. Kot bomo kasneje videli, notranja struktura SI in nekateri principi njenega delovanja neposredno izhajajo iz te kritike, kar je tudi razlog, da smo se jo na tem tudi odločili povzeti.

4.2 Kritika boljševizma in socialdemokracije

Revolucionarno delavsko gibanje devetnajstega in dvajsetega stoletja je skozi svoje delovanje poleg anarhističnih proizvedlo tudi več drugih organizacijskih struktur. Na vrhuncu delavskega gibanja v prvi tretjini dvajsetega stoletja sta bili dve še posebej močni: socialdemokracija in avantgardistična delavska stranka oz. komunistična partija. Prva je svoj najbolj značilen izraz dosegla v Nemčiji pod vodstvom Kautskega³⁹. Organizacijsko obliko komunistične partije je teoretiziral že Marx, svoj vrhunec in polno praktično pojavnost pa je dosegla z boljševistično revolucijo v Rusiji leta 1917 in kasneje. Boljševizem, katerega glavni voditelj je bil Lenin, komunistično partijo koncipira hkrati kot udarno pest delavskega razreda in kot njegovo legitimno reprezentacijo. Boljševistična revolucija predpostavlja, da se mnogoteri delavski razred – proletariat v revolucionarni situaciji v funkciji prevzema državne oblasti podredi svoji legitimni reprezentaciji, torej komunistični partiji. Ker v teoriji drži, da partija je proletariat, bo z njeno zmago, tudi celoten proletariat prevzel oblast in se s tem osvobodil. Tako izborjena revolucionarna zmaga v praksi pomeni, da je revolucionarna situacija permanentna, kar za permanentno naredi tudi popolno podrejenost proletariata partiji.

Teza, ki jo zagovarjajo situacionisti, je, da sta socialdemokracija in boljševizem v vsega nekaj letih pred, med in po prvi svetovni vojni razbila mednarodno revolucionarno delavsko gibanje: ključna preloma sta bila socialdemokratsko zavezništvo s kapitalom, ki je bilo sklenjeno na predvečer prve svetovne vojne⁴⁰ in boljševistična uzurpacija revolucionarnega naskoka v Rusiji po letu 1917. Ta dva momenta, ki sta odzvanjala tudi v drugih potezah obeh strank, sta v

³⁹ Karl Kautsky (1854-1938) simbolizira revizionistično strujo nemške socialdemokracije, ki se je odrekla revolucionarni marksistični praksi in se oprijela reformizma in institucij buržuazne demokracije (Vranicki 1975: 261). Med najbolj znanimi teoretiki revizionizma je Eduard Bernstein.

⁴⁰ Socialdemokratski poslanci so v skladu z revizionistično usmeritvijo stranke glasovali za vojne kredite in s tem mednarodno delavsko solidarnost *de facto* zamenjali z nacionalizmom in vojnim hujškaštvom.

marsičem definirala zgodovinski razvoj, ki je sledil: “Zgodovinski trenutek, v katerem boljševizem *sam zase* triumfira v Rusiji in ko se socialdemokracija zmagovito bori za *stari svet*, zaznamuje tudi dokončno ustoličenje reda stvari, na katerem temelji vladavina modernega spektakla: to je bil trenutek, ko se je *reprezentacija delavskega razreda* znašla v radikalnem nasprotju z delavskim razredom samim” (Debord 1999: 75). Stari svet, za katerega se socialdemokracija zmagovito bori, je svet nacionalnih interesov, ki so interesi nacionalnih vladajočih razredov, izraz katerih je z imperializmom nabita 1. svetovna vojna. Za retoriko postopne socialne revolucije se je skrila izenačitev interesov vodilnega sloja socialdemokracije z interesi sistema, ki tako socialdemokracijo potrebuje, torej z imperialističnim kapitalističnim sistemom. Samozadostni triumf boljševizma je triumf boljševistične strukture, ki si je v boju prilastila oziroma zgradila državni aparat in to sama zase, torej na način, da je njegova edina lastnica in da so njegovi interesi izenačeni z njenimi interesi. Kar se je v teoriji in praksi predstavljalo kot reprezentacija delavskega razreda, kot njegov teoretični izraz in njegova praktična moč, se je transformiralo v ločeno oblast nad delavskim razredom. Stališče, da je ta praktični obrat že vsebovan v teoriji, ki je to prakso anticipirala, Vaneigem zagovarja na naslednji način: “Teorija, ki ne odzvanja več v oboroženem ljudstvu, lahko okrepi zgolj tiste, ki ljudstvo razorožijo. Revolucija, ki so jo s krogami “predstavili” mornarjem iz Kronstadta in Makhnovim sopotnikom – tudi to je leninizem. Ne teorija, temveč ideologija” (Vaneigem 2003: 100). Kolikor ima v boljševistični shemi reprezentacija delavskega razreda, torej komunistična partija, monopol nad teorijo, v toliko je delavski razred v praksi podrejen uradnim razlagalcem te teorije.

Situacionisti obeh prelomov, boljševističnega in socialdemokratskega, niso videli kot med sabo neodvisnih, temveč je en vplival na drugega: “V času, ko so revolucionarni upi od vojne izčrpanih delavskih množic, ki so se v različnih oblikah organizirali za prevratniško delovanje, s strani social–demokracije bili preobraženi proti njim samim, so šele lahko nastale “ugodne razmere za popoln razvoj boljševiške organizacije, ki je v končni fazi zlagano nastopila pred svetom kot edina možna proletarska rešitev” (Debord 1999: 76). Ključno odgovornost za zatrtje revolucionarnega sunka v Nemčiji situacionisti prisojajo nemški socialdemokraciji, ki je silno politično valovanje privedla v okvire obstoječega kapitalističnega družbenega reda tudi z nasiljem, če se je to kazalo kot potrebno, kot v primeru spartakistične vstaje leta 1919⁴¹. S tem,

⁴¹ Spartakistična zveza (originalno *Spartakusbund*) je nastala v okviru nemške socialdemokratske stranke (SPD) leta 1916 v opoziciji do njenega revizionističnega vodstva. Zveza se je poimenovala po Spartaku, vodji največjega upora sužnjev v antičnem Rimu. Med glavnimi ustanovitelji so bili Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Clara Zetkin in drugi. Spartakistična vstaja je bil poskus revolucionarnega prevzema oblasti, ki je bil sprožen prvega januarja 1919. Nasilno je na ukaz predsednika vlade Friedricha Eberta zadušena s strani združenih sil SPD, ostankov nemške vojske in desničarske paravojaške formacije Freikorps. Luxemburg in Liebknecht in več sto drugih spartakistov so bili umorjeni v tednih po vstaji.

ko je socialdemokracija uspela zadržati svoj del revolucionarnega naskoka, so boljševiki lažje opravili s tistimi sopotniki, katerih revolucionarni projekt se je od njihovega razlikoval. Najbolj znani so mornarji iz Kronstadta in makhnovščina na ukrajinskem podeželju.

V nasprotju s teorijo zmaga boljševizma ni sprostila neskončne kreativne sile človeštva, temveč je družbeno življenje organizirala po modelu kapitalizma in masovni industrijski proizvodnji blaga namenila enako osrednjo vlogo, novo vzpostavljeni birokratski razred pa je prevzel nalogo njene organizacije. Namesto privatne lastnine in posameznih kapitalistov vsa lastnina postane “kolektivna lastnina birokratskega razreda” (Debord, 1999: 104), birokratski razred sam pa kolektivni kapitalist, rečeno drugače: boljševistična revolucija kapitalizem prostega trga nadomesti z državnim kapitalizmom in ohrani glavne elemente: centralnost odtujenega dela, razredno delitev, akumulacijo kapitala⁴².

4.3 K praksi, ki hkrati producira in išče svojo teorijo

Situacionistična teorija je tak razplet dogodkov na šahovnici razrednega boja vzela na znanje in se lotila preučevanja njegovih vzrokov. Postavila je, da tak razplet ni stvar kontigentnosti posameznih revolucionarnih situacij, temveč da izhaja iz ločitve med proletariatom in med njegovo reprezentacijo – revolucionarno stranko ali partijo. Ta ločitev je prisotna že pri Marxu in Engelsu s tem, ko sta za svoji teoriji pripela znanstveni status (Engels 1979), najvišjo stopnjo pa doseže pri Leninu in nato pri boljševiški praksi.

Podobno kot ostalih kritik so se situacionisti tudi te kritike lotili z namenom, da iz nje potegnejo praktične zaključke. Praktičen poraz revolucionarnih gibanj zanje hkrati pomeni tudi izraz šibkosti njihove teorije, saj so “v boju nastale zgodovinske oblike organizacije (so) ravno praktični milje, v katerem bi se teorija lahko potrdila kot resnična” (Debord 1999: 68–69). Bi se lahko, a praksa je pokazala drugače. Iz tega spoznanja so situacionisti definirali lastno stališče v razrednem boju: “Revolucionarna organizacija, ki je predhodna oblasti delavskih svetov in mora ustrezno formo šele najti v boju, že ve, da iz zgodovinskih razlogov *ne predstavlja* razreda. Sama pri sebi mora spoznati, da predstavlja zgolj radikalno ločenost od *sveta ločevanja*” (Debord 1999: 90). Svoje početje so situacionisti razumeli kot prispevek k ponovnemu pojavu revolucionarnega gibanja ter se opredelili do njegovih zgodovinskih manifestacij. Postajajoč del istega zgodovinskega toka so predlagali precej nedefinirano strukturo revolucionarne organizacije, zelo jasno pa so definirali, da njen odnos do družbe ne sme biti hierarhičen. SI se je

⁴² Kot smo že jasno zapisali zgoraj so situacionisti tukaj povzeto analizo učinkov boljševistične revolucije prevzeli od skupine *Socialisme ou Barbarie*.

sicer konstituirala kot skupina, ne pa tudi kot avantgardna formacija, ki bi se razumela kot zastopnica celotne družbe. Tudi teorija SI se ni nikoli sklicevala na svojo domnevno znanstvenost in ni dajala nobenih dokončnih resnic. Kar se konkretnih oblik revolucionarnih struktur, ki bi se razlikovale od dotedaj znanih, situacionisti niso našli prave rešitve. So pa to pomanjkanje realnih alternativ prekrili tako, da so totalnost boja samega postavili v prvi plan, češ da šele realni boj proizvede konkretne nove strukture. Največ, kar situacionistična teorija o vzoru za bodočo organizacijo družbe lahko ponudi so zgodovinski delavski sveti, "v katerih so bile skoncentrirane vse funkcije odločanja in vsa izvršilna oblast" (Debord 1999: 89). Situacioniste bi na tej točki obtožili naivnosti (kot tudi na marsikateri drugi), a menimo, da je v sami njihovi teoriji dovolj jasno artikulirano, da je tudi "vnaprej jasno definirana struktura," kar delavski sveti nedvomno so, v dialektičnem razmerju s samo prakso njenega postajanja: točno formo, ki jo bodo delavski sveti privzeli, bo določil boj sam. Po našem skromnem umevanju je to končna beseda situacionistične teorije glede vprašanja o vnaprej fiksiranih oblikah revolucionarnega boja, njeno praktično resnico pa so prinesli dogodki leta 1968, v katerih so sodelovali tudi situacionisti. V njih so svoja kritična spoznanja uporabili za oblikovanje novih form boja, ki bi presegle proti-revolucionarnost boljše vizma in pomankljivosti anarhizma, pri čemer je bil njihov uspeh mešan: dokazali so sicer možnost njihove učinkovite implementacije, a revolucija je bila kljub vsemu poražena.

5. ... in sedaj: Situacionistična Internacionala

V prvem delu te naloge smo načrtali koordinate situacionistične avanture: povzeli smo splošnega duha časa povojne Francije, stanje na skrajno levi politični sceni, artikulirali osnovne pozicije umetniških avantgard in situacionističen pogled na zgodovino delavskega gibanja. Na posameznih mestih smo se situacionistov že dotaknili, a zgolj posredno preko tistih tokov, projektov in teorij, v dialogu s katerimi so se njihove ideje razvijale. V drugem delu naloge bomo nastanek Situacionistične Internacionale natančneje umestili v zgodovinski kontekst, predstavili njeno delovanje ter se premaknili k teoriji spektakla kot jedrnem teoretskem prispevku SI. Nalogo bomo nato dopolnili z orisom nekaterih praktičnih učinkov situacionistične teorije, med katerimi je bilo najbolj vidno zasedniško gibanje maja 1968 v Franciji.

5.1 Situacionistična Internacionala

Situacionistična mitologija pravi, da so SI osnovale skupine Letristična Internacionala, Mednarodno gibanje za imaginistični Bauhaus⁴³ in Londonsko psihogeografsko društvo⁴⁴ poleti 1957 na združitvenem kongresu v vasici Cosio d'Arroscia v Ligurijskih Alpah⁴⁵. Njihov končni projekt: "svet užitkov osvojiti, a nič kot le dolgčas izgubiti" (Vaneigem 2003: 279) oz. kot pravi Greil Marcus:

Njihov projekt je bil izpostaviti praznino vsakdanjega življenja v modernem svetu in vzpostaviti resnično povezavo med željo in idejo. To povezavo so hoteli narediti tako močno, da bi zajela vsakogar. V modernem svetu, torej v družbah izobilja na kapitalističnem Zahodu in v družbah birokratskega državnega kapitalizma na Vzhodu, je bil namreč razkol med željo in idejo del življenja vseh" (Marcus 2002: 3).

V novi formaciji so se radikalni letristi LI združili s slikarji kot so bili na primer Asger Jorn, Giuseppe Pinot-Gallizio, Ralph Rumney in arhitekt Constant. Nekateri so izšli iz skupine COBRA, avantgardne skupine slikarjev, ki je sama nadrealizem prištevala med svoje glavne vplive, drugi iz drugih tradicij. Temu gre pripisati tudi dejstvo, da se je SI nekaj časa najpogosteje znašla v pregledih zgodovine umetnosti, ne pa denimo v zgodovini političnih idej in gibanj. Redukcija⁴⁶ SI zgolj na polje umetnosti je nezadovoljiva, hkrati pa njena prisotnost v

⁴³ Samo je izšlo iz gibanja COBRA. O tem in o IMIB glej Hume (1991) ter tudi Ross (2002).

⁴⁴ Zastopal ga je edini član Ralph Rumney, medtem ko je bilo vseh delegatov in delegatk skupaj osem.

⁴⁵ Natančen datum je 27. julij, natančna lokacija pa bar v imenovani vasici.

⁴⁶ V zvezi s takšnimi ali drugačnimi poenostavitvami dela SI glej kratko intervencijo Nicholson-Smith in Clark

zgodovini umetnosti ni naključna. Kar se umetnosti tiče se SI po klasični klasifikaciji uvršča v linijo umetniško–političnih avantgard dvajsetega stoletja in se jo prepoznava kot dediča dada in nadrealizma.

Če je bila zgodovinska vloga dadaistov, da zadajo smrtni udarec tradicionalnim koncepcijam kulture (Debord 2002: 32), potem so situacionisti to smrt vzeli dobesedno in jo vzeli za izhodišče svoje avanture: “Dadaizem je hotel ukiniti umetnost, ne da bi jo realiziral, nadrealizem je hotel realizirati umetnost, ne da bi jo ukinit. Kritična pozicija, ki so jo pozneje izdelali situacionisti, je pokazala, da sta ukinitev in realizacija umetnosti neločljiva vidika istega presejanja umetnosti⁴⁷” (Debord 1999: 124–125). Jasno artikulirajoč, da “mora biti dadaistični tip negacije prisoten v vseh nadaljnjih konstruktivnih pozicijah” (Debord 2002: 32), so se situacionisti, katerih del je imel za sabo že izkušnjo popolne negacije v obliki Letristične Internacionale, lotili projekta radikalne družbene transformacije celotne družbe, začeni s poljem sodobne umetnosti in kulture na splošno. Za ta cilj so se – vsaj nekateri – organizirali v Situacionistično Internacionalo.

Da bi bilo SI prehitro opredeliti zgolj kot skupino umetnikov, potrjuje programski tekst, ki ga je Guy Debord napisal tik pred nastankom SI in ima naslov *Poročilo o konstrukciji situacij in pogojih za organizacijo in akcijo tendence k SI*. V njem je analiziral dotedanji razvoj situacionistične tendence. Njeno genealogijo je izvajal iz letrističnega levega krila, ki se je nato organizirala v Letristično Internacionalo. Ob predpostavki, da je objektivno gibanje v družbi, ki je na eni strani pripeljalo do LI, do podobnih zaključkov pripeljuje tudi nekatere druge avantgardne skupine, je Debord predlagal skupno akcijo eksperimentalnega raziskovanja, ki bi bilo “kolektivno vodeno v nekaj smereh, ki jih trenutno definiramo in v drugih, ki jih je šele potrebno definirati” (Debord 2002: 49). Debord nadaljuje s tem, da nič ne garantira uspehov ter z zagovorom strateške pozicije: “Kar spreminja naš način videnja ulice, je bolj pomembno od tistega, kar spreminja naš način, kako vidimo slike” (Debord 2002: 49). Po Debordu namen SI ni, da bi utemeljila novo estetiko v slikarstvu ali mogoče filmu, pač pa, da umetnost realizira na ulicah. V tem smislu je s stališča SI edina željena preobrazba umetnosti tista, ki radikalno razširi področje kreativnosti na vse vidike družbenega življenja, namesto da bi bilo edino polje kreativnosti zgolj umetnost kot specializirana dejavnost v okvirih meščanske družbe. Pri formiranju SI je šlo torej za nadaljevanje nadrealističnega projekta.

(2002).

⁴⁷ Debord je tu na umetnost apliciral Marxovo tezo o uresničitvi filozofije iz *Kritike Heglove pravne filozofije*, ki pravi, da “filozofije ne morete odpraviti, ne da bi jo udejanjili” (Marx 1979: 199). Debord tu uporablja metodo *détournement*, o kateri podrobneje razpravljamo v nadaljevanju.

5.2 Neposredne politične okoliščine

Nastanek Situacionistične Internacionale ni bil stvar kontingence ali zgolj izraz močne dinamike v polju sodobne umetnosti, temveč je povezan s konkretnimi političnimi okoliščinami, tako v Franciji kot drugod po svetu. Politično vrenje v povojni Franciji se v petdesetih letih ni izteklo v revolucijo, temveč v restavracijo kapitalizma v etastični različici⁴⁸. Ključno vlogo pri takšnem razpletu sta imela ameriški Marshallov načrt za Evropo in dogovorjena delitev interesnih sfer med velesilama ZDA in SZ. Konsolidirane politične realnosti so se dotaknila tudi dogajanja drugod po svetu in vplivala na odprtje novega političnega prostora. Leta 1953 je v vzhodnem Berlinu izbruhnila delavska vstaja, ki jo je sovjetska vojska zatrla, leta 1954 pa je bila revolucionarna vlada v Gvatemali žrtev državnega udara⁴⁹. V Alžiriji je Nacionalna osvobodilna fronta 1. novembra 1954 sprožila vstajo, katere cilj je bil vzpostavitev suverene, demokratične in socialne alžirske države. Francija se svoji koloniji ni nameravala odreči in vojna, ki je sledila, je v naslednjih sedmih letih dominirala na francoskem političnem prizorišču. V Vietnamu je potekala osvobodilna vojna, v okviru katere je francoska imperialna vojska doživela poraz pri Dien Bien Phuju, ki je pomenil konec njene prisotnosti v Vietnamu⁵⁰. Leta 1956 je bila na Madžarskem revolucija, v kateri so se pojavili delavski sveti, decembra istega leta pa je na Kubi pristala ladja z Fidelom Castrom in Ernestom Guevaro in v gorah Sierra Maestre se je začel revolucionarni pohod kubanske revolucije.

V Franciji so bili zelo redki, ki so se javno postavili na stran bodisi alžirskega boja bodisi vietnamskega boja za osvoboditev izpod kolonializma. Posebej značilna stališča do teh vprašanj je zastopala Komunistična partija Francije: podprla je sovjetski intervenciji v Berlinu in na Madžarskem ter izredne ukrepe francoske vlade za pacifikacijo Alžirije in s tem podprla tamkajšnji francoski kolonialni režim. Posamezniki kot sta bila Jean–Paul Sartre ali Albert Camus so glede posameznih vprašanj izražali močna stališča solidarnosti z Alžirci ali pa so obsojali sovjetske intervencije. Za bodoče situacioniste so bila ta partikularna stališča premalo, da bi lahko kakšno od že obstoječih političnih sil prepoznali za svojo⁵¹. Odločeni za politično

⁴⁸ O specifikah francoskega ekonomskega modela po drugi svetovni vojni glej Ardagh (1981). Posebej opozarjamo na drugo poglavje Ekonomija: negotov čudež, v katerem avtor analizira glavne mehanizme državnega planiranja v gospodarstvu.

⁴⁹ Leta 1954 je CIA ob pomoči majhne skupine gvatemalskih lastnikov zemlje, vojske in katoliške cerkve iz oblasti z državnim udarom vrgla demokratično izvoljenega predsednika Jacobo Arbenza. To se je zgodilo potem, ko je vlada sprejela odlok o nacionalizaciji velikega dela zemlje v lasti ameriške korporacije United Fruit Company. Ta dogodek je pomembno vplival tudi na radikalizacijo Ernesta Che Guevare, ki se je pod tem vtisom pridružil Fidelu Castru in njegovim revolucionarnim načrtom.

⁵⁰ Kmalu so jih zamenjali vojaki ZDA. Tekom obdobja, ki ga obravnavamo, se je vojna v Vietnamu bolj in bolj intenzivirala in bila ena od referenčnih točk anti–imperialističnih in revolucionarnih gibanj.

⁵¹ Sartre je sicer zahteval konec francoskega kolonializma (in kolonializma na sploh) in izrazil polno podporo boju FLN. Zanj imajo kolonizirana ljudstva vso pravico, da si s silo priborijo osvoboditev. Ob vstaji v vzhodnem Berlinu nekaj let prej pa je molčal (Aronson 2004: 177). Camus se je sicer naprezal za mir v Alžiriji, a se je

delovanje – nekateri bolj, drugi manj – so se po zgodovinskem zgledu nadrealizma, katerega eden od pomembnih dejavnikov politizacije je bila ravno francoska imperialna vojna v Maroku leta 1925, vzpostavili kot avtonomna formacija in artikulirali povsem lastno politično stališče. Njegova glavna os je bila praktično ponovitev nadrealističnih stališč: radikalni anti–militarizem, anti–imperializem in anti–stalinizem. Tej “negativni” platformi so nato dodajali nove pozitivne elemente, kot jih je do njih pripeljala njihova eksperimentalna praksa. Že od začetka je bil končni horizont popolna in trajna osvoboditev vsakdanjega življenja.

5.3 SI kot kolektivni projekt mišljenja in delovanja ter linija demarkacije

Situacionistična Internacionala je bila kolektivni projekt mišljenja in delovanja. Stremela je k temu, da bi posamezne aktivnosti in potenciale organizirala na način, ki bi skupini kot celoti omogočil skupno napredovanje v njenem projektu – razvijanju pogojev za radikalno družbeno transformacijo. Da bi bila ta lahko možna, je potrebna celostna teorija družbe, ki jo razloži v njenem bistvu. V luči tega projekta je SI v prvem obdobju do leta 1962 razvijala že znane teme LI, predvsem *dérive* in unitarni urbanizem ter se posvetila razvijanju svojih umetniških potencialov in njihovi promociji. Hkrati pa je izdatno delala na intenzivni produkciji same sebe, kar je bilo povsem v skladu z enim od njenih posameznih smotrov: izgradnjo nove, samostojne revolucionarne pozicije v družbi. Kot skupina je občasno sodelovala tudi z drugimi skupinami in posamezniki, a je sodelovanje hitro prekinila, če se ji je tako zazdelo. Nenehno, a počasi je gradila svojo mednarodno mrežo članov in članic⁵², izključevala člane/ice⁵³, sprejemala nove in zavračala prosilce. Pomembno se nam zdi poudariti, da so člani SI (in tudi prej LI) prihajali iz različnih koncev Evrope in tudi iz Maroka in Alžirije in so bili socialno v precej prekarni situaciji, večinoma niso študirali ali imeli rednih služb. V nekaterih primerih so bili tovariši iz severne Afrike brez dokumentov in torej ilegalni, kar se nam zdi še posebej smiselno poudariti v luči tega, da je SI kot skupina izdajala stališča tudi o vojni in revoluciji v Alžiriji. SI o Alžiriji ni pisala s pozicije belega pokroviteljskega Francoza, kot se to rado pripeti, temveč so o njej pisali tisti njeni člani, ki so od tam prihajali. Široka mreža je SI omogočala vzdrževanje rednega stika z dogajanjem po cele Evrope, pa tudi na Japonskem in v ZDA.

SI je izdajala časopis *Internationale Situationniste*⁵⁴, v katerem je poleg političnih analiz in

ogibal obsodbi francoskega kolonialnega režima kot takega (Aronson 2004: 187).

⁵² Roko na srce je potrebno pripomniti, da je bilo slednjih precej manj kot prvih.

⁵³ Izključitve in razkoli (shizme) so klasični mehanizmi avantgard. Na nekem drugem mestu bo potrebno pokazati, da, četudi navidez podobne, te prakse nimajo zveze s stalinističnimi in drugimi avtoritativnimi praksami, kot se dostikrat glasi kritičen očitok, uperjen v SI in še posebej v Deborda. Kar pa ne pomeni, da teh očitkov ne gre resno preučiti. Več o nekaterih spornih vidikih situacionistične avanture glej Home (1997) in Blisset (1995).

⁵⁴ Prva številka časopisa *Internationale Situationniste* je vsebovala naslednje obvestilo, ki se je nato redno

teorije kontinuirano razvijala tudi prav poseben žanr – žaljenje in obrekovanje konkretnih znanih in neznanih posameznikov, ki ga je bilo praktično nemogoče vrniti. Priljubljene tarče so bili predvsem tisti, ki so javno zagovarjali bolj ali manj radikalna leva politična stališča, a so to počeli z mest na univerzi ali v političnih strankah ali sindikatih ter situacionistom iz teh ali tudi kakšnih drugih razlogov niso bili povšeči. Posebej priročne tarče so bile literarne, politične in akademske zvezde kot recimo Jean–Paul Sartre, Louis Althusser, Henri Lefebvre (v obdobju po razkolu z njim), Lapassade⁵⁵, pa tudi denimo filmski režiser Jean–Luc Godard. Napadi, na katere zaradi njihove žaljivosti in celo vulgarnosti praktično ni bilo mogoče odgovoriti, so situacionistom prinesli svojevrstno razvpitost in celo sovraštvo. To početje je imelo močan strateški pomen. Njegov učinek je bila jasno definirana in radikalna ločnica med SI in tistimi akterji, dejavnostmi, ki jih je SI podprla in med ostalo družbo. Greil Marcus v zvezi s tem pravi, da je bil “situacionistični projekt (...) iskanje novega jezika akcije” (Marcus 2002: 12). Na način, da so med sabo in ostalo družbo vseskozi vzpostavljali tako radikalno ločnico, so skušali preprečiti, da bi se njihove ideje stopile z ostalimi v radikalnem miljeju časa in s tem izgubile na ostrini in predvsem učinku. Za SI je bilo žaljenje torej metoda artikuliranja popolnoma samostojne revolucionarne pozicije v družbi spektakla. Jappe ilustrativno povzame radikalno ločenost SI od sicerjšnih vedenjskih vzorcev, ki prevladujejo med tistimi, ki sodelujejo v ključnih teoretičnih in političnih polemikah svojega časa:

Situacionisti so bili absolutno zunaj tega vesolja. Niso imeli nobenih vezi z univerzo, niso sodelovali na okroglih mizah in se udeleževali sestankov v polju kulture, niso objavljali besedil v drugih revijah kot v svoji in nikoli niso nastopili po radiu ali televiziji. Bili so različni od vseh ostalih vodilnih figur dogodkov maja '68 po tem, da niso bili del univerze niti kot študentje kot Daniel Cohn–Bendit, niti kot profesorji kot Althusser; niso prihajali niti iz literarnega sveta kot denimo Sartre niti – celo še manj – iz mnogoterega okolja levičarskega aktivizma (Jappe 1999: 84).

Osrednja figura SI Guy Debord je takole opredelil odnos SI do nekaterih komunikacijskih metod in načinov dela: “Mi nismo šli na televizijo, da bi tam razglasili naša odkritja. Nismo iskali

pojavnalo v vseh naslednjih številkah: “Ta publikacija je napisana kolektivno. Tisti članki, ki so bili napisani in podpisani individualno, naj bodo razumljeni kot skupen napor naših tovarišev in partikularen izraz kolektivnega raziskovanja. Nasprotujemo preživetju oblik kot so literarna kritika ali časopis za umetnost. Vse tekste, ki so objavljeni v Internationale Situationniste, se lahko prosto reproducira, prevaja in prireja brez navedbe vira“ (SI v Kaufmann 2006: 301). Skupaj je med leti 1958 in 1969 izšlo 12 števil.

⁵⁵ Georges Lapassade je bil levičarsko usmerjen filozof in sociolog. Celostranska situacionistična analiza njegovega lika in dela v 9. številki IS (avgust 1964) se je glasila: G. GEORGES LAPASSADE JE PIZDA (SI v Marcus 2002: 12).

štipendij od akademskih fundacij ali slavospevov od časopisnih intelektualcev. Mi smo prinesli gorivo na ogenj” (Debord 2003: 173).

SI ni bila del uradnega intelektualnega tega sveta ne zato, ker njeni protagonisti mogoče ne bi bili tega sposobni, temveč zato, ker so si kot posamezniki in skupina izbrali takšno življenjsko pot⁵⁶ in takšne metode, od katerih so si obetali, da jih bodo pripeljale k njihovim ciljem. Ne glede na njihovo povsem zunanjo pozicijo v odnosu do univerze so zavoljo utemeljenosti njihove teorije predvidevali, da jo bodo prej ali slej začeli povzemati in imitirati kakšni bolj etablirani akademiki ali drugi intelektualci. SI je zagovarjala stališče, da bi situacionistična teorija s tem, ko bi bila denimo del univerzitetnega kurikulumu ali predmet okroglih miz, pravzaprav negirala samo sebe. Na ta način bi jo namreč umetno iztrgali iz dokaj edinstvenega delovanja, v katerega je vpeta in jo s tem oropali komponente dadaistične negacije. To bi pomenilo razvodenitev situacionističnega delovanje v ideologijo situacionizma. To so bili razlogi, zaradi katerih je SI privzela in prakticirala zelo jasno politiko na tem področju. Ona sama je bila edini govorec svoje lastne pozicije. Kdor koli se je skušal pokazati kot situacionist, a SI ni bil povšeči, so ga neusmiljeno napadli. Na krilih neskončne domišljavosti ali pa morda analitične moči njene teorije je SI smatrala, da ni potrebe, da bi kdo drug potrdil pravilnost njihovih tez. To bo prinesel čas, ki prihaja, sam: “Naše delovne hipoteze bodo preizprašane v vsakem prihodnjem prevratu, ne glede na to, od kod bo prišel” (Debord 2002: 49).

Drugi del revolucionarne metode SI je izhajal iz delovne hipoteze, da je največja težava skupin, ki stremijo k vzpostavitvi novega tipa revolucionarne organizacije, vzpostavitev novih tipov medčloveških odnosov v okviru te organizacije same (SI v Knabb 1981: 63). To je pomenilo, da SI okoli sebe ni nikoli zbirala armade podpornikov, bodisi takih z zvenečimi akademskimi nazivi bodisi discipliniranih izvrševalcev nalog ali navdušenih sopotnikov. SI je želela biti organizacija, kjer hierarhija ne bi obstajala in kjer bi bil vsak član avtonomen in sposoben na podlagi skupnega dogovora prevzeti katero od nalog, ki jo bi SI prepoznala za dobro in potrebno⁵⁷. Stališče SI je bilo, da je bolje, če jih je manj, kot pa da so v njej ljudje, ki zgolj pasivno sprejemajo stališča, ki jih artikulirajo in zagovarjajo drugi. Na ta način so želeli doseči teoretsko enotnost med člani. Smisel tega je bil v tem, da bi prihodnje konkretne situacije člani razumeli na enak način, kar bi zvišalo možnost učinkovitega skupinskega delovanja v

⁵⁶ Še en odmev nadrealizma. Ob njegovem začetku so njegovi ključni akterji Breton, Eluard in nekateri drugi opustili študij, to je bil celo pogoj za članstvo. Namesto medicine in prava so izbrali nadrealizem (Lewis 1990: 34).

⁵⁷ Med nalogami so recimo urednikovanje časopisa, pisanje besedil, nabiranje kontaktov, organizacija mednarodne distribucije, oblikovanje žaljivk, organizacija sestankov, dogovarjanje s tiskarji, sodelovanje v skupinskih debatah, artikulacija skupnih stališč na podlagi sprejetih izhodišč, spremljanje posebej zanimivih skupin itd. Spisek navajamo glede na znana dejstva o aktivnosti SI in glede na to, kaj bi se na podlagi naših izkušenj skupini kot je SI lahko kazalo kot njene naloge.

izrednih razmerah. Na ta način so želeli uporabiti svoja spoznanja o problemih nekaterih pojavnosti anarhizma, o čemer smo podrobneje pisali v enem od prejšnjih razdelkov te naloge. Na tej točki se je SI vprašanja lotila strukturno, dosegla nekaj uspehov, a še vedno morala ugotoviti, da tudi v njenih vrstah pasivnost ni tuja, kar je prišlo do izraza posebej v sklepnem obdobju.

Situacionistični Internacionali gre zlahka pripisati sektaštvo, domišljavost, narcisizem in podobne lastnosti⁵⁸. Da bi te ugotovitve imele kakšno težo, je potrebno v obravavo vzeti celoto delovanja SI, konkretne okoliščine, v katerih je to potekalo ter bistveno tudi njeno teorijo. Mogoče je reči, da je SI pretiravala v svojem ortodoksnem negovanju lastnega vrtička. Vendarle se nam zdi pomembno ugotoviti, da je bila tudi ta forma organiziranja in delovanja produkt eksperimentalnega vedenja, da je šlo za invencijo in ne zgolj reprodukcijo že znanega. Organizacijska forma SI se je izkazala za nezadostno, kar je nauk, ki ga gre razbrati iz njene končne usode. Vseeno, če že rešitev ni bila pravilna, je bila vsaj naloga pravilno zastavljena.

5.4 Lefebvre in kritika vsakdanjega življenja

Francoski marksistični sociolog Henri Lefebvre je leta 1947 izdal delo z naslovom *Kritika vsakdanjega življenja I*. V njem je razvijal teze za dopolnitev marksistične kritike kapitalizma. Kritiki izkoriščanja, procesa akumulacije kapitala in pauperizacije je dodal novo polje preučevanja: vsakdanje življenje. Pod tem pojmom je mislil konkretne oblike, na katere ljudje preživljajo svoj čas: v kakšnih stanovanjih živijo, na kakšen način se poročajo in zakaj imajo otroke, kako in kje se prehranjujejo, kakšen odnos imajo do aktivnosti, ki jih počnejo, torej do službe, družine, volitev. Tisto, kar moderni proletarec najbolj počne, je namreč to, da “v prvi meri živi vsakdanje življenje proletarca” (Lefebvre 1988: 121–122). Lefebvre zagovarja, da je vsakdanje življenje prostor, kjer se še podvaja odtujitev posameznika od samega sebe in od družbe potem, ko je ta ista odtujitev že inherenten del proizvodnega procesa. Lefebvre argumentira, da je razvoj proizvodjalnih sil v družbi generiral ogromno moč, ki bi jo bilo možno uporabiti za zvišanje kvalitete življenja, recimo za zmanjšanje količine potrebnega dela. Za moderne družbe pa je značilen ogromen razkorak med tem obstoječim potencialom in med vsakdanjim življenjem ljudi. Tehnološki napredek sicer potencialno ljudem omogoča lažje in bolj kvalitetno življenje, a realnost delavskega vsakdana je daleč od tega. Stanovanja so majhna, plače nizke, delo odtuja in izčrpava, časa primankuje, razvedrila so kratkotrajna in vnaprej predpisana. Lefebvre zagovarja, da je vsakdanje življenje lakmusov papir cele družbe ter kot

⁵⁸ Glej Home (1997) in Blisset (1995).

deklarirani marksist tudi dostavlja, da mora biti prav vsakdanje življenje hkrati tudi smisel in cilj revolucionarne spremembe, saj se njen uspeh meri ravno na terenu tega življenja samega.

V dialogu s temi idejami in tudi s samim Lefebvrom⁵⁹ je SI dopolnila in dalje razvijala svojo teorijo vsakdanjega življenja, katere fragmenti so tudi že bili del dediščine LI. Odlomek iz Debordovega teksta, ki je bil objavljen v *Les Lèvres Nues*⁶⁰ leta 1955 je povsem komplementaren z Lefebvrovo zastavitvijo: “Delati moramo na tem, da preplavimo trg – četudi zaenkrat zgolj intelektualni trg – z množico želja, katerih realizacija ne presega trenutnih materialnih zmožnosti, ki jih ima človeštvo na voljo, temveč presega zgolj zmožnosti stare družbene organizacije” (Debord 1981: 6). Podobnosti in stikov med Lefebvrovo⁶¹ in situacionistično teorijo je še nekaj⁶². Nesporno dejstvo je, da so situacionisti in Henri Lefebvre nekaj let imeli zelo močne osebne odnose, navkljub tridesetletni razliki v starosti. Skupaj so preživljali čas, pili izbrane alkoholne napitke in debatirali. Situacionistična teorija vsakdanjega življenja se na prvi pogled od Lefebvrove ne razlikuje tako zelo, a Lefebvre sam, četudi precej medlo, priznava (Lefebvre 2002: 271–272), da so sicer veliko razpravljali o vsakdanjem življenju, da so se v marsičem strinjali, da pa so imeli situacionisti vendarle neko svojo konceptualizacijo, čeprav o tem – zanimivo – rajši ne pove nič konkretnega. Je pa Lefebvre situacionistično teorijo jemal dovolj resno, da je Deborda povabil, da njene očrte predstavi na konferenci, ki jo je organiziral v okviru Skupine za raziskovanje vsakdanjega življenja na Centru za sociološke raziskave CNRS. Debord je povabilo sicer sprejel, a hkrati zavrnil vlogo predavatelja, ki bi *ex cathedra* slušateljem razlagal modrosti sveta. Namesto tega je na konferenco poslal magnetofonski trak z

⁵⁹ Prijateljstvo je trajalo od 1957–61 in se je končalo z za situacioniste značilnim ostrim razkolom, ki je pomenil popolno prekinitev vseh vezi. Situacionisti pravijo, da je bil vzrok za razkol ta, da naj bi Lefebvre “ukradel” teze o pariški komuni, medtem ko slednji trdi, da so o pariški komuni debatirali več dni skupaj na njegovem vikendu v Pirenejih, kjer so spili sto steklenic vina, se strašansko zabavali, in prišli do skupnih tez o zadevi. Situacionisti pa pravijo, da si je to “kolektivno pisanje” Lefebvre gladko izmislil. Nimamo na voljo informacij, ki bi definitivno podprle eno ali drugo verzijo. Več o situacionistični različici glej Kaufmann (2006: 166–72), več o Lefebvrovi glej njegov intervju v Ross (2002). Nekoliko drugačno zgodbo o istem dogajanju pa navaja Hussey (2001: 174–176). Pomembno je ugotoviti tudi, da sodi razkol z Lefebvrom v obdobje razkola z nashisti, torej s strateškim obratom v SI. Kaj pa, če je končno napočil čas za obračun z manj radikalnimi sopotniki? Poleg umetnikov in arhitektov so specialisti posebne vrste namreč tudi akademiki.

⁶⁰ Časopis belgijske nadrealistične skupine, ki je izhajal sredi petdesetih let in se je – poleg vsebine – odlikoval tudi po kvalitetni vizualni podobi in izdelavi. Vsaj slednje je bilo dokaj nasprotno od “Do It Yourself” tipa produkcije, ki je odlikoval Potlach. Časopis SI se je v marsičem zgledoval po *Les Lèvres Nues*.

⁶¹ To velja za Lefebvra v *Kritiki vsakdanjega življenja I*. Kasneje je svoje teze dopolnil, a se z njimi na tem mestu ne ukvarjamo, saj naš primarni fokus velja situacionistični teoriji in njeni genealogiji. Prav tako je nemogoče njegove kasnejše teze pripisati zgolj njemu samemu, saj – kot smo že omenili – je bila ravno konec petdesetih let komunikacija med Lefebvrom in situacionisti na višku. Razumno je torej zaključiti, da sta obe strani od nje kaj imeli in rezultate skupnih premislekov uporabili v svojem nadaljnjem delu.

⁶² Velikokrat je omenjeno celo, da situacionistična teorija vsakdanjega življenja neposredno izhaja iz Lefebvrove analize, tudi, da je celotna situacionistična teorija že tam v Lefebvru. O tem zelo avtoritativno piše Kaufmann in zaključuje, da je sicer res, da je med Debordem in Lefebvrom potekal intenziven dialog, da sta si bila dve leti zelo blizu ter da se njune ideje v marsičem stikajo, da pa se tudi v pomembnih točkah razlikujejo, kar je Debord sam tudi artikuliral v svojih tekstih. Situacionistična teorija vsakdanjega življenja je tako sicer nastajala v dialogu z Lefebvrom, a nikakor ni njen plagiat, kot bi to zagovarjal sam Lefebvre (Kaufmann 2006: 166–72). O odnosu med SI in Lefebvrom glej tudi Sadler (1999).

vneprej posnetim predavanjem, na katerem je uvodoma opozoril: "Magnetofon je uporabljen za komunikacijo besed, seveda ne zato, da bi na ta način ilustrirali integracijo tehnologije v vsakdanje življenje na robovih tehnološkega sveta, temveč zato, da bi izkoristili najbolj preprosto priložnost za prelom z vtisom psevdo-kolaboracije, umetnega dialoga, ki se vzpostavlja med predavateljem "v prvi osebi" in njegovim občinstvom" (Debord 1981: 68). Na ta način je Debord v sicer unikatni intervenciji v akademski sferi v praksi nakazal, kaj točno vsebuje situacionistični projekt vsakdanjega življenja: ne zgolj njegovo teoretizacijo, temveč hkrati tudi že aktivno transformacijo. Za situacioniste vsakdanje življenje ni še ena partikularna tema, temveč ima osrednji pomen: "Vsak projekt se z njim začne in se vanj vrne, da bi dobil resničen pomen. Vsakdanje življenje je merilo vseh stvari: izpolnitve oziroma ne-izpolnitve človeških odnosov; uporabe živetelega časa; umetniškega eksperimentiranja; revolucionarne politike" (Debord 1981: 69).

Situacionističen koncept vsakdanjega življenja je v sebi nosil sledi filozofskih postulatov eksistencializma. Človek namreč vedno že živi vsakdanje življenje in ima ne samo možnost, temveč je, če rečemo z eksistencialističnim žargonom, celo v celoti odgovoren za to, na kakšen način ga bo živel. Skozi projekt zavestne gradnje vsakdanjega življenja je situacioniste prevzem te odgovornosti vodil v zavrnitev vnaprej izgrajenih struktur, v katere bi se lahko vključili, denimo univerze in ustvarjanje lastnih struktur, od katerih je bila ena kar sama SI. Vsakdanje življenje razumljeno kot *dérive*, kot edino polje, kjer se vzpostavljajo pomeni in torej tudi edino polje akcije, kot zavrnitev dela in sleherne specializacije ter brezkompromisen odnos do različnih malih nadomestil kot so boljši družbeni status ali ugled, je dokaj logično na neki točki pripeljalo do konca zaveznitva z akademikom Lefebvrom.

5.5 Korak nazaj

Ne glede na nakazane politične težnje so bile v začetkih SI njene najbolj vidne javne manifestacije na področju sodobne umetnosti. Njeni člani so iznašli industrijsko slikarstvo (Pinot-Gallizio, Melanotte), odpirali nova obzorja v arhitekturi (Constant⁶³) in počasi postajali relevantni akterji na trgu umetnosti. Poleg omenjenih so prednjačili še Asger Jorn, Ralph Rumney⁶⁴ in skupina SPUR iz Nemčije. S sodelovanjem na razstavah⁶⁵ so že konec petdesetih

⁶³ Več o Constantu glej Sadler (1999).

⁶⁴ Njegova biografija je dobila zanimiv obrat, ko se je poročil s Pegeen Gugenheim, članico znane in v umetniškem svetu vplivne dinastije.

⁶⁵ Razstavi industrijskega slikarstva Gallizia in Melanotte sta bili v galeriji Notizie v Torinu (1958), v galeriji Van De Loo v Amsterdamu (1959) ter istega leta v pariški galeriji Ren Drouin. Jorn je leta 1959 razstavljal v pariški Rive Gauche, Constant pa je istega leta v Stedelijk muzeju v Amsterdamu razstavljal modele unitarnega urbanizma. V letu 1960 naj bi SI kolektivno razstavljala v muzeju Stedelijk, a dogovor z Wilhelmom

vzdrževali redno prisotnost v svetu umetnosti in s tem vzpostavili možnost, da bi lahko zasedli pomembno mesto v moderni umetnosti. Na tem mestu se v kontekstu naše naloge poraja pomembno podvprašanje, na katerega je potrebno odgovoriti. Kaj je radikalne letriste, ki so umetnosti enkrat že dali lekcijo, pripeljalo do tega, da so se znašli v skupnem projektu s čisto pravimi umetniki, predvsem s slikarji in arhitekti? Če velja, da se je LI od matičnega gibanja odcepila ravno zato, ker je prezirala lastno redukcijo na svet umetnosti in je zavrnila že zgolj pretendiranje na članstvo v umetniški srenji, kaj torej so njeni člani počeli v SI, katere glavna aktivnost v prvih letih je bila ravno to? Kaj ima revolucionarna teorija skupnega s serijo razstav po evropskih središčih? V odgovorih na ta vprašanja se skriva ena od ključnih točk revolucionarne teorije in prakse v pogojih družbe spektakla.

Iz tega navideznega paradoksa izhajajo kasnejši obrati in napetosti v SI, menimo pa, da ima tudi teoretsko vrednost. Pri tem se opiramo tudi na refleksijo Vincenta Kaufmanna, ki ta obrat lucidno interpretira kot taktičen manever, kot “korak nazaj” v situacionističnem gibanju, katerega pomen – s stališča, ki nas zanima – je v resnici zgolj nabiranje zaledja in moči za naskok na družbo kot celoto (Kaufmann 2006: 97–100). Da bi bil ta napad, o katerem se sicer še nič ne ve, res močan, ga je – tako situacionistična analiza – potrebno lansirati s pozicije hegemon v kulturi. “Korak nazaj” tako namesto, da bi ga imeli za spontano digresijo še ene avantgarde v svoje lastno nasprotje, odpira možnost interpretacije, da je šlo pri njem za strateško investicijo v pogoje prihodnjega neposredno političnega angažmaja.

Pri zagovoru teze o “koraku nazaj” se opiramo na droben razdelek iz besedila *Avantura*, ki je bil objavljen v 5. številki revije *IS*. V njem je jasno, da se je SI navideznega protislovja zelo jasno zavedala, saj v zagovor svojega angažmaja v sferi kulture, ki jo je sicer zavračala, pove naslednje: “Ker je kultura center pomena za družbo brez pomena. Ta prazna kultura je v jedru prazne eksistence in ponovna postavitve projekta splošne transformacije sveta mora biti najprej postavljena na tem terenu. Odpovedati se zahtevi po moči v kulturi bi pomenilo to moč prepustiti tistim, ki jo imajo sedaj” (SI 1981: 61).

Umazati si roke s kulturo, četudi v njej ni nič resnično vrednega, se je SI zdelo smiselno zaradi funkcije, ki jo ima kultura v družbi nasploh. Če je situacionistična analiza pravilna, bo kmalu zasejala hude razpoke v dominantno kulturo, kar bo imelo konkretne implikacije na družbo kot celoto in vzpostavilo pogoje za pojav novega revolucionarnega gibanja. Ker kultura re–producira legitimnost obstoječega družbenega reda, “ugrabitev” kulture spodnese legitimnost celega sistema. Generiranje moči avantgardne grupacije, ki se zaveda praznosti kulture in razlogov za to stanje, v polju kulture, se lahko prelije v generiranje takšne politične imaginacije, ki omogoča preobrazbo v realno revolucionarno silo, ki za polje svoje realizacije vzame družbo

kot celoto. Relativno uspešne umetniške kariere njenih članov je bila za SI potrditev njene izhodiščne predpostavke ter signaliziralo, da se odpira možnost za produktivni prelom z njeno tedanjo prakso – prelom, ki je bil v njej vpisan že od začetka. Če je to interpretacija “za nazaj” in torej nekoliko preveč poljubna, povzemimo Debordov zapis iz teksta *Korak nazaj*⁶⁶, objavljenega v *Potlachu* neposredno pred formacijo SI⁶⁷:

Širitev naših sil in možnost in potreba resnično mednarodne akcije nas obvezuje, da temeljito spremenimo našo taktiko. Ne smemo več vztrajati na povsem zunanji opoziciji, ki bi bila utemeljena zgolj na razvoju vprašanj, ki se tičejo nas samih, temveč moramo zavzeti moderno kulturo in jo uporabiti za naše cilje. [...] Delovati moramo takoj in elaborirati kritiko ter teoretsko formulirati skupne in komplementarne teze, ki bodo omogočile skupno ekperimentalno aplikacijo. Tendencia okoli *Potlacha* mora, če je potrebno, sprejeti manjšinsko pozicijo znotraj nove mednarodne organizacije, da omogoči njeno poenotenje (Debord v Debord 1996: 262).

Ta enotnost je bila res zgolj začasna. Glede na postavke letrističnega krila SI in glede na močno prisotnost umetniških tendenc znotraj nje, je bilo zgolj vprašanje časa in priložnosti, kdaj se bodo trenja artikulirala v konflikt in pota razšla.

5.6 Odnos med umetnostjo in politiko – premik k celostni teoriji družbe

V letih 1960–62 so se notranja razhajanja v SI bolj in bolj artikulirala. Po začetnih letih, ki jih je zaznamoval “korak nazaj”, odmik od neposredne politizacije in neke vrste gradnja skupnega projekta z različnimi ekperimentalnimi, a ne izključno umetniškimi skupinami, je frakcija, kateri sta pripadala tudi Debord in Vaneigem stvari postavila na novo. Arhitekt in pionir unitarnega urbanizma Constant je začutil, da se stvari obračajo v smer, s katero se več ne more identificirati in je spomladi 1960 odstopil, prav tako je ob približno istem času odstopil uveljavljeni slikar Asger Jorn⁶⁸. Marca leta 1962 je Debordova frakcija na podlagi *Sklepov iz Hamburga*⁶⁹ izključila člane skupine SPUR, z njimi pa so odšli tudi nekateri drugi⁷⁰. Razstava

⁶⁶ V originalu *Un pas en arrière*. Direktne povezave med znanim Leninovim geslom “en korak naprej, dva koraka nazaj” ne moremo potrditi, a se zdi precej verjetna.

⁶⁷ Št. 28, 22. maj 1957.

⁶⁸ Jordova ločitev poti s SI je bila mogoče najbolj “prijateljska” od vseh. Jorn je še naprej finančno podpiral delovanje SI s prihodki od svojega slikanja. Debord in Jorn sta ostala zelo bližnja prijatelja do Jordova smrti leta 1973.

⁶⁹ Dokument, ki je nastal na podlagi debate na sestanku Hamburgu. Glavna os razprave je šla v smeri, da situacionisti ne bi smeli težiti k ustvarjanju umetnosti, temveč k vzpostavitvi novih oblik komunikacije.

⁷⁰ Jacqueline de Jong, Jörgen Nash (mlajši brat Asger Jorna), Ansgar Elde. Ta skupina je potem ustanovila 2. Situacionistično Internacionalo, ki se je posvetila problemom umetnosti, arhitekture in urbanizma (Hussey, 2001:

Destruction of RSG-6: En Collectiv Manifestation of Situationist International junija 1963 je bila zadnja intervencija SI v polju umetnosti⁷¹. V to obdobje sodi tudi razkol s Henri Lefebvrom, ki je bil do takrat edini vezni člen situacionistov z akademskim svetom.

Pomembna zunanja določnica tega procesa je bila še vedno trajajoča osvobodilna vojna v Alžiriji, v kateri francoske nacionalistične sile še vedno niso nameravale prekiniti imperialne politike. Napetost se je stopnjevala tudi na ozemlju "matične" Francije⁷². 121 nekomunističnih intelektualcev⁷³ je septembra 1960 podpisalo *Manifest 121*, ki je med drugim od francoskih vojakov zahteval, da zavrnejo streljanje na Alžirce. Manifestacijo sindikatov in levičarskih strank proti pojavu desničarskega terorizma skupine OAS⁷⁴ je napadla policija in ranila stotine in ubila osem udeležencev. Vsi ubiti so bili člani sindikatov in z izjemo enega tudi komunisti. Na pogrebih je bilo pol milijona ljudi. V Belgiji so bile v letih 1960–61 resne divje stavke delavcev, občasno so prihajale novice o uličnih spopadih med mladino ali delavci in policijo na Švedskem in v Italiji. Čedalje več indikatorjev je bilo, da se napetost v družbi, ne samo francoski, temveč po celem industrijskem svetu, stopnjuje. V tako razgretem političnem ozračju, v katerem je bilo življenje "tujcev" in organiziranih levičarjev poceni in, kjer so se pojavljali indikatorji porajajočih se novih družbenih konfliktov, se je v SI postavilo vprašanje, kakšno zvezo imajo debate o umetnosti s tem objektivnim gibanjem. Debordova frakcija je na to vprašanje odgovorila s političnim programom, ki je za posledico imel izključitve tistih tendenc iz SI, ki so pretendirale na specialistične aktivnosti (umetnost, akademsko delo) in naj bi omogočil, da bi aktivnosti SI imele učinke na družbi kot celoti. Da bi to lahko obrodilo kakšne sadove, je bilo treba partikularne teorije psihogeografije, unitarnega urbanizma, vsakdanjega življenja povezati

173). V prihodnjih letih je izdajala časnik *Situationist Times*, ki ga je finančno prav tako kot Internationale Situationiste podpiral Asger Jorn. 2. SI med svoje akcije vnovči obglavljenje kipa morske deklice v Københavnu in nekaj drugih škandalov. Več o 2. SI v Home (1997). Naša ne-pozornost, ki je (ne) namenjamo 2. SI je lahko sporna, a jo utemeljujemo s tem, da naš primarni interes velja celostni teoriji družbe, kakor jo je razvila SI, in pogojem njene produkcije. To ne pomeni, da menimo, da je 2. SI kaj manj legitimna grupacija od SI.

⁷¹ RSG-6 je bilo skrivno vladno zaklonišče v Veliki Britaniji, narejeno za primer jedrskega napada, ki so ga aktivisti skupine *Vohuni za mir* razkrili javnosti skupaj z več tam najdenimi dokumenti. Do danes večina aktivistov ostaja neznanih. Razstava je bila situacionistični *hommage* akciji, ki so jo smatrali za odlično.

⁷² 17. oktobra 1961 je več deset tisoč Alžircev in njihovih podpornikov v znak podpore dogovoru o miru v Alžiriji manifestiralo v Parizu. Kmalu po začetku pohoda je intervenirala policija, najprej ubila dva, ranila več deset in aretirala več sto prisotnih. Napadeni manifestanti so se nato umikali iz Pariza, a jih je policija obkolila ob reki Seine, napadla s palicami, ranjene in nezavestne pa pometala v reko. V naslednjih mesecih so našli več kot dvesto trupel, a policija je zanikala, da bi o tem karkoli vedela. Zanimivo, takratni šef pariške policije je bil Maurice Pappon, prav tisti, ki so ga leta 1990 obsodili zločinov proti človeštvu zaradi njegove vloge pri deportaciji Židov iz Francije med 2. svetovno vojno. Povzeto po: Hussey (2001: 160-1).

⁷³ Nekomunističnih v smislu, da niso bili člani PCF. Med njimi Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Maurice Blanchot, Marguerite Duras, Alain Resnais, Alain Robbe-Grillet, André Breton ter Guy Debord in Michèle Bernstein. Posledice so bile za demokratično deželo, kot naj bi Francija bila, zanimive: v enem mesecu je bilo 29 podpisnikov aretiranih, vsi igralci ali podobnih poklicev so se znašli brez dela in neuradno na črni listi. Povzeto po: Hussey (2001).

⁷⁴ OAS – Organisation de l'Armée Secrète (Skrivna vojna organizacija). Napovedali je vojno liberalcem in simpatizerjem leve in z atentatom zaradi umika iz Alžirije grozila celo de Gaulle. OAS se na zanimiv način na odru zgodovine ponovno pojavi na višku dogodkov maja '68.

skupaj v celostno teorijo družbe.

Situacionistični napori na teoretičnem področju v naslednjih letih (od 1962 do 1966) so bili posvečeni sistematični razdelavi tez in njihovi umestitvi ne samo v tok umetniških avantgard, temveč v tok marksistične teorije. Konkretnije, v tisti tok, ki za svoj glavni fokus jemlje problem odtujitve in se napaja iz Marxovih *Pariških rokopisov* ter njegove obdelave blagovnega fetišizma. Poleg tega so situacionisti – posebej Debord – obilno črpali tudi iz del Georga Lukácsa in Karla Korschja. Vaneigem je k temu dodal še zanimanje za zgodovino raznih heretičnih gibanj v zahodnem krščanstvu, ki jih je razumel kot manifestacije želje po osvoboditvi od spon gospostva. Glavna rezultata teh naporov sta knjigi Raoula Vaneigema *Traité de savoir-vivre à l'usage des jeunes générations*⁷⁵ in Guya Deborda *Družba spektakla*, ki izzideta jeseni leta 1967.

Poudariti želimo tudi pogoje, v katerih se je to “teoretsko delo” odvijalo in kako ga je razumela sama SI. Teorijo, ki je nastajala v okviru SI, so sproti aplicirali na sodobne dogodke in jih v tej luči interpretirali. Vsako divjo stavko, odsotnost od dela, mladinske ulične tolpe, potegavščine itd. so interpretirali v realnem času na način, ki je ostale komentatorje razorožil. Tega niso počeli zgolj zaradi tega, da bi pokazali na analitično moč njihove teorije (a tudi zato), pač pa da bi tudi konkretizirali svoje razumevanje med teorijo in prakso, ki sta obe nedeljivi del istega procesa destabilizacije družbe. V tem smislu je bila reakcija SI na upor pretežno temnopoltih prebivalcev okrožja Watts v Los Angelesu, ZDA⁷⁶ zelo značilna. Sodba tako uradnih organov kot verskih, črnskih organizacij in različnih levičarskih organizacij in govorcev o izgredih je bila (pričakovano) identična: neredi in kraje so neodgovorna in nasilna dejanje in jih je “potrebno zatreti z vsemi razpoložljivimi silami” (Wilkins⁷⁷ v SI 2003: 3). Situacionističen je bil značilno njihov: “Toda kdo je branil izgrednike iz Los Angelesa na način, kot si ga zaslužijo? Mi jih bomo” (SI 2003: 3). V izhodišču so ekplicitno artikulirali svoje stališče, češ, da je vloga revolucionarne publikacije ne le, da upraviči vstajnike Los Angelesa, temveč da pomaga razjasniti njihove perspektive, da teoretsko pojasni resnico, katere iskanje predstavlja takšna praktična akcija (SI 2003: 4). Situacionistična intervencija je pomenila konkretizacijo odnosa med teorijo in prakso kot ga je gojila SI. Izgrednikom z druge strani oceana in vsem ostalim je ponudila analizo, ki je skušalo teoretsko artikulirati to, kar se je v Wattsu izrazilo skozi požiganje in boje s policijo in vojsko. Tega se ni lotila zato, da bi realno dogajanje posilila za svoje

⁷⁵ Slovenski prevod zaenkrat še ne obstaja, zato navajamo naslov v izvorniku. Ustaljen angleški prevod je *Revolution of Everyday Life*.

⁷⁶ Avgusta 1965 se je incident med pešci in prometno policijo spontano razvil v dvodnevne izgrede. Ne glede na okrepitev policiji ni uspelo ponovno vzpostaviti reda na ulicah in potrebno je bilo nekaj tisoč vojakov in policistov, podprtih s tanki, da so najprej omejili področje spopadov, nato pa zatrli upornike. Uradni viri so navajali 32 mrtvih, 800 ranjenih in 3000 aretiranih (SI 2003: 3).

⁷⁷ Roy Wilkins je bil generalni sekretar NAACP, Nacionalne zveze za napredek temnopoltega prebivalstva.

teoretske cilje, temveč da bi preverila, katere nove možnosti bo s tem odprla. Z novimi možnostmi mislimo novo komunikacijo s skupinami ali posamezniki, tudi z tistimi, ki so neposredno sodelovali v Wattsovskih izgredih, ki bi se lahko prelila v nove skupne projekte. Ni znano, da bi imelo to besedilo tudi dejansko tovrstne učinke⁷⁸.

⁷⁸ Zanimivo je, da je ta pamflet precej pozornosti bil deležen jeseni 2005 ob več tednov trajajočem uporabi v francoskih predmestjih. Tudi ti dogodki so potrdili, da situacionistična analiza tudi po štiridesetih letih še vedno ni povsem brez pojasnjevalne moči.

6. Teorija spektakla

Strateška odločitev SI, da prevzame bolj militantno politično vlogo, je sovpadla s postavitevjo njene teorije na močno historično–materialistično podlago, katere glavna izraza sta deli Deborda in Vaneigema, ki sta nastajali v letih od 1962 do 1967. Medtem ko je Debord natančno razčlenil koncept spektakla, ki ga je postavil za ključno kategorijo sodobne družbe, se je Vaneigem osredotočil na vlogo radikalne subjektivnosti v dialektiki med življenjem in preživetjem⁷⁹. Obe deli je potrebno razumeti v kontekstu, v katerem sta nastajali: nastali sta kot del enotnega projekta SI in se torej vzajemno dopolnjujeta, tako po stilu kot po vsebini. Obe *skupaj* sta definirali teren, na katerem naj bi se bili prihajajoči boji in artikulirali eno od možnih revolucionarnih stališč. Kot pomembno opozarjata Clark in Nicholson–Smith ju je še dodatno potrebno brati skupaj z drugimi političnimi analizami, ki so v SI nastajale hkrati z njima in so bile objavljene v reviji *Internationale Situationniste* ali v samostojnih pamfletnih izdajah⁸⁰.

6.1 *Détournement* teorije in teorija *détournementa*

“V družbah, kjer vlada kapitalistični način produkcije, se bogastvo kaže kot neizmerno kopičenje blaga” (Marx v Tucker 1978: 302–303)⁸¹. S tem stavkom Karl Marx uvede *Kapital*, svojo celostno študijo kapitalizma in z njim že nakaže vodilno vlogo blaga v njegovi analizi, ki jo v nadaljevanju močno poglobi. Debord pa svojo *Družbo spektakla* začne takole: “V družbah, kjer vladajo moderne produkcijske razmere, se celotno življenje kaže kot neizmerno kopičenje spektaklov” (Debord 1999: 29). S tem, da Debord takoj na začetku parafrazira Marxa jasno nakaže več stvari:

- 1) razmere so se v sto letih, kolikor je minilo med obema knjigama, toliko spremenile, da je dopolnitev Marxove teorije upravičena,
- 2) Marxova analiza blaga je Debordova ključna referenčna točka,

⁷⁹ V nadaljevanju te naloge se bomo posvetili zgolj konceptu spektakla, kakor ga je artikuliral Debord. Razumeti je potrebno, da se Vaneigemov prispevek, s katerim se tu ne ukvarjamo na isti način, navezuje tudi na Debordovo delo in so–ustvarja kontekst njegovega razumevanja – in obratno. Za obe knjigi velja, da sta pomembno oblikovali imaginacijo gibanja, ki je svoj vrhunec doživelo maja '68, pri čemer je na tej ravni imelo Vaneigemovo delo večjo težo. Ta razlika pa je v deli že vgrajena, saj je Družba spektakla že po formi bolj nedostopna za teoretsko ne tako dobro podkovanega bralca.

⁸⁰ Te analize se nanašajo na že omenjene izgrede v Wattsu, 6–dnevno vojno med Izraelom in arabskimi državami maja 1967, analize dogajanj na Kitajskem in v Alžiriji. Pomembno se nam zdi izpostaviti, da je SI pri teh analizah pomagalo tudi dejstvo, da so nekateri člani dejansko posedovali poznavanje tako zgodovine kot jezika področij, o katerih je bilo govora in torej svojih pogledov niso bili prisiljeni oblikovati zgolj na podlagi sekundarnih virov (Clark in Nicholson–Smith 2002: 475).

⁸¹ Prevedeno po angleški izdaji. Slovenska izdaja, s katero smo rokovali, na tem mestu pravi naslednje: Bogastvo družb, v katerih vlada kapitalistični način produkcije, predstavlja 'ogromna zbirka blaga' (Marx 1961: 43).

3) del metode nastajanja *Družbe spektakla* je *détournement*.

*Détournement*⁸² je praksa uporabe že obstoječih elementov na način, da formirajo novo celoto. Eden od njenih virov je bil grof de Lautréamont, ki je zapisal: "Ideje se izboljšujejo. Smisel besed prav tako. Plagiat je nujen. Je del napredka. Drži se avtorjevega stavka, uporabi njegove izraze, odstrani lažno idejo, jo nadomesti s pravo idejo" (Lautréamont v Debord 1999: 132)⁸³. Na osnovi njegovih idej, dadaističnih in nadrealističnih kolažev so najprej letristi prevzeli *détournement* kot eno od svojih glavnih metod na vseh področjih svojega delovanja, jo tudi teoretsko definirali⁸⁴, kasneje pa se je situacionisti niso nikoli odrekli, temveč so jo s pridom uporabljali. *Družba spektakla* je pravzaprav polna primerov uporabe metode *détournement* v teoriji, saj vsebuje mnogo stavkov, ki so le nekoliko prirejeni stavki drugih avtorjev, ne da bi bilo povzemanje jasno indicirano⁸⁵. Jasno je torej razvidno, da *Družba spektakla* namerno ni znanstveno besedilo. Komunikacijski jezik kritične teorije mora namreč biti njen lastni jezik (Debord 1999: 131) in *détournement* je njegov del.

Détournement od ustaljenega smisla ideje je nasprotno od citata, teoretske avtoritete, ki je vedno falsificirana že iz samega dejstva, da je postala citat; fragment, iztrgan iz svojega konteksta, iz svojega gibanja in končno iz svojega časa kot globalne reference in s tem iz natančno določene izbire, ki je bila v tesni povezavi s svojim referenčnim okvirjem, ne glede na to, ali je bila pravilno ali zmotno orientirana. *Détournement* je fluidni jezik anti-ideologije. Pojavlja se v komunikaciji, ki ve, da se ne more pretvarjati, da lahko karkoli dokončno zagotavlja ali da je popolnoma gotova o sebi. Na najvišji točki je jezik, ki ga ne more potrditi nobena stara in nadkritična referenca (Debord 1999: 132–133).

Uporaba *détournementa* v *Družbi spektakla* je povezana tudi s predpostavko, ki jo lahko razberemo iz Marxove 11. teze o Feuerbachu, ki pravi, da so "filozofi svet samo različno interpretirali; gre pa za to, da ga spremenimo" (Marx 1976: 362). Predpostavka je v tem, da ima z revolucionarnega stališča teorija vrednost zgolj, če komunicira z dejanskostjo, če jo torej interpretira *in* inducira njeno transformacijo. Tako razumljena teorija ne čuti potrebe, da bi na v vsakem odstavku navajala svoje upnike. Vedeti pa mora, kaj počne sama in kakšen je njen namen. Teorija spektakla je bila skovana, da bi služila kot orožje v boju, ki prihaja. V filmu *In girum imus nocte et consumimur igni* Debord pojasni svoje razumevanje vloge, ki jo imajo

⁸² *Détournement* po zgledu slovenskega prevoda *Družbe spektakla* ne prevajamo.

⁸³ Na tem mestu navajamo prevod tega dela, kakor je bil preveden v *Družbi spektakla* in ne v slovenskem prevodu originalnih Lautréamontovih *Poezij*, kjer je to mesto v prevodu Aleša Bergerja prevedeno kot: "Ideje se izboljšujejo. K temu prispeva pomen besed. Plagiat je nujen. Zaobsežen je v napredku. Zbliza pograbi stavek kakega pisca, uporabi njegove izraze, izbriše napačno idejo in jo nadomesti s pravo" (Lautréamont 1985: 254). Primerjava obeh francoskih originalov razkrije, da je Debord ustrezno mesto pri Lautréamontu dobesedno prepisal, ne da bi naznanil svoj vir.

⁸⁴ Glej Wolman in Debord v Knabb (1981: 8–14).

⁸⁵ "*Détournement* vodi k subverziji kritičnih zaključkov iz preteklosti, ki so se utrdili v spoštovanja vredne resnice in so se torej spremenili v laži" (Debord 1999: 132).

teorije v zgodovini: “Teorije so narejene zgolj zato, da umrejo v vojni časa. Kot vojaške enote morajo biti poslane v bitko v pravem trenutku; ne glede na njihovo kvaliteto ali nezadostnost so lahko uporabljene zgolj, če so pri roki, ko so potrebne. Morajo biti zamenjane, saj nenehoma postajajo nezadostne – bolj zaradi svojih odločilnih zmag kot zaradi delnih porazov” (Debord 2003: 150).

S tem, ko na samem začetku temeljnega kosa situacionistične teorije Debord parafrazira *Kapital*, jasno začrta njeno ključno koordinato⁸⁶. Ta sugerira, da se Debord teoretizacije razvite potrošniške družbe ne loteva kar poljubno, temveč “na ramenih” Marxove analize kapitalizma. Anselm Jappe v pomembnem prispevku k razumevanju situacionistične teorije jasno opozarja: “Debordovo rabo izrazov “podoba” in “spektakel” je potrebno razumeti kot razširitev Marxove postavitve blago–forma. Vsi ti koncepti reducirajo mnogoterost realnega na enotno, abstraktno in enako formo” (Jappe 1999: 19).

Debord prevzame Marxovo shemo, a sledi razvoju, ki so ga v zgodovinskem toku doživeli njeni posamezni elementi. Kot Marx v svojem času na centralno mesto v kapitalizmu postavi blago, tako Debord v zgodovinsko drugačnih okoliščinah na to mesto postavi podobo. Obe kategoriji imata to lastnost, da sta abstraktni in je nanju mogoče zvesti partikularne momente realnosti. To zamenjavo je potrebno razumeti kot Debordovo aktualizacijo Marxove teorije v novih okoliščinah, ki hkrati ohranja osrednjo namero te teorije, torej revolucionarno spremembo. Marx, ki ga Debord največ uporablja, so predvsem njegova teorija alienacije ali odtujenega dela iz *Pariških rokopisov* in teorija blagovnega fetišizma, a tudi nekateri drugi prispevki. Jappe opozarja, da je problem alienacije kot centralni problem kapitalizma razumela manjšinjska tendenca znotraj marksizma⁸⁷. Njen najvidnejši klasični predstavnik in hkrati tudi vir, iz katerega Debord obilno črpa, je Georg Lukács z delom *Zgodovina in razredna zavest*⁸⁸. V privzemanju centralnosti principa blagovnega fetišizma so se situacionisti tudi *znotraj* marksizma postavili v opozicijo do sicer dominantnih marksističnih tokov in njihovih nosilcev.

6.2 Marx, odtujeno delo in blagovni fetišizem kot temelj teorije spektakla

Marx v *Pariških rokopisih* v poglavju o odtujenem delu zagovarja, da ključni problem

⁸⁶ Zdi se, da mnogi bralci situacionistične teorije zlahka spregledajo, koliko Marxa je v njej. Glej na primer Lebar (2006) in Kellner (2006).

⁸⁷ Na splošno je Jappejev prispevek zelo pomemben za razumevanje Družbe spektakla in ostale situacionistične teorije, saj pravilno navaja, da obilno črpa iz tendence znotraj marksizma. Ta vidik situacionistične teorije je dostikrat povsem neupravičeno zanemarjen, bodisi s strani tistih, ki slavijo na anarhizem SI ali pa jo vzvišeno obtožujejo naivnosti in anti–intelektualizma.

⁸⁸ Delo je izšlo leta 1923. Vse nadaljne reference na Lukácsa se nanašajo izključno na to delo.

kapitalističnega načina produkcije ne tiči zgolj v dejstvu izkoriščanja, torej v tem, da se presežna vrednost akumulira v rokah peščice, temveč v samem produkcijskem odnosu. “Odtujitev se ne kaže le v rezultatu” – torej v prilastitvi presežne vrednosti – “temveč v *aktu produkcije*, znotraj *proizvajajoče dejavnosti same*” (Marx 1979: 303). Posledica kapitalističnega načina produkcije je odnos, ki ga ima delavec do produkta svojega dela, saj mu “predmet, ki ga delo producira, njegov produkt, (delavcu) stopi nasproti kot neko *tuje* bitje, kot neka od producenta *neodvisna moč*” (Marx 1979: 302–303). To tuje bitje, ki je delavčev produkt in ima od njega neodvisno moč, je blago. Glavni element kapitalistične produkcije je masovna blagovna proizvodnja, realizacija presežne vrednosti pride šele kasneje. Struktura, v kateri se ti procesi dogajajo, je blagovna struktura. Marx nadaljuje: “*Povnanjenje* [entäuserung] delavca v njegovem produktu pomeni ne le, da postane njegovo delo neki predmet, neka *vnanja* eksistenca, temveč da biva *izven njega*, neodvisno, njemu tuje, in da postane nasproti njemu samostojna sila, da mu stopi življenje, ki ga je posodil predmetu, sovražno in tuje nasproti” (Marx 1979: 304).

O tem, kaj je blago in kaj ga loči od predmetov na splošno, natančno razpravlja Marx v prvem poglavju *Kapitala*, zato se na tem mestu s tem ne bomo ukvarjali. Zgornjo analizo blaga je tam Marx povzel in dodatno artikuliral koncept blagovnega fetišizma⁸⁹. V blagovnem svetu so človekovi produkti, torej blaga “videti kot samostojna bitja, ki so obdarjena s svojim lastnim življenjem in so v odnosih med seboj in z ljudmi” (Marx 1961: 85). To lastnost blaga, da je s stališča posameznika dojeta, kot da ima objektivno neodvisno eksistenco, Marx imenuje blagovni fetišizem. Gibanje blaga resnično usmerja posameznikovo delovanje in celo življenje, ne da bi bilo samo dojeta kot nekaj, nad čimer bi posameznik lahko imel kontrolo. Vsaka sled človekove dejavnosti je v blagu izbrisana, človek kot tisti, ki je blago proizvedel, pa postane podrejen njegovi avtonomni dinamiki. Najbolj brutalni primeri neizmerne moči blaga in učinkov, ki jih lahko proizvede, se pokažejo ob ekonomskih krizah, ko se ravnovesje na trgu poruši in množice ljudi na svojih telesih občutijo, kakšno moč ima avtonomno gibanje blaga na njihova življenja. Podobno brutalni so stalno tudi pogoji dela v nekaterih panogah oziroma na nekaterih geografskih področjih.

6.3 Lukács, popredmetenje in stališče totalitete

Georg Lukács je Marxovo analizo odtujitve zajel v konceptu popredmetenja in dalje razvijal nekatere implikacije blagovnega fetišizma, to vse pa je Debord kasneje inkorporiral v teorijo spektakla. Lukács pravi, da je fenomen popredmetenja temeljno strukturno dejstvo

⁸⁹ O tem poglavju je Lukács zapisal, da vsebuje celoto historičnega materializma.

kapitalističnega načina produkcije in se nahaja v tem, da v blagovni strukturi odnos med osebami privzame naravo stvari, ki zakrije vsako sled svojega temeljnega bistva, odnosa med ljudmi (Lukács 1985: 87). Povzemajoč Marxa Lukács kot enega od bistvenih momentov kapitalizma razume dejstvo, "da je človeku njegova lastna dejavnost, njegovo delo postavljeno nasproti kot nekaj objektivnega, od njega neodvisnega, kot nekaj, kar ga obvladuje z lastno zakonitostjo, ki je njemu tuja" (Lukács, 1985: 89). Ta premena poteka tako na objektivni kot na subjektivni ravni. Na prvi z nastankom sveta izgotovljenih stvari in odnosov med stvarmi in na drugi s tem, ko se človekova lastna dejavnost njemu samemu kaže kot zunaj njegove kontrole, kot neodvisna sila, ki se giblje v skladu z objektivnimi zakoni družbe (Lukács 1985: 89). Če Marx zapiše, da je učinek blagovne forme v tem, da zrcali ljudem družbeni odnos do skupnega dela kot družbeni odnos nad predmeti, ki obstoji izven producentov (Marx 1961: 84), Lukács nadaljuje, da je nujna posledica dominacije blagovne forme v družbeni strukturi splošno izginotje odnosov med ljudmi, ki bi bili kot taki tudi prepoznani. Čeznje se namreč vsili njihova popredmetena oblika in jih končno z napredovanjem in poglobljanjem kapitalističnega gospostva povsem prekrije; človek v tem odnosu pa postane zgolj mehanični podaljšek, mehanični del mehanizma in tako atribut sile, ki proces pelje naprej – ekonomije. Človek s svojimi *človeškimi* atributi v tem okvirju nastopa kvečjemu kot vir napak in takšna je tudi njegova zavest o svojem odnosu do sveta, ki je svet blaga. Človekova dejavnost izgubi svoj aktivni značaj in postaja kontemplativna, človeška skupnost, ki jo je poleg predmetov človek z delom tudi produciral, se razkroji, usoda delavca postane usoda celotne družbe (Lukács 1985: 92). Univerzalizacija blagovne strukture se izteče v univerzalizacijo popredmetenja. Rečeno drugače: Lukács opozarja, da na trenutni razvojni stopnji človeštva, torej v času, ki ga določajo kapitalistični družbeni odnosi, "ni problema, ki konec koncev ne bi opozarjal na [to] vprašanje, katerega rešitve ne bi morali iskati v rešitvi uganke strukture blaga" (Lukács 1985: 87).

Lukács zavrača ekonomistične poglede na blago kot na nekaj, kar je v ekskluzivni domeni ekonomije, saj ugotavlja, da se je blago v konkretnem zgodovinskem trenutku vsililo kot univerzalna kategorija družbe kot celote ter s tem njo in celotno življenje podredila objektivnim zakonitostim blagovne forme. Zanj je blagovni fetišizem specifičen problem naše dobe, sodobnega kapitalizma (Lukács 1985: 95), ki nastopi, ko blagovna forma prežame vsa izkazovanja življenja družbe in jih preoblikuje po lastni podobi (Lukács 1985: 96). Za razliko od prejšnjih dob, ki so sicer tudi poznale blago, ublagovljenje in menjavo, so ti procesi vladajoči procesi in ne zgolj epizodne pojavitve (Lukács 1985: 88). Blago je obstajalo tudi prej, prav tako menjava, a tisto, kar je v kapitalizmu novo, je, da je celotna produkcija že v izhodišču produkcija

za menjavo, namesto, da bi bil za menjavo namenjen zgolj presežni del produkcije⁹⁰.

Še ena bistvena raven Lukácsseve analize je imela vpliv na situacionistično teorijo, namreč stališče totalitete. Lukács zagovarja, da je partikularne vidike in probleme potrebno vedno obravnavati ne kot samostojne entitete, temveč kot "momente celote" (Lukács 1985: 51). Revščina ni zgolj sam po sebi neodvisen fenomen, temveč je revščina v družbi, kjer prevladuje kapitalistični način proizvodnje ter poteka razredni boj. To gledišče so prevzeli tudi situacionisti, ko so se namenili partikularne vednosti in teorije psihogeografije, vsakdanjega življenja združiti v celotno teorijo družbe in jih tako preučevati kot momente celote. To ni imelo zgolj teoretske vrednosti, temveč tudi povsem praktično, kar bomo videli v nadaljevanju.

Debordu ravno Marxov koncept blagovnega fetišizma, Lukácssevo popredmetenje ter zgodovinski pojav fordizma in taylorizma, ki celotni delovni proces razdeli na posamezne enostavne operacije, posameznika pa na kretnje, ki jih specializira na način, da so navsezadnje popolnoma podrejene gibanju stroja. omogoča, da naredi naslednjo izpeljavo: "Posledica splošne ločitve delavca od končnega produkta je, da delo izgubi svoj združevalni vidik, komunikacija med proizvajalci se omeji na formalno, brezosebno dogovarjanje. Z nenehnim kopičenjem ločenih produktov in vse večjo razdrobljenostjo delovnega procesa dobijo upravljavci sistema izključno pravico do enotnosti in komunikacije" (Debord 1999: 37). Šele v tako razdrobljenem svetu, ko je človek hkrati "ločen od svojega proizvoda" (Debord 1999: 39) ter torej od samega sebe in od drugih, lahko hegemonsko pozicijo pridobijo odnosi, posredovani skozi podobe in celotno življenje se poslej kaže zgolj kot njihovo neizmerno kopičenje.

6.4 Spektakel

H teoriji spektakla, kot so jo artikulirali situacionisti, predvsem Debord, najprej pristopamo skozi nekaj primerov, na katere so jo povzeli različni avtorji in v katerih so poudarjeni njeni različni vidiki. Jappe poudarja, da je "spektakel dedič religije" in nadaljuje: "stara religija je projicirala človekovo lastno moč v nebesa, kjer je privzela podoba boga, ki je nasproten človeku, je tuja entiteta. Spektakel opravlja isto operacijo na Zemlji" (Jappe 1999: 8). Virno ugotavlja, da ima spektakel dvojno naravo: "je poseben proizvod posebne industrije [kulturne industrije, op. AP], vendar tudi in hkrati esenca produkcijskega načina v celoti" (Virno 2003: 45). Plant izpostavi, da je spektakel "zamrznjen trenutek v zgodovini, v katerem je nemogoče izkusiti resnično življenje ali aktivno sodelovati v ustvarjanju življenjskega sveta" (Plant 1992: 1).

⁹⁰ Več o tem glej Lukács (1985).

Kellner nekoliko neprepričljivo povzema, da je “spektakel vseobsegajoči pojem za opisovanje medijske in potrošniške družbe” ter “orodje pomiritve in depolitizacije” (Kellner 2006: 124–125), Lebar ga strne v “organizacijski princip ohranjanja nadzora nad množicami v modernem kapitalističnem (produkcijško/potrošniškem) sistemu” (Lebar 2006: 10), Hussey pa v “aglomeracijo sil kapitala, države, medijev, ki se zarotijo, da ustvarijo distanco med navadnimi ljudmi in političnim dogajanjem njihovega časa” (Hussey 2001: 174).

Teh definicij bi lahko navedli še precej, navajamo pa jih zato, da bi tudi na ta način nazorno prikazali eno od ključnih značilnosti koncepta spektakla, ki je v tem, da “združuje in razlaga pestro paleto navidez disponentnih pojavov” (Debord 1999: 31). Vsaka od teh definicij pokrije partikularen vidik spektakla, medtem ko končna definicija spektakla, ki bi zaobjela njegovo jedro in bi bila drugim nadrejena, ne obstaja. Nekateri v tem vidijo nedoločenost same teorije, celo poljubnost in torej predvsem kot slabost. Stewart Home denimo zatrjuje, da Debordu z vrsto delno prekrivajočih se, vendar le slabo organiziranih opisov, ne uspe priti do poenotenga pojma (Home 1997: 32). V nasprotju s tem menimo, da tovrstne Debordove zastavitve nikakor ne gre razumeti kot slabost, temveč predvsem kot implementacijo stališča totalitete, ki prinaša pomembne praktične učinke. S spektaklom je Debord želel zaobjeti jedro celotne organizacije družbe zato, da bi vzpostavil možnost njene radikalne zavrnitve – takšne zavrnitve, ki bi vključevala zavrnitev vseh posameznih oblik odtujitve. Debord je namreč koncept spektakla koncipiral s pozicije boja zoper njega. S tem, da je spektakel napolnil z mnogimi pomenskimi ravnmi, je Debord artikuliral stališče enkratne in popolne zavrnitve množice partikularnih družbenih struktur, od univerze in kulturne industrije do predstavniške demokracije in urbanizma. Ta zavrnitev naj bi bila poslej zajeta v preprostem geslu “DOL Z DRUŽBO SPEKTAKLA.”

6.5 Spektakel kot negacija življenja, ločitev kot njegov pogoj in učinek

Značilnost sodobne družbe je totalitarno upravljanje pogojev bivanja (Debord 1999: 24). Do tega je pripeljal zgodovinski razvoj, ki je celoto družbenega življenja podredil ekonomiji, razumljeno kot posebno sfero človekovega delovanja, v kateri je z razvojem kapitalizma prevladala blagovna struktura. Na nivoju družbe spektakel pomeni njeno totalno podreditev ekonomiji in njenim zakonom, ki so zakoni blaga in torej posledica penetracije kapitalističnih odnosov v pore celotne družbe. Kot opozarja Lukács, blago ni nastalo šele v kapitalizmu, se pa njegova moč šele z prodorom kapitalizma sprosti v vsej svoji silovitosti. Ko ta proces pripelje tako daleč, da blago postane univerzalna kategorija družbe kot celote, se odpre prostor za

radikalno spremembo v formi gospostva in blago, ki je bilo prej zgolj partikularna kategorija, preneha biti zgolj to, temveč postane ključnega pomena za podjarmljanje človekove zavesti oblikam, v katerih se izraža popredmetenje (Lukács 1985: 89). V družbi, kjer je blago dobilo neodvisno eksistenco in, ki je iz spoznavanja avtonomnih zakonov njegovega gibanja naredila znanost – ekonomijo, je človekova percepcija sveta njej podrejena, njegov pogled na svet je popredmeten. Do tu je teorija spektakla zgolj povzetek Marxovih in Lukáčsevih analiz blaga. Debord pa zagovarja, da v sodobnem svetu dominantno ne velja več, da predmeti postanejo blago, temveč, da so status blaga dobile podobe. Tako kot po Marxu kapital ni skupek blaga, temveč družbeni odnos, katerega posrednik so stvari, tako Debord pravi: “Spektakel ni skupek podob, ampak je medosebni družbeni odnos, katerega posrednik so podobe” (Debord 1999: 30). V družbi spektakla je kapitalističen način produkcije napredoval do te mere, da njen glavni produkt ni več blago, temveč so to postale podobe⁹¹.

Če je prva faza ekonomske prevlade nad družbenim življenjem definicijo človeške realizacije spremenila iz “biti” v “imeti”, je druga faza to degradirala naprej v “dajati videz (da imaš)” (Debord 1999: 33). To fazo in režim njene družbene organizacije Debord imenuje spektakel in je možna šele v družbi, kjer se podobe (o svetu, o drugih, o lastnem življenju) vsilijo čez realnost, jo popolnoma prekrijejo in usmerjajo celotno družbeno življenje. Izvorno povezavo s principom blagovnega fetišizma Debord jasno potrди, ko za spektakel pravi: “Gre za fetišistični blagovni princip, za družbeno prevlado, ki se ravna po redu stvari, tako tistih, ki jih lahko zaznavamo, kot tudi tistih, ki ostajajo našim čutom nedostopne. Ta princip se popolnoma dovrši v spektaklu, kjer je čutni svet nadomeščen z zbirko podob, ki se s svoje superiorne pozicije kažejo kot objekti čiste čutne zaznave” (Debord 1999: 41).

S tem, ko podobe privzamejo neodvisno eksistenco, se pojavi izpopolnjena oblika gospostva, ki je toliko bolj izpopolnjena, kolikor podjarmlja celoto človekove zavesti in ne zgolj telesa ali sfere mišljenja. Učinek blagovnega fetišizma je torej rekonstrukcija religiozne iluzije v materializirani obliki. Namesto skozi mesta v svetih tekstih človek smisel lastnega življenja v družbi spektakla utemeljuje skozi podobe – skozi “dajanje” vtisa o zelenem mestu v redu spektakla. Adorno in Horkheimer, katerih analiza kulturne industrije močno odzvanja v teoriji spektakla, saj je eden od njenih gradnikov⁹², bi rekla: “Za vsakogar je kaj predvideno, tako da se nihče ne more izmakniti, razlike so avtomatizirane in propagirane. Oskrba občinstva s hierarhijo

⁹¹ Tukaj ponovno opozarjamo na specifično razmerje med abstraktnima kategorijama blago in podoba. Debord Marxovo analizo blaga v ekonomiji njegovega časa aplicira na analizo podob v spremenjenih okoliščinah. Več o tem v Jappe (1999).

⁹² Na to povezavo nismo naleteli pri nobenem od avtorjev/ic, ki so se podrobneje ukvarjali s teorijo spektakla. Vseeno se nam zdi dovolj očitna in predvsem tudi logična. Situacionisti so namreč nedvomno morali biti seznanjeni z delom Horkheimerja in Adorna, saj so imeli dober pregled nad poljem kritične teorije. Nekateri fragmenti Družbe *spektakla* so “sumljivo” blizu poudarkom *Kulturne industrije*. *Détournement* ponovno na delu.

serijskih kvalitet služi samo toliko bolj dosledni kvantifikaciji” (Horheimer in Adorno 2002: 136). Popolnoma potopljen v svet podob posameznik samega sebe dojema kot objekt sile, ki nanj deluje kot nekaj zunanjega, kot dejanskost onkraj njega, kateri je on sam popolnoma podrejen. Nuja podreditve tej zunanosti je vsiljena, a na ravni posameznika v sodobni družbi ponotranjena in tako razumljena kot naravno stanje stvari, ki samo sebe reproducira. Zavzemajoč mesto, ki ga je v prejšnjem zgodovinskem obdobju imela religija, je spektakel “ločena moč, ki se razvija sama v sebi” (Debord 1999: 36). Vse, kar vidimo, so namreč zgolj podobe–blago in njihova samozadostna objektivna eksistenca. Nikjer pa ni sledu o miselni in fizični človekovi dejavnosti, ki jih je v resnici ustvarila.

Spektakel kot režim družbenega življenja izdatno oblikuje individualne izkušnje posameznikov. Množična proizvodnja osame je hkrati pomembna poteza spektakla in dejavnik njegove reprodukcije. Ločitev kot “alfa in omega spektakla” (Debord 1999: 36) je ravno garant njegove učinkovitosti. Kar ljudi v družbi spektakla združuje, je zgolj dejstvo, da so vsi skupaj udeleženi v spektaklu, a le kot ločene entitete. Posameznikovi odnosi z drugimi so čedalje bolj jasno formalizirani in *vnaprej* kodificirani. V odnose denimo vstopa kot šefica, stranka, sodelavec, svetovalka, potrošnik in na ta način spontano sprejema logiko, ki teče v ozadju, prav tisto, ki odnose med ljudmi razume kot funkcijo proizvodnega procesa. Produkcija samote se na delovnem mestu utemeljuje s specializacijo in fragmentacijo proizvodnega procesa, v katerem ima vsak posameznik eno in točno določeno nalogo. V drugih sferah življenja za isto poskrbijo ravno tiste dobrine, ki so vrednote družbe spektakla *par excellence*: avtomobil, televizija, mobilni telefon, osebni računalnik, funkcionalistična stanovanjska gradnja so orodja, s katerimi sistem neprestano dograjuje osamitvene komore za osamljene množice (Debord 1999: 38). Osamljenost servisirajo tudi številne linije segmentacije, ki prečijo družbo: razredne, jezikovne, prostorske. Posamezni predeli mest so ločeni glede na specializirano dejavnost, kateri so namenjeni: stanovanjski predeli mest, poslovni predeli, nakupovalni. Adorno in Horheimer ugotavljata: “Tako kot so stanovalci v vlogah proizvajalcev in potrošnikov pripuščeni v centre zaradi dela in zabave, se stanovanjske celice brezšivno kristalizirajo v dobro organizirane komplekse” (Adorno in Horkheimer 2002: 133–134). Proizvodnja samote je resnični učinek ravno tistega tehnološkega ravoja, ki se sicer sklicuje na komunikacijo, a ta izginja in se v spektaklu popolnoma raztopi. Vaneigem zelo nazorno konkretizira: “V javnem prevozu, ki s statistično brezbriznostjo vrže ljudi skupaj, ljudje privzamejo neznosen izraz, v katerem se mešajo razočaranje, ponos in prezir – izraz, ki je podoben naravnemu učinku, ki ga ima smrt na brezzoba usta. Ozračje lažne komunikacije vsakega naredi za policista njegovih lastnih srečanj” (Vaneigem 2003: 39).

Podobno kot sredstva javnega prometa je tudi internet natančen izraz spektakla, v katerem “nimamo nič skupnega, razen iluzije, da smo skupaj” (Vaneigem 2003: 39). Spektakel namreč družbo restrukturira kot družbo brez skupnosti (Debord 1999: 126)⁹³. Skupnosti, ki se vzpostavljajo so začasne, dinamične in hitro spremenljive – izkaz ravno tistih vrednot, ki jih spektakel tako ceni. Tudi Sadie Plant opozarja na kvalitativni premik, ki se je zgodil: “medtem, ko je kapitalizem devetnajstega stoletja gradil geografske imperije, kapitalizem dvajsetega stoletja širi svoj prijem v samo intimo človekovega vsakdanjega življenja, nenehno ustvarjajoč nove trge in blagovne odnose” (Plant 1992: 11).

Z izginotjem nadzora nad lastnim življenjem dejanski ljudje ne oblikujejo lastnih dejanj avtonomno, temveč zgolj ponavljajo vzorce, ki so jih prevzeli iz spektakla (Debord 1999: 38), njihove najintimnejše reakcije so v odnosu do njih samih popolnoma popredmetene (Adorno in Horkheimer 2002: 179). Nenehna osamitev omogoča, da osiromašene in instrumentalizirane podobe v družbi dobijo tako nesluteno moč. Kar je bilo neposredno doživeto, se je namreč oddaljilo v predstavo (Debord 1999: 29) in vedno znova ostaja zamenjano s podobami. Kopičenje odtujenih podob do te mere spremeni percepcijo sveta, da nespektakelska *izkušnja* praktično izgine. Poleg tega, da povsem materialni predmeti kot so recimo drag nakit, cenena oblačila, delujejo kot podobe, obstaja poseben gospodarski sektor, katerega edini smisel je neskončna produkcija podob: kulturna industrija s sredstvi množične komunikacije je “najbolj udarna površinska manifestacija” spektakla in glavni organizator podob v urejene enote (Debord, 1999: 35). Realna izkušnja izkoriščevalskega urnika v podjetju visoke tehnologije se tako umakne podobi uspešnega mladega poslovneža, medtem ko hladnokrvni umori najemniškega vojaka v Iraku v jeziku spektakla postanejo humanitarizem.

Ves svet gre skozi filter kulturne industrije. Stara izkušnja obiskovalca kina, ki ulico zmerom zaznava kot nadaljevanje pravkar končanega filma, ker želi ta strogo reproducirati vsakodnevni zaznavni svet, je postala vodilo produkcije. Gosteje in dosledneje ko njihove tehnike podvajajo empirične predmete, bolj zlahka se danes posreči prevara, da je zunanji svet zmeraj brezšivni podaljšek tistega, ki ga spoznamo v filmu (Horkheimer in Adorno 2002: 139).

Brezšivnost stika med filmom in realnostjo, ki ga omenjata Horkheimer in Adorno v spektaklu obstaja na način, da ločnice med realnim svetom in podobami o njem ni več:

⁹³ Zanimivo je, da se val novih političnih gibanj, ki je zajel svet po propadu sistemov realnega socializma, po soočenju z neuspehom guevarizma, po afirmaciji idej, ki so porodile revolucionarni izbruh leta '68, a v ublagovljeni verziji in po zadnjem neoliberalnem naskoku, ki proizvodnjo in potrošnjo čedalje bolj organizira na globalni ravni, teoretsko in praktično konstituira ravno okoli konceptov “rekonstrukcije skupnosti” in “gradnje skupnosti v uporu”.

“Spektakel je zemljevid novega sveta, zemljevid, ki natančno prekriva svoj teritorij⁹⁴” (Debord 1999: 39). Posameznik ne pride iz kina in ostane v filmu, ki ga je ravnokar gledal, temveč vsako realno izkušnjo hiti pretvoriti v spektakelsko kategorijo – v podobo in jo nato preko tega tudi vrednoti. Zgolj kot primer naj navedemo kako se vsaka politična izkušnja, ki ne poteka v okviru struktur liberalne demokracije, v jeziku spektakla hitro pretvori v “študentski upor” in podobno. Udeleženci sami učinek svojega delovanja mnogokrat merijo glede na to, kako visoko so zadostili spektakelskim pogojem za študentski upor (recimo glede masovnosti in ikonografije), ne pa po tem, kakšni odnosi so se vzpostavili tekom tega delovanja in katere realne izkušnje so bile doživete. Če bi se lotili vrednotenja na ta drugi način, bi se samo po sebi postavilo naslednje vprašanje: ali je to naše delovanje izraz katere od naših resničnih želja in katere bi te lahko bile? Iskanje odgovorov bi prineslo nova vprašanja, ki pa bi izvirala iz neposrednega angažmaja “v situaciji”. Spektakel ta proces prekine s tem, ko družbo prepoji z vnaprej izdelanimi reprezentacijami vsega, ki se vsilijo med ljudi in njihovo izkušnjo. Da v družbi spektakla obstajajo specializirane industrije, katerih namen je ravno to, je jasno, da pa posamezniki sami navdušeno pri tem sodelujejo, je še en indikator totalnosti spektakla.

6.6 Načelo ne–intervencije in kontemplacija

Ne–intervencija je druga plat osamitve v spektaklu. Namesto, da bi sami upravljali s pogoji lastnih življenj, ustvarjali svojo lastno zgodovino, ljudje zgolj prevzemajo vnaprej obstoječe življenske sloge: nezadovoljna gospodinja, ambiciozen študent, kritični mislec, mezdni delavec, izpolnjena mati s kariero. Lastno življenje posledično postane zgolj objekt kontemplacije in se jim odvija pred očmi, ne da bi vanj resnično posegli. Namesto tega življenje umetno razdelijo na posamezne menda neodvisne dele kot so služba, šola, razvedrilo in izgubo nadzora nad svojo dejavnostjo kompenzirajo tako, da se skušajo prepričati, da vsaj v enem delu svobodno izbirajo o tem, kako bodo porabili svoj čas. A ta *svobodna* izbira je zgolj potrditev “že *izbrane* izbire v produkciji⁹⁵” (Debord 1999: 30). Vseeno je, katero dobroto potrošnik izbere,

⁹⁴ Metafora o zemljevidu izvira iz zgodbe Jorge Luis Borgesa. Zanimivo je, da povsem isto uporabi Jean Baudrillard v svoji izpeljavi teorije simulakra. Tudi ostale stične točke med teorijama obstajata, a s ključno razliko, na katero najbolj podrobno opozarja Plant (1992). Simulaker nima nobenega revolucionarnega naboja, medtem ko je koncept spektakla z njim prežet. Baudrillard in Debord sta se sicer poznala in družila konec petdesetih let in v začetku šestdesetih. Baudrillard je bil član skupine Socialisme ou Barbarie in asistent Henri Lefebvra. Debord, Vaneigem in Baudrillard so tudi skupaj obiskovali Lefebvrova predavanja. Kot smo že omenili so bile osebne vezi v tistem obdobju izjemno močne. Ne glede na to, da so se njihova pota razšla, je skupnih nastavkov pri vseh veliko in obdobje intenzivnega druženja je nedvomno del razlogov za to. Za zanimiv statističen pogled na recepcijo Baudrillarda, Deborda in Vaneigema glej Graeber in Shukaitis (2007: 21-23).

⁹⁵ Toyotizem tu zgolj še dodaja k spektakelski iluziji izbire. Kar dejansko izberemo je eno od tisočih različic istega, vsaka od katerih je produkt odtujenega dela in tako negacija življenja. O konceptu toyotizmu

vedno je prisiljen hkrati sprejeti odnose, ki so to dobrino proizvedli. Bolj kot posameznik skuša potrditi svojo avtonomijo in samostojnost v takšnem svetu, bolj pogloblja ločnico med svojimi željami in realnim življenjem. Ko svoje življenje prepusti specializiranim servisom, kot so na primer univerza, politična stranka, potovalna agencija, modni svetovalci, se pod videzom individualne aktivnosti skriva resnica odtujitve in realnost sama postane "lažni svet zase, ki ločeno od življenja obstaja zgolj kot objekt kontemplacije" (Debord 1999: 29). Če je za Marxa še veljalo, da se delavec "počuti šele izven dela pri sebi in v delu izven sebe. Doma je, kadar ne dela, in kadar dela, je zdoma" (Marx 1979: 306), Debord stvari radikalizira in pravi, da se "gledalec nikjer ne počuti doma, saj je spektakel povsod" (Debord 1999: 38⁹⁶). Ni več sfere življenja, ki ne bi bila kolonizirana s strani spektakla, torej odnosov, ki so posredovani skozi podobe. Tudi na to sta opozorila že Horheimer in Adorno: "S tem, ko vse veje duhovne proizvodnje na enak način podreja enemu smotru, namreč, da človekove čute od odhoda iz tovarne zvečer do prihoda h kontrolni uri naslednje jutro obloži s pečati tistega delovnega procesa, ki ga mora opravljati čez dan, porogljivo uresničuje pojem enotne kulture, ki so ga filozofi osebnosti postavljali nasproti pomasovljenju" (Horkheimer in Adorno 2002: 144).

6.7 Različni obrazi istega

Spektakel ima precej različnih obrazov, vsi pa delijo skupno kvaliteto življenja v njem, torej odtujitev in zanikanje lastne človekove dejavnosti in avtonomije v odnosu do ekonomije. Debord je v času blokavske delitve sveta koncipiral difuzni spektakel, ki je vladavina t.i. zahodnega sveta in koncentrirani spektakel, ki vlada v deželah realnega komunizma. Grobo rečeno je prvi povezan z blagovnim izobiljem, torej s neskončno konkurenco posameznih blag in sodobnega potrošništva, drugi pa je povezan z birokratskim kapitalizmom, kjer birokratski razred nastopa kot kolektivni kapitalist, ki organizira celotno produkcijo in potrošnjo. A v obeh ostaja temeljno dejstvo blagovne produkcije in odtujitev, ki jo to implicira. V tem smislu je »vsak poziv po produktivnosti v pogojih tako kapitalistične kot sovjetske ekonomije, [je] poziv k suženjstvu" (Vaneigem 2003: 52). Zaradi manjše elastičnosti slednje različice, da bi amortizirala morebitne avtonomne impulze ljudi, ki bi se vendarle pojavili – saj jih birokratski um ne zmore predvideti – velja, da "kjer spektakel vlada v skoncentrirani obliki, vlada tudi policija" (Debord 1999: 54). Jasno je torej tudi to, da "najmanjša izbira, ki se zgodi neodvisno od sistema (četudi gre samo za izbiro hrane ali glasbe), resno ogroža celoten sistem"⁹⁷ (Debord 1999: 54). Kasneje Debord sam

⁹⁶ Na tem mestu smo dolžni predlagati popravek slovenskega prevoda. V originalu se ta stavek glasi: "C'est pourquoi le spectateur ne se sent chez lui, car le spectacle est partout" (Debord 1992: 31).

⁹⁷ To Debordovo tezo bi bilo zanimivo primerjati z različnimi teoretizacijami razpada sistema samoupravnega

v *Komentarjih k družbi spektakla* omenja, da sta se oba modela združila v integrirani spektakel, ki s pridom izkorišča elemente obeh.

Spektakel je realno delujoča sila, ki hkrati s tem, ko reproducira samega sebe, raztaplja pedspektakelske oblike življenja in mišljenja. V *Komentarjih h družbi spektakla* je Debord ob zaključju osemdesetih let 20. stoletja zapisal, “da je spektakelska dominacija uspela vzgojiti generacijo, narejeno po svojih zakonih” (Debord 1999: 151). Če vemo, da je bil “prvi namen spektakelske dominacije doseči splošno izginotje zgodovinske zavesti; najprej pa vseh informacij in vseh razumnih komentarjev o bližnji preteklosti” (Debord 1999: 157), potem se nam tudi aktualna dogajanja v vsej svoji absurdnosti razkrijejo kot normalno poslovanje družbe spektakla. Namreč, “z uničenjem zgodovine se celo sodoben dogodek takoj umakne v bajno razdaljo, med nepreverljive zgodbe, med nenadzorljive statistike, neverjetne razlage in nevzdržna umovanja” (Debord 1999. 157). Uničena ni samo zgodovina, temveč celo jezik in pomeni, ki bi jih lahko imel, kar sovпада s sicer trideset let mlajšo diagnozo Alaina Badiouja, ko pravi: “Prizadeta je sposobnost besed, da imenujejo, porušeno je razmerje med besedami in stvarmi” (Badiou 2005: 65) in to razume kot indikator prihajajoče razgradnje sedanjega tipa gospodstva. V spektaklu se realizira orwelovski *novorek* in to na najvišji ravni⁹⁸.

6.8 Spektakel kot kritični koncept in sile rekuperacije

Rekuperacija je sposobnost kapitalizma, da vase posrka svojo negacijo. Način, na katerega to naredi, je da iz neke konkretne človekove dejavnosti, kot je recimo produkcija kritične teorije ali kaj drugega, naredi blago. Ublagovljena kritična misel mogoče dosega visoko stopnjo prodaje na trgu, a je postala zgolj še eno blago med vsemi ostalimi. Njen glavni učinek je zgolj reprodukcija strukture, katere kritika želi biti: delavec v tiskarni ni izkoriščan nič manj, če tiska *Sveto pismo* ali *Kapital*. V spektaklu dobi rekuperacija še dodaten pomen: potencialno subverzivno človekovo dejavnost pretvori v podobe. Primer tega bi lahko bili aktivisti, ki se na ulicah bojujejo proti neoliberalizmu, a sami svojo dejavnost razumejo skozi *podobe*, ki jo o njej oblikujejo množični mediji. Spektakel skuša s konstrukcijo točno določenih podob raznovrstnim političnim iniciativam odvzeti ves subverziven potencial, ki bi ga te morebiti lahko imele. Npr. Bona Voxa, pevca zelo uspešne glasbene skupine U2, spektakel z močjo, ki jo ima, vsili za reprezentacijo realno obstoječega globalnega gibanja proti neoliberalizmu. V nadaljevanju

socializma v Jugoslaviji. Političnost pojava punka v poznih sedemdesetih in podobne izbire v osemdesetih, vznik različnih subkultur, organiziranega gejevsko-lezbičnega gibanja in drugo. To vse so bile vloge, ki jih birokratski režim ni predvidel in so bile tako zanj že na srednji rok škodljive.

⁹⁸ Opozorilo na realen razvoj dogodkov v Iraku po vojaški invaziji koalicije voljnih leta 2003 in na njihovo spektakelsko reprezentacijo je na tem mestu smiselno, a se zdi skoraj trivialno.

spektakel razpravlja o Bonu, ne da bi priznal, da gre za njegov lastni konstrukt. V tej luči bolj razumljiv postane situacionističen projekt popolne zavrnitve sil rekuperacije, ki vsebuje hude osebne spore, nezaslišane žaljivke in ekscese vseh vrst. Na televiziji govoriti o uspehu svoje teorije bi bil za situacioniste njen praktičen polom.

Inherentna teoriji spektakla je raven, ki jo je vsled stanja stvari na področju radikalne teorije nujno eksplicitno poudariti. Spektakel je kritični koncept, katerega edini namen je ukiniti vladavino spektakla. Predpostavka, na kateri sloni teorija spektakla, torej je, da odtujitev ni neizogibno dejstvo⁹⁹ ter da kritika ni nemogoča, da torej (še) obstaja vmesen prostor med človekom in spektaklom, četudi zgolj kot potencial. Velik del situacionistične teorije odzvanja v postmodernizmu, a kot opozarja Sadie Plant, se bistvena razlika nahaja ravno v dejstvu, da se je postmoderna teorija odpovedala zgornji predpostavki.

Postmoderno stanje je kot dada brez vojne ali nadrealizem brez revolucije; postmoderni filozofi so prodani situacionisti, ki brezciljno begajo in opazujejo rekuperacije z bežnim in brez–strastnim interesom in uživajo v površinskem blišču spektakelskega življenja. Naivno ponujajoč nekritično zavetišče pojmu spektakla je postmoderen diskurz poln blebetanja o konceptu, za katerega si ne predstavlja, da je bil nekoč prežet z revolucionarnim nabojem. (Plant 1992: 151).

Poskusi rekuperacije koncepta spektakla se izražajo v gesti “pozabe” njegovega kritičnega naboja, ko koncept postane zgolj še en koncept, ki pride prav pri znotraj–akademskem prerivanju za svoj fevd, in zgubi funkcijo orožja v boju. Šele spoznanje kritičnega naboja koncepta spektakla pomaga razjasniti, kje je meja med oglaševalsko industrijo, ki spektakel instrumentalizira in reproducira in metodo *détournementa*, ki spektakelska razmerja subvertira. Tam, kjer prva spektakelsko logiko reproducira, je slednja vkopana proti njej, četudi se morebiti poigrava s spektakelskimi učinki. Kakor namreč spektakel rekuperira lastno negacijo, tako je posamezne spektakelske izraze možno rekuperirati za subverzijo. Med obema je linija tanka in se pokaže zgolj v praksi. *Adbusting* ogromnih oglaševalskih panojev Nike je mogoče akt subverzije, ko pa se na trgu pojavi serija športnih copat znamke *Adbusting*, lahko ugotovimo zgolj to, da je spektakel udaril nazaj in *za nazaj* izničil, kar bi na tisti akciji lahko imelo kakšen pomen.

⁹⁹ Lukács je v svoji samo–kritiki izpostavil ravno ta moment, saj je priznal, da je mestoma zamenjeval odtujitev, katere vzrok je kapitalistični način produkcije in objektivno odtujitev, ki je vpisana v človekovo naravo.

6.9 O spektaklu in Situacionistični Internacionali

Z izjemo Deborda se ostali situacionisti (Vaneigem, Jorn, Khayatti, Riesel, Bernstein...) nikoli ne lotijo podrobnejše definicije spektakla, četudi izraz "spektakel" obilno uporabljajo v obliki pridevnika "spektakelski," "spektakelsko" ali v obliki "spektakel tega ali onega." Vaneigem denimo izraz spektakel uporablja, ko govori o nekem družbenem mehanizmu, o nekem sestavnem delu družbe, ki ji omogoča ohranitev in reprodukcijo. Ko govori o spektaklu velikokrat govori o neki točno določeni partikularni tehniki spektakla in o posledicah, ki jih ta proizvede. Govori o "ideološkem spektaklu," o "praznosti spektakla," o tem, da "je cel spektakel zgrajen okoli posameznih trpljenj," o "spektaklu države blaginje," o "jeziku spektakla" itd. V pisanjih avtorjev kot so Khayati, Viénet, Bernstein, Kotanyi in Sanguinetti je spektakel mnogokrat uporabljan pojem, a nikjer podrobneje razdelan, ne glede na to, ali je pisanje nastajalo v času pred ali po *Družbi spektakla*. Kar pa še ne pomeni, da ne bi vsak od njih mogel artikulirati kakšnega kosa teorije spektakla tudi sam. Dejstvo, da se avtorstvo teorije spektakla pripisuje Debordu, je spektakelski učinek. To teorijo razumemo kot produkt raziskovanja, ki je bilo "kolektivno vodeno v več smereh." Že sami ti pogoji nastajanja teorije so ključni elemente te teorije same. Napor posameznih članov, ki so se izrazili v posameznih konceptih¹⁰⁰, so oblikovali enoten proces delovanja Situacionistične Internacionale kot kolektivnega projekta mišljenja in delovanja v času napredovanja individualizacije. Vsak tak napor je služil kot osnova nadaljnim raziskavam vseh njenih članov. O kolektivnem značaju pričajo mnogi situacionistični teksti, katerih avtorstvo je kolektivno in so podpisani enostavno kot SI. Projekt članov SI ni bil, da bi svojemu imenu pripeli to ali ono definicijo, re-definicijo ali njeno preseganje, temveč dokopati se do orodja, ki bo celotni SI omogočil, da se premakne v smeri totalne družbene revolucije.

¹⁰⁰ Prispevki na podobni ravni so recimo unitarni urbanizem, *dérive*, *détournement*, vsakdanje življenje, rekuperacija.

7. Nekaj malega o praksi

S tem, ko je Situacionistična Internacionala svoje prejšnje fragmente postavila na močno historično–materialistično podlago in vse strnila v celostno teorijo družbe, je bil njen naslednji projekt, da realna svetovna dogajanja interpretira v okviru te teorije. S tem, ko je moč svoje analize preverjala na konkretnih dogajanjih, je teorija sama postajala orodje v boju. Številne divje stavke, nemire v Wattsu in drugod po svetu je ta teorija razumela kot indikatorje latentnega razrednega konflikta, ki *mora* izbruhniti na površje. Situacionisti so se v drugi polovici šestdesetih teoretsko že počutili dovolj močne in so v naslednjih letih bili pripravljeni, da zagrabijo možnost, ki bi se odprla, da ta izbruh pripravijo in v njem aktivno sodelujejo.

7.1 Preludij – “majhen socialni eksperiment”

Če stalno poudarjamo praktično delovanje, ki je inherentno celotni situacionistični avanturi, pa smo dolžni to “prakso” z nečim napolniti, ji dati konkretno pojavno obliko in se s tem izogniti temu, da bi “praksa” v tem tekstu ostala do konca abstraktna kategorija, povzdignjena v vlogo samoumevnega, a nikoli utemeljenega dokaza za teze, o katerih govorimo. S tem namenom povzemamo dogajanje v zvezi z majhnim socialnim eksperimentom na univerzi v Strassbourgu leta 1966, pri katerem so nemajhno vlogo odigrale tako teoretske kot taktične postavke SI. Za točno ta primer smo se odločili zato, ker se da v njem vlogo SI zelo jasno razbrati, kar denimo v kaotičnem maju '68 ni tako enostavno.

Spomladi 1966 je na univerzi v Strassbourgu na volitvah za predsedstvo univerzitetne študentske organizacije nastopila skupina, katere (ne)program bi skromno lahko povzeli kot “sabotiranje buržoazne univerze” (Kaufmann 2006: 180). V kontekstu krize nacionalne študentske organizacije so z militantim programom, katerega sestavni del je bilo tudi uničenje same študentske organizacije, dejansko uspeli zmagati. Ko so bili enkrat izvoljeni, so se odločili, da svoj program tudi izpeljejo. Nekateri iz ekipe so bili seznanjeni s situacionističnimi idejami, zaradi česar so v iskanju idej in podpore za nadaljne poteze stopili v kontakt s SI. Situacionisti nad strassbourško ekipo sicer niso bili najbolj navdušeni, so pa v situaciji prepoznali izjemen potencial (Hussey 2001: 201) ter se odločili, da intervenirajo za njegovo realizacijo in ji dodajo situacionističen zven. SI je menila, da je v dani situaciji najbolje od vsega to, da imajo študentje legalen dostop do denarja študentske organizacije. Na skupnem sestanku je SI študentom iz Strassbourga predlagala, naj napišejo pamflet, v katerem naj analizirajo vlogo študentov v

sodobni potrošniški družbi, skupaj s težnjo za njeno revolucionarno preseganje, ves denar pa porabijo za njegov tisk in distribucijo. Tekst je nato po nekaj zapletih¹⁰¹ dejansko nastal in dobil naslov: *O bedi študentskega življenja (z ekonomskega, političnega, psihološkega, seksualnega in predvsem intelektualnega vidika, s skromnim predlogom za njegovo izboljšanje)*.

Pamflet se začne z ugotovitvijo, da je “poleg policaja in duhovnika v Franciji najbolj univerzalno prezirano bitje prav študent” (SI in študenti iz Strassbourga 1997: 75). Nadaljuje z analizo, da je univerza v sodobni kapitalistični družbi zgolj posebna institucija za proizvodjanje splošne alienacije, študentski status sam pa zgolj čakalnica pred zasedbo svojega mesta izkoriščanega sužnja v proizvodnem procesu. V svoji sodobni različici je univerza prostor produkcije neumnosti in nemišljenja, študentje pa so zgolj armada delovne sile, ki nima nikakršnih znanj in se tega tudi zaveda. Hkrati pa študent še vedno živi v iluziji grandioznosti in vztraja v misli, da je biti študent nekaj več, nekaj, kar ga ločuje od ostale družbe in mu daje avro zanimivosti in tehtnosti ter videz uspeha. A v resnici je to zgolj videz; kar študent v resnici počne, je zgolj nenehna potrošnja, prvenstveno kulture in torej vladajoče ideologije. Študent je ponosen, “da kupuje “paperback“ izdaje pomembnih in težkih tekstov, ki jih “množična kultura“ pospešeno širi. Žal pa ne zna brati. Zadovolji se s tem, da neumno bolšči v tekste (*ibid*: 81). Potem ko pamflet razbije mit o “sreči biti študent”, kritizira obstoječe strukture študentskega organiziranja v Franciji ter artikulira paradigmo za utemeljitev novega militantnega tudi študentskega gibanja. Njegovo temeljno izhodišče je ukinitvev¹⁰² študenta kot ločene eksistence in s tem redukcije boja študentov na polje univerze. Pri tem se pamflet sklicuje na obstoječe zglede: “Ko so se ameriški študentje uprli in pod vprašaj postavili svoj študij, so avtomatično pod vprašaj postavili tudi družbo, ki tak študij potrebuje. In njihov upor (Berkeley in drugod) proti univerzitetni hierarhiji se je že na začetku potrdil kot upor proti celotnemu družbenemu sistemu, osnovanem na hierarhiji in diktatorstvu ekonomije in države (*ibid*: 87).

V nadaljevanju sledi kratek zgodovinski oris delavskih revolucionarnih bojev, v katerem kot najvišje točke revolucionarne zavesti in delovanja izpostavi pariško komuno, Kronstadt, spartakistično gibanje ter obsodi boljševike za izdajo in ugrabitev revolucionarnih sunkov za vzpostavitev njihove ločene birokratske oblasti. Pamflet se sklene z izrazom popolne solidarnosti

¹⁰¹ V resnici se je izkazalo, da študenti iz Strassbourga nimajo jasne teorije in niso večši pisarja, tako da je tekst napisal Mustapha Khayatti iz SI, nekaj dodatkov pa so predlagali tudi Debord, Vaneigem in verjetno še kak drug član ali članica. Tekst so podpisali “Situacionistična Internacionala in študenti iz Strassbourga”.

¹⁰² Ravno to uspe spregledati Jovanović in posili situacionistično teorijo in njen konkreten izraz v “majhnem socialnem ekperimentu”, kar ga pripelje do tega, da uspe ugotoviti, da situacionisti “namigujejo, da mora študent šele postati študent” (Jovanović, 2000: 168) in potoži, da “situacionisti ne ponujajo nobenega pogleda, nobenega namiga, kakšen naj bi bil študent po končani revoluciji” (*ibid.*). O tem, kako situacionistična teorija koncipira “končano revolucijo” in nekaj takšnega kot je “študent” v revolucionarni situaciji, bo moral Jovanović še kaj napisati, da bodo njegove teze dobile smisel. Misliti pamflet, ne da bi hkrati mislili tudi kontekst, v katerem se pojavi, in način te pojavitve, je sicer privlačno, a na nas ne naredi pretiranega vtisa, še manj je politično relevantno.

z japonskim radikalnim gibanjem Zengakuren ter s pozivom na takojšnjo akcijo za celostno oblikovanje lastnih življenj: “Svobodna ustvarjalnost v konstruiranju vseh trenutkov in dogajanj v življenju je edina poezija, ki jo lahko prizna, poezija, ki so jo vsi napisali in ki naznanja začetek revolucionarnega praznika. Proletarske revolucije bodo prazniki ali pa jih ne bo, kajti prazničnost je glavno načelo življenja, ki ga oznanjajo. Igra je osnovni princip tega praznika in edini pravili, ki jih lahko prizna, sta življenje brez mrtvila in svobodno ter neovirano uživanje” (*ibid*: 97).

Gledano v celoti je pamflet eksplozivni koktajl revolucionarne retorike in analize konkretne študentske scene v Franciji, v prvi vrsti analize študentske samovšečnosti, vzvišenosti in hkratne bede njihove realne eksistence in političnega delovanja. Hkrati pamflet artikulira koordinate sodobnega revolucionarnega delovanja: zavrnitev reprezentativnih struktur oblasti na vseh nivojih, tudi študentskem, grajenje na zgodovinskih primerih revolucionarnih praks, avtentično življenje kot osrednja zahteva, izražena v geslu “živeti brez mrtvega časa”.

Novoizvoljeno predsedstvo z nekaj podporniki je v skladu z načrtom celoten budget lokalne študentske organizacije¹⁰³ najprej porabilo za tisk 10 000 izvodov pamfleta, nato pa je jeseni ob začetku študijskega leta s serijo dobro načrtovanih in izpeljanih incidentov na univerzi ustvarjalo nemir in zviševalo napetost. Po univerzi so lepili plakate, v katerih so črnske upornike iz Los Angelesa slavili kot revolucionarne heroje, izdajali *détournemirane* stripe ter zasmehovali in celo preganjali profesorje iz predavalnic¹⁰⁴. Na te načine se niso zgolj solidarizirali z gibanji od daleč, temveč so hkrati konsistentno zavračali tudi intelektualno in socialno avtoriteto same univerze (Hussey 2001: 201). 22. Novembra 1966 je bila na Univerzi v Strassbourgu slovesna uradna otvoritev študijskega leta, na kateri je bila prisotna lokalna elita, vključno s škofom, šefom policije in županom. Lepo oblečeni novo-izvoljeni študentski predstavniki so med ceremonijo razdelili okusno oblikovane sveže izvode *Bede študentskega življenja (...)*. Ko je izbrano občinstvo ugotovilo, kaj se dogaja, je bilo prepozno. Naslednji dan je predsedstvo študentske organizacije na tiskovni konferenci razglasilo samorazpustitev organizacije, “študente spodbudilo, da okupirajo univerzo, pokradejo knjige in hrano, študentsko psihiatrično ordinacijo pa razglasilo za center za nadzor mišljenja” (Hussey 2001: 204). Šest tednov je trajalo, da se je univerza ponovno vsaj malo postavila nazaj na noge in ob pomoči psihiatričnih diagnoz¹⁰⁵,

¹⁰³ Strukturno gledano so bila to v resnici sredstva AFGES (Zveza študentov Strassbourga) in UNEF (Nacionalna unija francoskih študentov), najpomembnejše študentske organizacije v Franciji.

¹⁰⁴ Žrtev tega je bil kibernetik Moles, ki so ga na prvem predavanju s predavalnice pregnali s paradižniki oboroženi študentje (SI v Dark Star (ur.) 2001: 30).

¹⁰⁵ Rektor univerze Maurice Bayen je študente proglasil za “psihiatrične primere” (Hussey 2001: 204).

medijskih naporov vseh vrst in sodnega pregona¹⁰⁶ ponovno konsolidirala svoje vrste.

Gledano s situacionistične perspektive je ves razvoj dogodkov, tako “predzgodovina” škandala, njegova priprava ter nato izvedba in učinki, ki jih je sprožil, zgolj potrjeval njihove teze. Dejstvo, da so bili v vodstvo študentske organizacije izvoljeni ljudje z znanimi “destruktivnimi” nagnjenji, je zgolj pričalo o tem, kako globoko so študentje odtujeni od lastnih sktruktur in kako močno je splošen občutek odtujenosti že napredoval v študentkem miljeju. Pamflet je imel izjemno zanimivive učinke, saj je na eni strani sprožil pojav spontanega kopiranja in prevajanja ter široko afirmacijo med širšimi študentskimi krogi, na drugi strani pa je povzročil šok in izjemno nelagodje, v katerega so zapadli univerzitetne strukture, mediji in celo sodstvo – torej država sama. Te reakcije so situacionisti prepoznali kot indikatorje pravilnosti teze o tem, da so njihove ideje splošno razširjene, četudi še ne splošno artikulirane. Zakaj bi se sicer oblast odzvala na tak način, če se zaradi artikuliranih stališč in načina delovanja, s katerim so bila posredovana ne bi počutila ogroženo? Zakaj bi sicer študentje tako množično spontano kopirali in distribuirali pamflet, če v njem ne bi prepoznali pogojev, v katerih sami živijo in želje, da to presežejo?

Učinek je bil nepopisen. Ne samo, da je bila univerzitetna nomenklatura v Strassbourgu zaprepadena – študente so postavili pred sodišče, zadeva je bila povzdignjena v škandal nacionalnega pomena in o njej so debatirali v glavnih medijih. A tisto, kar zanima nas, je to, kaj je t.i. škandal prinesel Situacionistični Internacionali. In prinesel je marsikaj, predvsem pa natančno to, kar so sami situacionisti tudi načrtovali: iz relativne obskurnosti so situacionistične teze, ki so imele predtem še vedno zelo skromen domet, v vsega nekaj dneh ali tednih skozi njihovo prisotnost v časopisih postale predmet branja, interesa in ostrega zavračanja široke javnosti. Od univerze do univerze so se pojavljale kopije pamfleta v različnih izdajah in prevodih, kar ni ostalo brez posledic. Kaufmann pravi: “Kamorkoli je mali situacionistični pamflet prišel, je deloval kot detonator” (Kaufmann 2006: 181). Uradni časopisni komentatorji so bili zgroženi nad tolikšno radikalnostjo in neodgovornim zavračanjem dobrobiti sodobne

¹⁰⁶ Sodnikov zaključni govor je vreden citiranja: “Obtoženi niso nikoli zanikali obtožbe o zlorabi sredstev študentske zveze. V resnici odkrito priznavajo, da so z njenimi 1500 franki financirali tisk in distribucijo 10.000 pamfletov, pri čemer ne omenjamo stroškov ostale literature, ki jo je inspirirala Situacionistična Internacionala. Te publikacije izražajo ideje in težnje, ki milo rečeno nimajo nobene zveze z nameni študentske zveze. Potrebno je zgolj prebrati, kaj so obtoženi napisali, saj je očitno, da si teh pet študentov, ki so komajda kaj več kot adolescenti, brez kakršnihkoli izkušenj realnega življenja, z od slabo prebavljenih filozofskih, socioloških, političnih in ekonomskih teorij prežetimi mislimi in od sive monotonije vsakdanjega življenja zmedeni, jemlje prazno, arogantno in patetično pravico, da podajo dokončne sodbe, v katerih zdrsnejo v odkrite žalitve kolegov študentov, svojih učiteljev, Boga, religije, duhovščine, vlad in političnih sistemov celega sveta. Zavračujoč vso moralo in zadržke, ti ciniki ne oklevajo pri priporočanju kraje, uničenja štipendij, ukinitve dela, totalne subverzije in svetovne proletarske revolucija, ki bi za svoj edini cilj imela “brezpogojen užitek”. Glede na njihov v osnovi anarhističen značaj so te teorije in propaganda izjemno nevarne. Njihova široka razpršitev tako v študentskih krogih kot med splošno javnostjo ob pomoči lokalnega, nacionalnega in tujega tiska, je grožnja morali, študiju, ugledu in tako sami prihodnosti študentov Univerze v Strassbourgu (v Dark Star (ur.) 2001: 9).

družbe s strani razvajene mladine. V diskreditacijo udeležencev strassbourškega škandala so se vključili vsi ključni stebri buržoazne družbe: uradniki komunistične partije, politiki z levega in desnega političnega pola, poslovneži, profesorji, sindikalni voditelji in župniki. Vsi so se strinjali, da je na francoskih univerzah sicer nekaj gnilega, a da so v tem škandalu na delu še temačnejše sile (Hussey 2001: 2004). Te temačne sile so seveda nihilisti in moralni izpriječenci, ki prisegajo na uničenje družbe, anarhisti in situacionisti torej. Da so se zganile vse strukture buržuazne družbe, situacionistov ni prav nič presenetilo. Menili so namreč, da v ozadju te reakcije namreč čepi nelagoden občutek, da se ne dogaja nič, česar situacionisti sami ne bi že vnaprej napovedali: “Kako bomo bankrotirali dominantno kulturo? Na dva načina – sprva postopoma in nato sunkovito” (SI v Knabb 1981: 110).

Strassbourg je tako pokazal na izredne taktične sposobnosti SI. Poleg tega, da ji je uspel projekt široke diseminacije njenih idej, pa je zelo pomembno tudi dejstvo, da je ta ob vsem skupaj sama uspela ohraniti zmuzljivost in neke vrste nedefiniranost ter pozornost uspešno preusmeriti ne v to, *kdo* izjavlja, temveč, kakšna je vsebina. Situacionistična internacionala je na velika vrata stopila na javno prizorišče, a to na način, da je popolnoma obvladovala pogoje te pojavitve, ne da bi spektaklu plačala davek. Zavedajoč se realnih pogojev spektakla se mu ni pustila definirati kot organizacija in se je že vnaprej jasno distancirala od neposrednega sodelovanja v škandalu. To ji je omogočilo, da je artikulirala revolucionarno pozicijo: kar se SI tiče, je bila v Strassbourgu na delu situacionistična teorija, ne pa SI kot skupina oseb. Na ta način se je SI spretno izognila rekuperaciji v spektaklu; s tem, ko se je odrekla temu, da bi odigrala vlogo predstavnika lastne teorije, je šele vzpostavila pogoje za to, da ta teorija postane realna sila.

Posledice, ki jih je pustil ta dogodek za sabo, so bile ogromne. Koruptivnost in nelegitimnost študentskih struktur kot ostalih državnih struktur so čedalje bolj postajale splošno razširjene teze. Zagovorniki obstoječega reda so s svojo reakcijo pokazali zgolj to, da jih je neznosno strah, da bi bile situacionistične teze mogoče vendarle pravilne. Na ta način je bila že vzpostavljena imaginacija, v kateri se je leto in pol pozneje pojavil maj '68. Ideje so bile spuščene v obtok, o njih se je debatiralo. Sedaj je bilo odvisno zgolj od tega, kolikšno mobilizacijsko moč bodo spotoma generirale in kako hitro jih bo spektakel uspel sam rekuperirati. Analiza je bila opravljena, zapisana in v praksi preizkušena, sedaj je ostal zgolj tisti del, o katerem so desetletje pred tem zapisali: “Naše delovne hipoteze bodo preizprašane v vsakem prihodnjem prevratu, ne glede na to, od kod bo prišel” (Debord 2002: 49).

8. Prelepi mesec maj

Leta 1967 je Vaneigem v uvodu v knjigo *Traite de savoir-vivre* zapisal: “To delo je del subverzivnega toka, ki še ni rekel zadnje besede. Predstavlja en prispevek med drugimi k rekonstrukciji mednarodnega revolucionarnega gibanja. Njegova pomembnost ne bi smela nikomur ostati skrita; v vsakem primeru in kot bo čas pokazal, nihče ne bo mogel pobegniti njegovim učinkom” (Vaneigem 2003: 18). Manj kot leto kasneje je čas pokazal, da je v tezi na delu še kaj drugega kot neprikrita domišljavost. Poročila o dogodkih maja 1968 so izjemno nasprotujoča. Literature na to temo je ogromno. Meršol navaja, da je bilo v enem letu po dogodkih o njih napisanih že 105 knjig (Meršol 1969: 5), drugod navajajo celo številko 300 (SI v Knabb 1981: 240). V tej množici različnih analiz in interpretacij najdemo razlage, ki so dogodke rezumele kot “komaj kaj več kot evforične in neodgovorne počitnice” (Aron v Ardagh 1981: 658), drugi v njih vidijo revolucijo, ki je bila poražena, tretji veliko zmago sindikalizma, četrti zagovarjajo, da je vse, kar se je političnega dogajalo do konca stoletja, bilo že tam na pariških ulicah. V takšnih razmerah je težko ugotoviti, kaj se je v resnici dogajalo¹⁰⁷. Izhodišče našega pogleda je, da je bil maj ‘68 nepojmljiv in popolnoma nepričakovan za praktično celotno družbo, tako za politično elito, srednje sloje, navadne ljudi, delavce in tudi študente. Le nekaj mesecev pred dogodki nihče ni mogel pričakovati, da bi se v Franciji lahko zgodilo kaj, kar bi šlo izven ustaljenih tirnic. Razvoj dogodkov je (skoraj) vse ujel nepripravljene. V novoletni poslanici za leto 1968 je predsednik Francije Charles de Gaulle državljanom optimistično sporočil: “V časih, ko številne države pretresa zmeda, bo naša nadaljevala s tem, da je vzor reda. Mi nimamo sovražnikov” (de Gaulle v Kurlansky 2004: 5). Na obzorju ni bilo nobene ekonomske ali

¹⁰⁷ Iz teh razlogov vnaprej jasno navajamo vire, na katere smo se pri pregledu dogajanja v letu 1968 najbolj opirali. Dve deli sodita med splošen pregled dogodkov leta 1968 po celem svetu, ki dokaj podrobno analizirata mnogovrstne vzpodbude, ki so se dogajale po svetu in njihove medsebojne povezave. To sta 1968: The Year of the Barricades, ki jo je napisal David Caute in 1968: The Year that Rocked the World izpod peresa Marka Kurlansky-ga. Tretje delo je The New France: a Society in Transition 1945-1977, ki se osredotoča predvsem na Francijo v tridesetih let po drugi svetovni vojni in na prevladujoče procese družbenih sprememb. Njen avtor je John Ardagh, ki je Francijo spremljal kot dopisnik angleškega časopisa The Times, kar se odraža tudi v njegovem pristopu in načinu pisanja. Kot novinar je zaprisežen objektivnosti in klasičnemu novinarskemu žanru. Zanima ga politika elite, ekonomija in velike nacionalne zgodbe kot recimo Concorde, vključitev Francije v skupni evropski trg ali kaprice njenih predsednikov. V svoji knjigi se dogodkov maja 1968 sicer dotika, a jim ne posveča velike pozornosti. Rekli bi lahko, da gre pri njem za pogled nekoga, ki ga ne vodijo politični interesi, kvečjemu ga zanimata prestiž, povezan z visoko politiko. Vseeno je njegov pogled pomemben, saj ima uvid v druge ravni dogajanja, denimo v statistike, lokalne politike, strankarska preigravanja in ga je tako zanimivo postaviti ob bok ostalim opisom. Četrta knjiga je “uradna” situacionistična analiza dogajanja, ki je nastala poleti 1968 v treh tednih preventivnega eksila v Bruslju. Njen naslov je Enragés et situationnistes dans le mouvement des occupations, njen uradni avtor pa Rene Viénet¹⁰⁷. Četudi se sklepi in razlage teh štirih avtorjev močno razlikujejo in nasprotujejo, se dejstva, ki jih navajajo, ujemajo. Četudi se denimo Ardagh ne bi nikoli strinjal s situacionistično verzijo razlage dogodkov, je dejstva, ki jih navaja, ne spodbijajo. Tu in tam celo omeni kak ilustrativen detajl. Na podlagi teh virov smo naredili lastno interpretacijo, za katero pa menimo, da ustreza pogojem o zgodovinski verodostojnosti.

politične krize, sistem je bil v dobri kondiciji. Marca je v uvodniku časnika *Le monde* neki novinar zapisal “Francija se dolgočasi” (Viansson–Ponté v Kurlansky 2004: 210). Dva meseca kasneje je bila država na kolenih.

8.1 Politična napetost kot globalni *zeitgeist*

Preden se posvetimo dogodkom v Franciji, je potrebno vedeti, kaj se je dogajalo drugod po svetu, saj je to bistveno vplivalo tudi na ljudi v Franciji (in seveda obratno). Konflikti znotraj posameznih držav, ki so se nakazovali že v prejšnjih letih, so se leta 1968 še okrepili. Materiala je preveč, da bi ga podrobneje obdelali, pa tudi presega okvirje naše naloge, zato na tem mestu navajamo zgolj nekaj glavnih indikatorjev o obstoju izjemne polariziranosti družbe na globalni ravni in akumuliranega eksplozivnega potenciala.

V ZDA je začetek študentske agitacije na univerzi Berkeley v Kaliforniji segal že v jesen 1964. S tem, ko so študenti pod vprašaj postavili celotno organizacijo življenja v najbolj razviti kapitalistični državi, najprej pa naravo izobraževanja, so naznanili uporni tok, ki se je nato razširil po svetu. V drugi polovici šestdesetih so se v ozračju vietnamske polarizacije pojavile radikalne skupine Črni panterji¹⁰⁸, SDS¹⁰⁹, in kontrakturna gibanja. Seksualna revolucija, zasedbe univerz ter ulični spopadi so postali del vsakdanjega besednjaka. Oktobra 1967 je bil v Boliviji ubit Ernesto Che Guevara, začetek leta 1968 je reformistični tok na čelo češkoslovaške komunistične partije pripeljal Alexandra Dubčeka, konec januarja je Viet Cong z ofenzivo Tet v južnem Vietnamu širom po svetu požel solidarnost in podporo ter še okrepil globalno protivojno gibanje. Organizirana študentska gibanja so bila na Poljskem, v Mehiki in v Nemčiji. 4. aprila 1968 je bil v Memphisu umorjen Martin Luther King, v poskusu atentata pa je bil 11. aprila v zahodnem Berlinu hudo ranjen Rudi Dutschke, pomemben član dobro organizirane nemške študentske organizacije, ki je zagovarjala proti-imperialistična in tudi sicer radikalna stališča. V naslednjih dneh so se tisoči študentov borili s policijo v Berlinu, Hamburgu, Hanoveru, Essenu in Esslingenu. V petih dneh spopadov sta umrli dve osebi, več sto je bilo ranjenih, več sto aretiranih. V Nemčiji se ni zgodilo nič podobnega že vse od Hitlerjevega prihoda na oblast (Kurlansky 2004 in Cauté 1988). Tudi med ostalimi dnevnimi novicami je bilo ničkoliko takšnih, ki so imele potencial razvneti strasti in spodbuditi akte solidarnosti. Orožje 6-dnevne vojne na Bližnjem vzhodu je komaj dobro utihnilo, Beneški likovni bienale in filmski

¹⁰⁸ Poskus militantnega odgovora na pacifistično gibanje za državljanske pravice, ki ga je vodil Martin Luther King. Precej pomembnih članov gibanja je končalo pod strelci policije, tajnih agentov ali paravojaških formacij.

¹⁰⁹ Students for Democratic Society je bilo radikalno študentsko gibanje, ki je bilo močno aktivno v protestih proti vojni in v bojih za demokratizacijo ameriške družbe.

festival v Cannesu so protestniki zaprli, napaden je bil knjižni sejem v Frankfurtu, demokratska konvencija za bodočega predsednika ZDA v Chicagu se je končala z uličnimi spopadi.

8.2 Uvertura v nemisljivo

V Franciji so se neposredni učinki strassbourških dogodkov prelili v študentsko naselje v Jussieu v bližini Lyona, kjer so spomladi 1967 prebivalci nekaj tednov ignorirali vsaka pravila anti-seksualnih statotov in s tem presegli akademske debate na temo. V začetku decembra 1967 so šli študentje v Nantesu še dlje. Potem, ko so prevzeli lokalno sekcijo UNEF, so zaprli univerzitetno pisarno za psihološko pomoč. Nato so organizirali nekaj vdorov v spalne prostore univerze: moški so vdrlili v ženske predele, sledile so jim ženske v moških. Konec februarja so isti študentje v Nantesu zasedli rektorat univerze in se silovito spopadli s policijo (Viénet 1992: 20). V teh dejanjih se je že izrazil široko občuten, a dotedaj zgolj latentni odpor zoper represivne strukture, v katere je bila potisnjena študentska populacija. V prvi meri so bili to rigorozni pravilniki o druženju med študenti različnih spolov in globoko v pore francoske družbe vgrajeno načelo avtoritarnosti, po katerem so bili študentje obravnavani bolj kot otroci kot odrasli ljudje¹¹⁰. Ti prvi konflikti so že začrtali teren, ki je kasneje postalo ena od pomembnejših konstitutivnih točk študentskega gibanja: odpor zoper zastarele in absurde pravilnike o ločevanju spolov na fakulteti. Popolna zavrnitev arhaičnih struktur sredi moderne hitro razvijajoče se družbe so za študente postale točka, na katero se je navezala spefična študentska zavest in se s tem politizirala. Mlada populacija (tako študentska kot delavska) konec šestdesetih je bila prva povojna generacija, ki se je od sveta svojih staršev radikalno razlikovala, tako po kulturi, vzorcih vedenja in "vse je mogoče" odnosu do sveta. Kontracepcijska tabletkin množična rock'n'roll kultura sta bili v tem kontekstu hkrati instrument in reprezentacija svobode in zavesti o možnosti osvoboditve od tradicionalističnih vzorcev. Ko se je ta zavest prepoznala v realnih konfliktih na fakultetah in nato na ulicah, je postala realno učinkujoča politična moč, ki je sproti izumljala oblike lastnega izražanja.

Med januarjem in marcem se je skupina Enragés¹¹¹ iz študentskega naselja Nanterre na robu

¹¹⁰ O Franciji kot o deželi, kjer se je še dolgo po drugi svetovni vojni ohranila rigidna hierarhična struktura in klasična avtoriteta govori Ardagh (1981: 28).

¹¹¹ Skupina Enragés se je vzpostavila med bojem proti policijski prisotnosti na univerzi Nanterre na obrobju Pariza. Policisti v civilnih oblačilih so bili fotografirani in na stenah fakultete so se 26. januarja pojavila povečane reprodukcije. Ta akcija je dekana Grappina spodbudila, da je zaprosil za intervencijo 60 uniformiranih mož, ki pa jih je kratka konfrontacija pregnala. Enragés so bili med najmanj asimiliranimi elementi univerze v tistem času. Še več, ti "študentski odpadniki" so razglasili teoretsko strinjanje s platformo Situacionistične Internacionale. Začeli so s sistematičnim napadom na nevzdržno stanje stvari, začeniši z univerzo. Ko so Enragés začeli povezovati s SI, so prvi izdali naslednjo izjavo: "[Enragés] niso nikoli pripadali Situacionistični Internacionali in je tako tudi niso mogli na noben način predstavljati. Represija bi bila otročja igra, če bi bil

Pariza posvetila sabotiranju predavanj in torej zavračanju vsega, za kar se je univerza razglašala. Ta metoda je kasneje postala običajna oblika študentskih bojev, v tistem času pa je bila razumljena kot škandalozna tako od sicer levičarskih kot od drugih študentov. Splošna uporaba žaljivk, grafitov, deljenje letakov po univerzi in pozivi k brezpogojnemu bojkotu izpitov ter “preprosti vsakodnevni škandal njihove eksistence” (SI v Knabb 1981: 243) je povzročilo srečanje s strukturami univerzitetne represije¹¹². Med 26. januarjem in 22. marcem so bile nasilne prekinitve predavanj skoraj stalnica. Enragés so dadaističen tip negacije prenesli na sodobno univerzo in ga vpregli v stalno politično agitacijo, ki je bila v pravi dadaistični maniri škandalozna tako po obliki kot po vsebini. Ozračje čedalje večje politične napetosti so vzporedno z njimi soustvarjale tudi druge avtonomne, a manj škandalozne skupine, kot so bili denimo številni odbori za solidarnost z Vietnamom ali anarhistične skupine. To brstenje je svoj začetni simbolni vrhunec doseglo 22. marca, ko je skupina ljudi zasedla administrativno stavbo v Nanterre in to je simbolno pomenilo začetek Gibanja 22. marec¹¹³, za katerega je bilo kasneje splošno sprejeto, da je bilo med glavnimi jedri dogodkov, ki so sledili. Njegov del je bil tudi Daniel Cohn-Bendit, anarhist, povezan s krogom okoli anarhističnega časopisa *Noire et Rouge*, ki je kasneje za medije in mnoge druge postal glavna medijska zvezda in s tem voditelj gibanja brez voditeljev. Aprilska atentata v ZDA in Nemčiji ter ulični spopadi, ki so sledili, so radikalizirali vse bolj jasne uporniške tendence in okrepili revolucionarni naboj, ki je čedalje bolj prežemal francosko družbo. Vseeno je to še vedno potekalo na marginah politike in je bilo tudi s strani levice razumljeno bolj v polju mladinskega prestopništva kot političnega delovanja¹¹⁴.

Ob koncu aprila in v začetku maja so se stvari začele odvijati bliskovito: najavljeno je bilo, da naj bi se osmerica agitatorjev iz Nanterre, vključno z že dokajšnjo slavo uživajočim Cohn-Benditem in enragéjem Rieslom, 6. maja zaradi svojih dejanj zagovarjala pred odborom Univerze v Parizu. Obnovljene so bile grožnje, da bi Cohn-Bendita¹¹⁵ izgnali iz države. 2. maja je vodstvo zaradi stalnih in neobvladljivih študentskih agitacij do nadaljnjega zaprlo Nanterre.

vsak izraz, ki kaže vsaj kanček radikalizma, rezultat situacionistične prevare. Naše strinjanje z radikalno teorijo se kaže v naših dejanjih” (Viénet 1992: 20-22). Skupino je sicer sestavljalo včasih do petnajst, večinoma pa ne več kot pol ducata aktivistov (SI v Knabb 1981: 243).

¹¹² Dva člana (Riesel, Bigorgne) sta bila konec januarja na zagovoru pri dekanu, eden je bil na začetku februarja izključen iz univerzitetnega kompleksa (Cheval), drugi (Bigorgne) kasneje isti mesec iz celotnega ozemlja univerze in nato v začetku aprila za pet let iz vseh francoskih univerz.

¹¹³ V zasedbi so sodelovali tudi enragés, ki so celo prvi vstopili v senatno sobo. Njihov edini namen tega večera je bil “popolno uničenje izpitnih podatkov”. Ker se ostali prisotni s tem niso strinjali, so zapustili prizorišče. Drugih konkretnih rezultatov zasedbe razen nje same ni bilo.

¹¹⁴ Navajamo zaskrbljenost, ki je 29. marca vela iz pisanja *L’Humanité*, uradnega časopisa PCF, ki je zavrnil “gverilske akcije skupine anarhistov in “situacionistov, “ katerih slogan je v velikih črkah – NE DELAJ! – krasil vhod v študentsko naselje. Aktivnost teh okoli štirideset študentov je nekaj tednov bilo ‘interveniranje’ v predavalnice in diskusije... zasedajoč stavbe in končno prekrivajoč zidove z ogromnimi slogani. Kako je možno, daje peščica neodgovornih elementov bila zmožna sprožiti tako resne odločitve, ki so zadevale dvanajst tisoč študentov filozofske in štiri tisoč študentov pravne fakultete“ (v Viénet 1992: 23).

¹¹⁵ Daniel Cohn-Bendit je imel dvojno državljanstvo: nemško in francosko ter je bil židovskega porekla, kar je za nas, glede na njegova izpričana anarhistična stališča v tistem času, nepomembno.

Vse to je še podžgalo agitacijo pariških študentov, ki je tako dobivala vedno širše razsežnosti. Gibanje 22. marec in nacionalna študentska organizacija UNEF sta za petek 3. maja sklicala sestanek o situaciji, ki naj bi se zgodil na Sorbonni, osrednji pariški univerzi v srcu Latinske četrti. Oblasti so sestanek skušale na silo prekiniti in so na povabilo rektorja poslale policijo, kar je neizogibno povzročilo konflikt. Prvič po mnogih letih se je več tisoč študentov v Parizu dolgo in silovito spopadalo s policijo. Neskončni policijski napadi so bili pozdravljeni s salvami granitnih kock in potrebnih je bilo več ur, preden je policiji uspelo očistiti Bulevar Saint-Michel in bližnje ulice. Okoli 600 ljudi je bilo aretiranih. Univerzitetna administracija je nato zaprla Sorbonno, kar se je zgodilo drugič v njeni 700-letni zgodovini¹¹⁶ Sledila je takojšnja reakcija nacionalnega sindikata zaposlenih v visokem šolstvu (SNES) in UNEF, ki sta pozvali k neomejeni stavki v visokem šolstvu (Viénet 1992: 26). Tako je bilo razglašeno zavezništvo med s policijo bojujočimi se študenti na ulicah, njihovimi formalnimi strukturami in delavci na univerzah, ki so se mu hitro pridružili srednješolci in njihovi učitelji. Gibanje je prestopilo pomemben prag – duh upora je ušel iz steklenice in zapustil strogo študentko okolje. V naslednjem tednu so sledile številne študentske demonstracije, shodi in javne diskusije, ki so poleg ostre obsodbe policijske represije in solidariziranja z zaprtimi in ranjenimi artikurirale agendo, ki je pod vprašaj čedalje bolj postavljala celotno organizacijo družbe, vključno s politiko in univerzo, delom in zabavo. Šlo je za totalno zavrnitev obstoječe družbe in odpiranje možnosti za izgradnjo nečesa novega. Zmerni spopadi s policijo so postali vsakdanji. Boji so sicer ostali znotraj relativno “civiliziranih” okvirjev, saj so se oblasti zatele k orožarni, ki je običajno v uporabi v urbanih nemirih (solzilec in ostali bojni in nesmrtonosni plini, vodni topovi, palice...). V petek 10. maja je več kot dvajset tisoč ljudem v Latinski četrti policija z blokadami preprečila, da bi pohod nadaljevali po začrtani poti, kar je sprožilo redefinicijo cilja in študenti so se odločili, da ostanejo v Latinski četrti, dokler jim ne vrnejo Sorbonne. Viénet poroča: “okoli devetih zvečer so se spontano pojavile prve barikade. V trenutku so v tem dejanju vsi prepoznali realnost njihovih želja. Nikoli prej se strast do uničevanja ni pokazala za tako kreativno. Vsi so stekli na barikade” (Viénet 1992: 32). Okoli 60 barikad je branilo vse dostope do četrti in tako vzpostavilo neke vrste osvobojeno ozemlje. Branili so jih “revolucionarni elementi skoraj vseh levičarskih skupin¹¹⁷” (Viénet 1992 : 34). Med njimi so precejšen delež imeli neštudentje: dijaki, “pripadniki nevarnih razredov” in tudi delavci. Viénet bi rekel: “To je bila elita, to so bili izmečki družbe” (Viénet 1992 : 34). Sredi noči se je začel policijski napad, ki je do jutra uspel zlomiti odpor in ponovno vzpostaviti nadzor nad četrtjo. Med bitko so lokalni prebivalci izražali

¹¹⁶ Prvič je bilo leta 1940 v času nemške okupacije.

¹¹⁷ Barikad niso vsi prepoznali kot “revolucionarnih”. 500 aktivistov trockistične Zveza študentskih revolucionarjev se je pokazalo na barikadah in razglasilo, da gre pri celi zadevi za provokacijo in da je torej nujno oditi. To so tudi storili in to z visoko dvignjeno rdečo zastavo (Viénet 1992: 35).

solidarnost s tistimi, ki so zažigali njihove avte. Prinašali so jim hrano, vodo in nudili zatočišče pred policijo. Ta spontana solidarnost “navadnih” ljudi je bila že izraz tistega, kar je v sledečih dneh dogodkom dalo revolucionarne razsežnosti.

Noč barikad je sprožila ogorčenje po celi državi, ki pa se ni obrnilo zoper uničevalno strast študentov, temveč zoper prekomerno policijsko uporabo sile. Mnoge politične sile so začutile, da je Francija sredi politične krize, iz katere je mogoče kovati politične dobičke in se hkrati počutile ogrožene, saj so bile tudi same napadene. Tudi sindikati in PCF, zaskrbljeni zaradi povsem anti-hierarhičnih in anti-stalinističnih stališč študentov, so začutili, da ne morejo stati ob strani in so takoj po “noči barikad” za ponedeljek 13. maj napovedali enodnevno splošno stavko “proti represiji”. Vlada je na drugi strani končno nekoliko umirila konje: njen predsednik Pompidou je sporočil, da bodo študentje, ki so bili obsojeni sodelovanja v neredih, deležni novega sojenja in oproščeni¹¹⁸ in – najpomembneje – umaknil je policijo iz Latinske četrti. Na dan splošne stavke je preko milijon delavcev in študentov skupaj zasedlo pariške ulice. Med množico rdečih sindikalnih zastav so bile tudi številne črne anarhistične. Zvečer po koncu pohoda je skupina študentov izkoristila policijski umik, ponovno vstopila na Sorbonno in jo razglasila za odprto območje – začelo se je zasedniško gibanje. Naslednji dan so bile zasedene fakulteta lepih umetnosti, Nanterre, dramski konzervatorij in medicinska fakulteta. Univerza v Strassbourgu se je razglasila za “svobodno in avtonomno” (Quatrocchi in Nairn 1998: 40). Vse ostale fakultete in visoke šole so sledile v naslednjih dneh.

Z zasedbo Sorbonne so študenti realizirali to, kar so prej zahtevali od oblasti – ponovno so jo odprli. Sedaj so se znašli v neke vrste praznem prostoru, ko se je bilo potrebno domisliti, kaj z zasedeno Sorbonno sploh narediti. Nekateri predlogi so se takoj začeli pojavljati na zidovih, ki so jih hitro prekrili grafiti in plakati, med katerimi so prevladovali tisti, ki so hranili utopično imaginacijo in situaciji dajali revolucionarni značaj¹¹⁹. V tako dekoriranem okolju so se razprave nadaljevale z revolucionarnim žarom. Gibale so se predvsem okoli tega, ali naj študentje sedaj zahtevajo zgolj reforme univerze ali naj gredo dlje in zahtevajo padec de Gaulla in celo kapitalizma. Tretje stališče je bilo sicer v manjšini, a še vedno upoštevano, in je zahtevalo ukinitvev razredne družbe, meznega dela, spektakla in preživetja. To stališče je zatrjevalo, da so “bili izpiti ukinjeni na barikadah” in zasedanju predlagalo, da se zavzame za osvoboditev vseh izgrednikov, tudi tistih, ki so vdiral in ropali. Prav tako se je zavzelo za to, da edina prihodnost

¹¹⁸ Viénet o tem daje zanimivo in lucidno opazko, češ da je s to potezo Pompidou “zavrgel hipokrizijo v zvezi z avtonomijo sodišč” (Viénet, 1992: 44). Obsojeni so bili na *ad hoc* ponovljenih sojenjih nato dejansko oproščeni.

¹¹⁹ Grafiti so bili sploh med najbolj vidnimi mediji maja 1968 in so se že cel mesec pojavljali povsod. Med najbolj znanimi so: KONEC UNIVERZE; DOL Z ALIENACIJO; NITI ROBOT, NITI SUŽENJ; LEPOTA JE NA ULICI; POD GRANITNIMI KOCKAMI – PLAŽA; VZEMI ŽELJE ZA REALNOST; VSE JE MOGOČE; NIKOLI NE DELAJ!; IN ČE BI POŽGALI SORBONNO?; ŽIVI BREZ MRTVEGA ČASA; DOL Z GLUMAČEM IZ NAZARETA; DOL S DRUŽBO SPEKTAKLA; UKINITEV RAZREDNE DRUŽBE.

gibanja leži skupaj z delavci, ne “v njihovi službi,” temveč poleg njih in da delavcev ne gre zamenjevati z njihovimi birokratskimi organizacijami. Poleg tega je bilo artikulirano, da so sociologi in psihologi novi policaji in da so hierarhična razmerja na univerzi oblika policije. Opozorjeni so bili tudi pred možnostjo, da gibanje ugrabijo študentski voditelji in na možnost, da ga uspešno likvidirajo stalinisti. Zaključni poziv je bil namenjen delavskim svetom. Precej prisotnih se z govorcem enragéjem Rieslom v veliko točkah ni strinjalo, so ga vseeno izvolili v prvi zasedniški odbor petnajstih delegatov s 24 urnim mandatom (Viénet 1992: 48–49 in Hussey 2001: 237). V naslednjih dneh je ta odbor izdal številne izjave in stališča v katerih je razglašal konec univerze in ukinitve družbe spektakla ter opozarjal na nevarnost, da popolno demokracijo na Sorbonni ugrabijo birokratske strukture stalinističnega ali katerega drugega tipa. Poleg Odbora so se na Sorbonni spontano organizirale tudi številne akcijske skupine, ki so ustvarjale in delile svoje materiale. Na zidovih so drug poleg drugega viseli anarhistični, trockistični, situacionistični, komunistični, hedonistični, humoristični in drugi plakati. Sorbonna je bila nekaj dni prostor neposredne demokracije in stalnih razprav. Policija si ni upala blizu. Če bi se zadeva na tej točki končala, bi že prešla vse meje tistega, kar si je bilo mogoče zamisliti še kak mesec prej. A tisto glavno se še ni niti začelo.

8.3 Revolucija *ante portas*

V torek 14. maja je dramatično stopnjevanje dogodkov prešlo nov prag: po zgledu študentov so delavci zasedli tovarno Sud–Aviation v Nantesu in se zabarikadirali vanjo, potem ko so direktorja in management zaklenili v njihove pisarne. Na Sorbonni so o tem zvedeli dan kasneje. Popoldne 16. maja so delavci zasedli Renaultevi tovarni v Flinsu in Billancourtu¹²⁰, zasedbe pa so se nato razširile tudi po ostalih francoskih regijah. Istega dne so se novinarji državne televizije naveličali, da so jim uredniki zavračali prispevke o dogodkih. V duhu časa so televizijski reporterji, snemalci in vozniki razglasili stavko (Kurlansky 2004: 230). Tekom 17. maja se je stavka razširila na celotno kemično in metalurško industrijo, v naslednjih dneh pa še na državne železnice, pošto, delavce Air France in javnega prometa v večjih francoskih mestih, vključno s Parizom, učitelje, konkrolorje letenja in celo nogometaše¹²¹, izostali pa niso niti javni uslužbenci. Verižna reakcija divjih stavk, ki jo je sprožilo nekaj posameznih zasedb v provincah, se nato nadaljevala v pariški regiji in na koncu zajela celo državo, je postajala splošna stavka. Ardagh je dinamiko stavke povzel takole:

¹²⁰ Renault-Billancourt je bila največja francoska tovarna in s tem pomembna simbolna točka. Dalo bi se reči, da je v nekem prejšnjem času podobno vlogo v napem prostoru imela tovarna Litostroj.

¹²¹ Ki so izdali tudi pamflet, v katerem so zapisali, da ne bodo igrali za denar, temveč za igro. Pamflet je objavljen v Viénet (1992: 149-150).

Študentom in navadnim delavcem se je pridružil velik del francoske umetniške, znanstvene in izvršilne inteligence, ki so protestirali proti realnim in pomembnim oviram modernizacije Francije. Njihov upor je bil proti preveliki centralizaciji, prekomerni avtoriteti, neuspeli porazdelitve moči, okosteneli birokraciji in privilegijem – v skoraj vseh poklicih kot tudi v industrijskem in pisarniškem življenju (...) To je bil upor *znotraj* vsake panoge, upor navadnih delavcev proti vzpostavljenim strukturam in ne – kot je bilo to v Franciji sicer bolj običajno – korporativističen upor celih panog proti vladni politiki ali ekonomskim razmeram (Ardagh 1981: 660).

Poleg tovarn so zasedali številne javne stavbe, med njimi denimo psihiatrično bolnišnico Sv. Ane, ki so jo zasedli tam zaposleni¹²². Posadka ladje *France*¹²³ je prevzela nadzor nad njo in s tem simbolno spomnila na geste mornarjev Odesse, Kronstadta in Kiela v nekih drugih časih. Pridružile so se banke, javne ustanove, zavarovalnice, stavkali so časopisni distributerji v Parizu. Ardaghov “objektivno–novinarski” pogled si je dogajanje razložil na naslednji način:

Stavka je bila tudi eksplozija let frustracij – izbruh proti nedostopnosti in skrivnostnosti delodajalcev, proti dolgočasnemu in repetitivnemu značaju večine modernega tovarniškega dela, proti rigidnim in birokratskim strukturam odločanja. V njem je bil vsebovan strah pred delegiranjem moči in pomanjkanje skupnih diskusij (...). V nekaterih podjetjih so bili upravniki sami tisti, ki so vodili upor proti sistemu, katerega žrtve so bili tudi sami. (Ardagh 1981: 70).

20. maja je 10 milijonov francoskih delavcev stavkalo, precej od njih v zasedenih tovarnah. Brez vlakov, podzemne železnice in drugih oblik javnega prevoza in brez avtomobilov se je življenje nenadoma povsem spremenilo. Ljudje so hodili, se pogovarjali in razmišljali o svojih življenjih. Bil je to kolektivni *dérive* na ravni, ki je globoko preseгла vse začetne letristične poskuse. Brez službe in z neskončno količino prostega časa so želje počasi postajale realnost. Kurlansky navaja poročilo o spominih na pomlad 1968:

Ljudje so se pogovarjali. Pogovarjali so se na barikadah, na podzemni železnici (dokler je ta še obratovala) ; ko so zasedli gledališče Odéon, je to postalo prizorišče nenehne orgije francoske debate. Nekdo je recimo vstal in začel razpravljati o pravi naravi revolucije ali pa

¹²² Med člani okupacijskega odbora so bili tudi uporabniki psihiatričnih storitev.

¹²³ Ladja *France* je bila skupaj s predorom pod Mont Blanc, letalom *concorde*, lastnim jedrskim orožjem in novim pariškim letališčem Orly simbol francoske grandioznosti in globalne pomembnosti v času vladavine de Gaulla (Ardagh 1981: 24).

o zaslugah bakunizma in o tem, kakšna je zveza med anarhizmom in Che Guevaro. Drugi so nato tezam na dolgo in široko ugovarjali. Študentje so se na ulicah prvič pogovarjali s profesorji. Delavci in študenti so se pogovarjali med sabo. Prvič z zgodovini te rigidne, formalne družbe iz devetnajstega stoletja se je vsak pogovarjal z vsakim. "Pogovarjaj se s sosedi" je bilo zapisano na zidu. Radith Geismar (...) pravi : "Resnični občutek '68 je bil intenziven občutek osvoboditve, svobode, ljudje, ki so se pogovarjali, pogovarjali na ulicah, na univerzah, v gledališčih. Bilo je precej več kot metanje granitnih kock. To je bil samo en vidik. Celoten sistem reda, avtoritete in tradicije se je sesul. Precej današnje svobode se je začelo leta '68" (Kurlansky 2005: 227).

Francijo je zajela *edina* divja splošna stavka v zgodovini kapitalizma. Gibanje, ki se je začelo kot spontan študentski upor proti represivni in pokroviteljski politiki do študentov, ni bilo več omejeno zgolj na privilegirane študentske sloje, ki so si uporništvu lahko privoščili, temveč so se v njem prepoznali tudi široki sloji kvalificiranih, nekvalificiranih kot tudi višje vrednotenih poklicev, kot so na primer kontrolorji poletov ali delavci državne televizije, pa tudi delavci-migranti iz severne Afrike, Jugoslavije, Portugalske in Španije. Še več, zasedbe tovarn in stavke so bile divje in v nasprotju z uradno politiko uradnih zastopnikov delavskih interesov, torej PCF, CGT¹²⁴, CFDT¹²⁵. Ti so reagirali tako, da so se s svojo birokracijo v tovarnah skušali vsiliti za zastopnike vseh delavcev, kar spočetka ni povsod delovalo. V svojih stališčih so slavili modrost, ki je delavce pripeljala tako daleč, da lahko s takšno močjo zahtevajo nekajodstotno povišanje plač. To je bilo daleč od zahtev po ukinitvi dela in kapitalizma, ki so jih spontane zasedbe pravzaprav artikulirale. V takšnih pogojih, ko je zasedba tovarn trajala že deset dni, so se sindikalisti in CPF z delodajalci in politiki v upanju, da bodo tako končno umirili situacijo, ki je grozila, da jim vsem hkrati izpraširiti, dogovorili za zmerno povišanje plač v t.i. sporazumu iz Grenella¹²⁶. O predlogu so 27. maja glasovali delavci v tovarnah in ga zavrnil¹²⁷. Kriza je bila na vrhuncu: v državi že dva tedna ni bilo učinkovite oblasti, delavci so zavrnil dogovor, ki so ga izpogajali sindikati, dotedanji poskusi levičarskih struktur, da bi prevzeli nadzor nad situacijo, so propadli. Poleg tega pa je ena od posebnih enot policije je zavrnila napotitev v Pariz (Quattrocchi in Nairn 1998: 50), naborniki v vojašnicah so pod strogim nadzorom. Nihče ni mogel napovedati, kaj bo sledilo. Po formi lirična in po vsebini strateška analiza v realnem času udeleženca in poročevalca Angela Quattrochija je radikalna, a realistična:

¹²⁴ Confédération Générale du Travail, sindikat komunistične partije in največji sindikat v Franciji.

¹²⁵ Confédération Française Démocratique du Travail, drugi največji sindikat v Franciji.

¹²⁶ Sporazum je predvideval splošno zvišanje plač za 7 % in zvišanje minimalne plače za 35 % (iz 350 na 520 frankov)

¹²⁷ V tovarni Renault-Billancourt je predlog predstavil sam generalni sekretar CGT Georges Seguy. Razjarjeni delavci so njegov govor, za katerega je mislil, da bo razglas zmage, v zavrnitvi preglasili. Glej Viénet (1992: 91) in Quattrocchi in Nairn (1998: 70).

De Gaulle je pozabljen, skupaj z njegovim referendumom¹²⁸. / Oblast je imela univerze. Prevezli smo jih. / Oblast je imela tovarne. Prevezli smo jih. / Oblast ima samo še oblast. Prevezemimo jo. / Vodje kabinetov sežigajo dosjeje. / Ministri–duhovi se pojavijo v Elizeju za tedensko farso. / Tajnik sporoči, da je sestanek preložen. / ... / General de Gaulle, zarotnik de Gaulle je odvrigel masko. /... / Čakal je, prepričan, da je tvorba benigna. A tvorba je maligna in mora biti izrezana. / ... / Akcija mora biti hitra. Opravičena s senco grožnje, komunisti se bodo z veseljem predali. Kot jara gospoda tudi oni hočejo dobrine in etiketo: idioti. (Quattrocchi in Nairn 1998: 74).

Napočil je čas hitrih dejanj in razpleta. De Gaulle je najprej odletel na sestanek s poveljnikom francoske vojske v Nemčiji in si zagotovil podporo njegovih enot, v kolikor bi bilo to potrebno. Oklepne enote so prečkale mejo in se razmestile v okolici Pariza. Iz zaporov je izpustil tudi 14 obsojenih pripadnikov desničarske teroristične skupine OAS. Ob vrnitvi v Francijo je na referendum pozabil, razpustil parlament, razpisal volitve in zagrozil, da je nacija na robu tega, da zdrsne v totalitarni komunizem in da je on sam edina alternativa, ki lahko ponovno¹²⁹ reši Francijo. Za 30. maj je sklical množično zborovanje v njegovo podporo, ki se ga je udeležilo milijon ljudi. “Stari veterani, preživeli iz vseh kolonialnih vojn, ministri, bivši plačanci, trgovci, nališpane muce iz 16. okrožja in njihovi osladni očetje iz uglednih delov mesta, stari dolgočasneži in vsi tisti, katerih interes in okus leži v senilnosti, so prišli skupaj, da bi slavili in branili republiko¹³⁰” (Viénet 1992: 107). V okviru širše proti–revolucionarne strategije so hkrati so sindikati sprejeli svojo vlogo in se lotili taktike razbitja divje splošne stavke na množico posamičnih stavk, na čelo katerih so se nato nameravali postaviti in potem na nivoju posameznih tovarn delavce prepričati, da sprejmejo ponujeno in se vrnejo na delo. Sindikalni vodje in aktivisti so opozarjali, da ne gre za revolucijo in svarili pred provokatorji, ki delajo proti interesom delavskega razreda ter proti študentskim otročarijam. Uspešno so preprečevali širšo komunikacijo med študenti, ki so Sorbonno že takoj odprli za delavce in skušali navezati stike s tovarnami. Vse to je pripravilo teren za državo, da je po treh tednih nemoči udarila nazaj tam, kjer je ležala glavna nevarnost – v tovarnah. Z odličnim manevriranjem v posameznih tovarnah in ob pomoči monopola nad informacijami ter ob izdatni pomoči policije je sindikatom uspelo

¹²⁸ V televizijskem govoru je de Gaulle 24. maja predlagal referendum o njegovi zaupnici. Medtem, ko je govoril, so izbruhnili do tedaj najbolj množični spopadi s policijo v Parizu in nekaterih drugih večjih mestih. Belgijski tiskarji so v znak solidarnosti s francoskimi delavci zavrnili tiskanje glasovnic.

¹²⁹ Golistična mitologija pravi, da je de Gaulle Francijo prvič rešil v drugi svetovni vojni.

¹³⁰ Med slogani dneva je bil tudi “Cohn-Bendita v Dachau”.

počasi delavce vračati nazaj na delo. Laži in manipulacije¹³¹ niso bile vedno dovolj. Posebej hudi spopadi so bili 6. junija v Flinsu, kjer je policija napadla stavkajoče, medtem ko je sindikat CGT preprečil, da bi delavcem na pomoč prišle delavske in študentske okrepitve iz Billancourta in Pariza. 11. junija je policija pri izpraznitvi Peugeotove tovarne prvič streljala in ubila dva delavca, zaradi posledic nekega drugega spopada je naslednji dan umrl srednješolec. Sredi junija so bili z različnimi prevarami in ob konstantnem naporu PCF, sindikatov, ostalih levih strank, de Gaulla ter policije – celega vladajočega razreda, ki se je tako radikalno poenotil, še zadnji žepi odpora strti¹³². Delavci so hkrati dobili največje splošno povišanje plač v zgodovini (za 35%), kar se je v kombinaciji z zgornjo strategijo izkazalo za dovoljšno koncesijo, da se delavci niso ponovno množično uprli. S tem so oblasti končno dobile tako želeno umiritev razmer, volilni spektakel liberalne demokracije je opravil ostalo. Glede na to, da so tekom krize levičarske stranke odvrgele svoje spektakelske maske, je bil razplet predvidljiv: že v prvem krogu je goliističen tabor dobil 43 %, v drugem pa to kronal z absolutno večino v parlamentu, medtem ko je “levica” izgubila polovico sedežev.

Politično vrenje je najprej zajelo študente, preskočilo na delavce in zajelo celotno Francijo, prestopilo precej pragov in se radikaliziralo v revolucionarno situacijo. Potem, ko je celotnemu vladajočemu razredu, torej komunistični partiji in ostalim strankam, de Gaullu in sindikatom z roko v roki s policijo uspelo končati stavko¹³³, je tudi študentski del zgodbe v porazu gibanja poniknil in se izpel. Konkretni učinek krize se je v naslednjih letih pokazal v uvedbi številnih sprememb v načinu poslovanja podjetij in v sindikatih, vsi so imeli polna usta participacije – delavske, študentske, uslužbenske, dijaške, kakršnekoli. Hierarhije znotraj podjetij in v drugih sektorjih so se zrahljale (Ardagh 1981: 663–664). Ti preventivni ukrepi naj bi preprečili ponovitev krize. Z njimi je vladajoči razred za nazaj priznal, kako resna je situacija v resnici bila.

8.4 Svet za ohranjanje zasedb (CMDO)

Situacionisti in enragés so bili ves čas aktivno udeleženi v teh dogodkih. Nanje so se odzivali in v kontekstu splošne agitacije tudi oni artikulirali svoja stališča in jih javno distribuirali. Stalno so zagovarjali individualno in kolektivno avtonomijo ter ostro napadali vsakogar, ki se je začel obnašati kot voditelj gibanja. 6. maja, med zaslišanjem osmerice pred

¹³¹ Na posameznih postajah podzemne železnice so denimo delavcem rekli, da so se na vseh ostalih postajah delavci že vrnili na delo in jih na ta način prepričali, da začnejo delati tudi oni. To ni bilo res, a stavkajoči tega niso vedeli.

¹³² Dve tovarni Renault in Peugeot sta se vrnili na delo šele 16. in 18. junija.

¹³³ Sindikalne zasluge za umiritev zadev hvali Ardagh, ko v analizi obdobja po maju 1968 pravi: “Odgovorno ravnanje sindikatov med stavko – v tem, da so zadrževali revolucionarno strast levičarjev – jim je v očeh gospodarske zbornice, vlade in javnosti zvišalo ugled” (Ardagh 1981: 71).

Odborom univerze v Parizu, so denimo med zunaj čakajočo napeto množico distribuirali tekst *Bes*, v katerem so zagovarjali, da je nepomembno, kaj se osmerica dogovori, saj morajo ljudje stvari sami vzeti v roke¹³⁴. Bili so na barikadah, požirali solzivec in se borili s policijo. Sodelovali so v začetnem delu zasedbe Sorbonne in preko Rene Riesla imeli svoje zastopstvo v prvem zasedniškem odboru. Po nekaj dneh so ugotovili, da ostale študentske skupine ne razumejo, kakšne možnosti so odprle zasedbe tovarn, poleg tega pa se ne mislijo odreči poziciji voditeljev upora. Sprejeli so stališče, da ne nameravajo biti del študentskega sindikalnega boja za reformo univerze, nad katerim so – v skladu z njihovimi opozorili – nadzor čedalje bolj dobivale različne študentske organizacije. 17. maja so na Sorbonni razglasili, da “so birokrati zadavili neposredno demokracijo” (Viénet 1992: 59) in najavili svoj odhod. Tisti, ki so tega večera zapustili Sorbonno in kot svoj program prevzeli revolucionarno demokracijo delavskih svetov, so še isti dan formirali Svet za vzdrževanje zasedb (CMDO) in se namestili v zasedeni zgradbi nacionalnega pedagoškega inštituta. S CMDO je bilo nenehno povezanih okoli štirideset ljudi, ki so se jim občasno pridružili tudi drugi, ki so prišli tudi s provinc in se vanje tudi vrnili. Med stalnimi člani je bilo desetero situacionistov in enragés¹³⁵. Ostalo so bili delavci, dijaki in nekateri drugi brez posebej definiranega družbenega statusa.

Glavna aktivnost CMDO je bila produkcija materialov, ki naj bi artikulirali odločno revolucionarno stališče, njihova čim širša distribucija in vzpostavljanje ter vzdrževanje kontaktov z aktivisti v zasedenih tovarnah in drugje. Imel je tudi povezave z nekaterimi skupinami v provincah, posebej močna pa je bila naveza z Nantesom. Analize dogajanja so v stalnem “splošnem zasedanju” (Viénet 1992: 96) v realnem času prenašali na papir v obliki pozivov in pamfletov ter na zidove v obliki grafitov, izdelali so veliko število plakatov, petdeset stripov in nekaj pesmi. CMDO je navezal stike z delavci nekaterih zasedenih tiskarn, ki so svoje stroje in znanje vpregli v revolucionarno agitacijo: najpomembnejši prispevki so bili tiskani v nakladi med 150 in 200 tisoč (Viénet 1992: 101). Med temi dokumenti, so bili *Poročilo o zasedbi Sorbonne*, ki je nastalo 19. maja, v katerem je bila kritična analiza zasedbe Sorbonne¹³⁶,

¹³⁴ Navajamo del izjave: “Soočen z represijo mora boj, ki se je začel, ohraniti metodo nasilne akcije, ki je zaenkrat njegova edina moč. Predvsem pa mora med študenti sprožiti zavest, ki bo gibanje gnala naprej. Ne gre namreč samo za policijo: tu so tudi laži različnih političnih tendenc – trockisti (JCR – Revolucionarna komunistična mladina, FER – Federacija revolucionarnih študentov, VO), maoisti in anarhisti tipa Cohn-Bendit. Vzemimo stvari v svoje roke! Zgled tovarišev, ki so bili aretirani na Sorbonni v petek, ki so pobegnili iz policijskega kombija, je vreden posnemanja. Ko so v vozilu zgolj trije policisti, bomo vedeli, kaj nam je storiti. Primer narednika Bruneta, ki je včeraj srečal svojo usodo, bo postavil kriterije: smrt policajem! Nasilje je že utišalo male šefe političnih skupin; zgolj zoperstaviti se buržuazni univerzi je trivialno, ko pa je cela družba tista, ki mora biti uničena (Enragés v Viénet 1992: 126)

¹³⁵ Med njimi Khayati, Riesel, Vaneigem, Sébastiani, Debord, Viénet, Bigorgne.

¹³⁶ “Študentski boj je presežen. Še bolj presežen je cel niz drugorazrednih birokratskih voditeljev, ki mislijo, da je v trenutku, ko se CGT in t.i. “komunistična” partija treseta od strahu, hlinjenje spoštovanja do stalinistov dobra ideja. Izzid te krize je v rokah delavcev samih” (CMDO v Viénet 1992: 136).

*Za moč delavskih svetov*¹³⁷ (22. maj), *Vsem delavcem*¹³⁸ (30. maj) in drugi materiali. CMDO je sam hkrati poskrbel za prevode in prve natise v angleščini, nemščini, španščini, italijanščini, danščini in arabščini. Za potrebe distribucije materialov in ostale dejavnosti se je CMDO zanašal na floto dvanajstih “apropriiranih” avtomobilov. S porazom zadnjih delavskih zasedb in s tem zatonom gibanja, se je sredi junija CMDO 15. junija razpustil.

8.5 Situacionistična Internacionala in maj '68

Maj 1968 se ni kar zgodil. Omogočile in razplamtele so ga teorije in prakse tistega časa, v katerih so odzvanjale izkušnje minulih zgodovinskih ciklov protikapitalističnih bojev. Situacionistična teorija, kot jo je desetletje pred temi dogodki razvijala SI, je bila del tega toka in to zelo jasno artikuliran del. Njeno delovanje je zajemalo teoretska besedila, pamflete, škandale, pa tudi grafite, letake in druge intervencije. V konkretnih okoliščinah šestdesetih let dvajsetega stoletja so se ti prispevki skupaj z drugimi stkali v referenčni okvir delovanja, ki je postajalo maj 1968. Ne glede na siceršnjo megalomanskost situacionističnih izjav nikoli niso garantirali nobenih uspehov: “Navkljub fantazijam gledalcev zgodovine, ki se skušajo uveljaviti kot strategiji in, ki vse gledajo s perspektive zvezde Sirij, niti najbolj odlična teorija ne more zagotoviti dogodka. Nasprotno, razvoj dogodkov lahko teorijo potrdi ali pa ne potrdi teorijo. Tveganje je potrebno vzeti nase in potrebno je plačati takoj in z gotovino, da bi videli, kaj sledi” (Debord 2003: 181).

Vsi momenti projekta SI, o katerih smo v tej nalogi govorili, so se maja '68 združili v enotni situaciji in privzeli praktično veljavo: dadaistični tip negacije je bil najbolj jasno sicer artikuliran v delovanju enragé, a je napajal tudi širše gibanje, ki je zajelo širok sloj ljudi. V skladu z nadrealističnim zastavkom gibanje ni ostalo zgolj pri negaciji, temveč je artikuliralo tudi pozitivno vsebino, ki je temeljila na eksistencialističnem postulatu o človekovi zmožnosti in odgovornosti, da sam oblikuje svoji življenje; kritična spoznanja o težavah anarhistične prakse ter o teoretskih in zgodovinskih zagatah boljševisma in nato stalinizma so usmerjala konkretne

¹³⁷ “Ključni boj danes poteka med množico delavcev na eni strani (...) in med levičarskimi političnimi in sindikalnimi birokracijami (...), ki nadzorujejo vhode v tovarne in posedujejo pravico do pogajanj v imenu stavkajočih. Te birokracije niso delavske organizacije, ki so se izpridile in izdale delavce, temveč so mehanizem za integriranje delavcev v kapitalistično družbo. V trenutni krizi so glavni branik načetega kapitalizma” (CMDO v Viénet 1992: 137)

¹³⁸ “Glede na moč, ki jo imajo in na dejstvo, da so stranke in sindikati to, kar so, delavci v tem trenutku nimajo druge možnosti, kot da se organizirajo v enotne odbore in se neposredno lotijo rekonstrukcije vseh vidikov družbenega življenja ter pri tem privzamejo avtonomijo v odnosu do vseh vrst politično-sindikalnega vodenja, si zagotovijo samoobrambo in združujejo z drugimi na regionalni in nacionalni ravni. Na ta način bodo postali edina realna moč v državi - moč delavskih svetov. V vsakem drugem primeru bo proletariat, ker je “ali revolucionaren ali pa ga ni,” ponovno postal pasivni objekt. Vrnil se bo nazaj pred televizijo” (CMDO in Odbor Enragés-SI v Viénet 1992: 138).

poteze struktur, katerih del so situacionisti maja '68 bili. Poleg tega se je na ulicah in predvsem v tovarnah potrdila situacionistična analiza strukturne vloge sindikatov in levičarskih, tudi komunističnih strank v kapitalizmu. Navidez od nikoder je sredi "dolgočasne Francije," ki je uživala sadove gospodarske rasti in stabilnosti, v enem sunku vzniknilo gibanje, ki je praktično dva tedna v šahu držalo celotno oblast. To gibanje ni bilo produkt hierarhično organiziranega sindikalnega in strankarskega boja v časih ekonomske krize, kot je to predvidevala "uradna," revolucionarna teorija, temveč se je napajalo v realni množični izkušnji odtujitve in odsotnosti kontrole nad lastnim življenjem in predvsem v želji po njenem preseganju. Nenehna agitacija, ki je tako vsebinsko kot po stilu prešla vse meje do tedaj znanega in najprej nerodni, nato pa neumni in predvsem represivni odgovor države sta to željo čedalje bolj ozaveščala in jo neposredno povezovala z realnim gibanjem na ulicah. Ljudje so se v njem množično spontano prepoznali in se vanj aktivno vključili, ne da bi za to dejanje prejeli kakršnokoli navodilo, kar je kulminiralo v divji splošni stavki. Situacionistično teorijo so dogodki maja 1968 potrdili tako skozi način, na katerega je prišlo do revolucionarne krize, pa tudi skozi način njene razrešitve. Vseskozi je zagovarjala, da so uradne levičarske stranke in sindikati zgolj orodje kapitalističnega sistema za integracijo in pomiritev delavcev in da bodo ravno one v trenutkih revolucionarne krize tiste sile, na katere se bo kapitalizem najbolj naslonil za svojo obrambo. Maj '68 je te teze popolnoma potrdil – policija in sindikati so z roko v roki delavce prisilili h koncu stavke.

Praktična resnica situacionistične teorije se je pokazala tudi v ravnanju članov SI v tem obdobju. CMDO in še prej Odbor Enragés–SI¹³⁹ ter delovanje njunih članov in članic v obdobju pred dokončno eksplozijo so bili praktična realizacija naukov situacionistične polemike z anarhizmom o organizacijskih oblikah, ki je na drugi strani hkrati vsebovala absolutno zavrnitev boljševističnih oblik boja, kakor smo videli v enem od prejšnjih poglavij. Situacionisti niso stali ob strani, temveč so delovali kot enotna skupina, ki je tekom samih dogodkov sklenila zaveznitva s številnimi novimi posamezniki in skupinami in se vključevala v sproti porajajoče strukture in iz njih izstopala, ko je presodila, da je to potrebno. Sodelovali so v bojih s policijo, pisanju grafitov, produkciji materialov in pri zasedbi Sorbonne. Oboroženi z zelo jasno artikuliranim in teoretsko podprtim programom so – kolikor so to najbolje zmogli – v praksi realizirali svoje revolucionarne koncepte. Na Sorbonni so zagovarjali stališča, ki so bila v manjšini, se trudili zanje preko razprav, plakatov, sloganov in grafitov dobiti podporo. Ko je niso imeli, se niso Sorbonni v avantgardistični maniri poskušali vsiliti kot oblast, temveč so jo zapustili in svoj program avtonomno izvajali v novi strukturi – CMDO. Situacionistov dogodki

¹³⁹ Ustanovljen je bil 14. maja na zasedeni Sorbonni. Potrdil je vzajemno pripoznanje in spoštovanje avtonomije obeh skupin ter na tej podlagi utemeljeno skupno delovanje v konkretnih razmerah. To je bilo prvo in sploh edino tovrstno sodelovanje v celotni zgodovini SI.

niso presenetili in niso sedeli ob strani, čakajoč na njihov razplet. Teorija, s katero so razpolagali, ni pokleknila pred silovitostjo in enkratnostjo dogodkov, temveč je sredi akcije same potrdila svojo vrednost skozi učinke, ki jih je proizvedla skozi praktično delovanje njenih nosilcev¹⁴⁰. Situacionisti se niso zgolj prepustili spontanemu toku dogodkov, temveč so svoje poteze vlekli zelo premišljeno in v skladu s teorijo, ki so jo artikulirali v desetletju predtem. Njihova solidarnost, podpora in sodelovanje je veljalo skupinam in posameznikom, ki so se na ulicah, v boju in v razpravah na barikadah izkazali za soborce. Niso se pustili preslepiti blišču uradnih – četudi po stališčih radikalnih – zvezdnikov gibanja, kot je bil Daniel Cohn-Bendit, saj so zagovarjali, da gibanje nima in ne sme imeti voditeljev. Z artikuliranjem in *praktičnim* upoštevanjem teh stališč na nivoju vsakdanjega življenja in z nenehno analizo manevrov vseh vpletenih strani od predsednika de Gaulla, parlamentarnih strank levice, komunistične partije, sindikatov, študentskih organizacij do delavcev v zasedenih tovarnah, borcev na barikadah, anarhističnih skupin, medijev, so v realnem času utemeljevali svoje poteze. Te analize bi brez teorije, na katero so se brez preostanka navezovale, ne imele smisla, saj je bila ta njihova temeljna epistemološka podlaga. Notranja konsistentnost, verodostojnost in praktična relevantnost analiz, ki so nastajale v vročici pomladnih noči, torej hkrati potrjujejo in osvetljujejo situacionistično teorijo, katerih aplikacija so.

Situacionistična teorija je na pariških ulicah opravila to, kar je proglašala za svoj projekt: bila je v nenehnem gibanju in komunikaciji: bodisi v obliki uličnih bojov s policijo bodisi pri tiskanju in distribuciji tisočev letakov, plakatov in ostalega propagandega materiala. Po številu teles sicer marginalni so situacionisti maja '68 svoje ideje realizirali na pariških ulicah in v zasedenih stavbah. Kaufmann pravi, da so bili situacionisti “veliki stilisti maja '68. Priskrbeli so mu formalno strukturo (...). Zmožni so bili priskrbeti forme izražanja, ki jih je lahko vsak nemudoma ponovno uporabil, si jih prilastil in razvil za svojo uporabo” (Kaufmann 2006). A situacionisti seveda niso nikoli bili lastniki teh form, temveč so jih sami prevzeli od svojih nadrealističnih predhodnikov, so pa s svojim zgledom pokazali na možne načine njihove rabe in to že precej pred majem '68. Kadarkoli je podobno poprijela kakšna avtonomna skupina, je to proizvedlo učinke velikih razsežnosti, kar najbolj dokazujeta primera študentov iz Nantesa in skupine Enragés. Ne gre pozabiti, da je bila prva zasedena tovarna ravno v Nantesu, ki je bil že

¹⁴⁰ To se nam zdi posebej pomembno zato, ker v tistem času praktično ni bilo nobene uveljavljene teorije, ki bi bila zmožna prenesti izziv dogodkov maja 1968 na način kot ga je prenesla situacionistična teorija. Ta je zmogla tisto, česar denimo ni zmoglo althusserjanstvo, vsaj sodeč po Jacques Rancieru, katerega mentor in bližnji sodelavec je bil Althusser v šestdesetih letih: “althusserjanske teoretske predpostavke so nam onemogočile, da bi lahko razumeli politični pomen študentskega upora” (Rancière 1994: 142). Teze o ne-možnosti revolucije v razviti kapitalistični družbi, o izginotju proletariata, o ekonomski krizi kot sprožilcu revolucije so klonile pod težo dogodkov, ki so iz dneva v dan dobivali nove razsežnosti.

prej in tudi kasneje takoj za Parizom glavno prizorišče najbolj revolucionarnih dejanj.

8.6 Samorazpustitev Situacionistične Internacionale

SI se je po porazu revolucije soočila z vprašanjem svoje lastne prihodnosti. V prvih pomajskih mesecih je bila njena dejavnost predvsem usmerjena v razvoj in publiciranje situacionistične analize dogodkov. V nekaj julijskih tednih je tako v Bruslju, kamor so se situacionisti in njihovi soborci v strahu pred mogočo represijo zatekli, nastala knjižica *Enragés et situationnistes dans le mouvement des occupations*. Tudi 12. in zadnja številka *Internationale Situationniste*, ki je izšla septembra 1969, je bila skoraj povsem posvečena tem dogodkom. SI je torej zbirala kar največ dokumentacije o lastnem delovanju in o delovanju drugih in zvesta načelu samo-zgodovinjenja sama zapisala svojo zgodovino.

Drug vidik delovanja v tem času je bila notranja razprava o SI, o njenih nadaljnjih ciljih in delovanju. Sprejeli so nekaj novih članov, predvsem tistih, s katerimi so razvili plodno sodelovanje v okviru CMDO. Soočili so se tudi s precejšnjo slavo, saj so jih mnogi prepoznavali kot ene od najbolj odgovornih za dogodke maja '68, kar je predvsem izviralo iz ponovnega branja starih besedil SI. Ena od posledic tega je, da so se pojavili številni simpatizerji, ki so se proglašali za situacioniste in so se jim želeli pridružiti. Ne glede na minule "zasluge" je SI v novih pogojih ostala brez kompasa in se je v nadaljevanju predvsem ukvarjala sama s sabo, ne da bi širše agitirala. V ospredju porajajočega se konflikta v SI so bili očitki o pomanjkanju aktivne vloge nekaterih članov SI. Potrditev tega očitka je prišla, ko se je Debord, ki je do takrat opravljal precejšen del uredniškega dela v *Internationale Situationniste*, tej nalogi odpovedal in se umaknil novi uredniški ekipi, ki nato v letu dni ni pripravila niti enega teksta. Tovrstna šibkost skupine, kar se realiziranja enakomerne porazdelitve odgovornosti tiče, je morala nujno imeti posledice, saj je bil ravno to že od začetka ključni strukturni element SI. Ugotovitve o razhajanju med teorijo in prakso SI v post-maj '68 obdobju so pripeljale do številnih novih izključitev in odstopov. Med njimi so bili Vaneigem, Viénet, Riesel, Sebastiani¹⁴¹ – vsi razen Guya Deborda in

¹⁴¹ Za ilustracijo navajamo Sanguinettijev in Debordev odnos do Sébastianija po njegovi izključitvi iz SI. Njegov primer smo izbrali zato, ker odpira možnosti za razumevanje mehanizma izključitve. "Povsem posebej moramo omeniti tovariša Sébastianija. Dve zaporedni besedili, ki nam jih je v tistem času [pred izključitvijo] poslal, sta nosili nedvomne sledove poštenosti. V njih se je lotil samokritike, češ da ni igral niti približno dovolj aktivne vloge, še posebej kar se pisanja tiče. Vseeno bi bilo povsem smešno, če bi kdorkoli napadel Christiana Sébastianija, ki je bil - tik preden se je pridružil SI - avtor več najboljših grafitov in, ki je torej na kvalitativno drugačen način artikuliral enega najbolj originalnih vidikov tega zgodovinskega trenutka, zaradi lenobe pri pisanju v manj razgibanih časih (...). Naj bo tudi popolnoma jasno, da [Sébastianija] ne gre identificirati z običajno podobo pro-situ figure - ali pro-situ člana SI - v toliko, kolikor so glavni elementni te podobe prikrivanje, strahopetnost, nepomembnost v vseh vidikih delovanja in večinoma groba ambicioznost. Navkljub temu, da lahko nanj naslovimo očitek lahkotnosti, ki na trenutke meji na nepremišljenost, je bil Sébastiani do

Gianfranca Sanguinettija. Leta 1972 sta slednja kot edina preostala člana z dokumentom *La Véritable Scission dans l'Internationale SI* razpustila in prepustila zgodovini.

Petnajstletna dejavnost ene od najbolj zanimivih političnih formacij 20. stoletja se je tako končala nedolgo zatem, ko se je Francija vrnila pred televizijske sprejemnike, na avtoceste in tovarne. V skladu s postulatom, da je za revolucionarno formacijo ena od najslabših stvari, ki se ji lahko pripeti to, da preživi svoj čas, je bila samorazpustitev edina logična poteza, ki je sledila iz njene dotedanje zgodovine. SI je svojo igro odigrala. Sedaj so na vrsti drugi.

nas vedno odkrit, pogumen in velikodušen. Njegovo življenje ima dostojanstvo, ki zasluži spoštovanje in njegova družba je vredna priporočila (Sanguinetti in Debord 2003: 96-97).

9. Zaključek

Uvodoma smo postavili, da so opredelitve, ki v SI prepoznajo to ali ono raven njenega delovanja za dominantno in nato iz tega povlečejo zaključke o SI kot celoti, nezadostne. To tezo smo med nalogo skušali potrditi ali ovreči in pokazali naslednje: SI ni mogoče reducirati na nobenega od posameznih vidikov, ne da bi pri tem izgubili to, kar je SI kot celota bila. Hkrati pa tudi njenih posameznih vidikov ne gre podcenjevati na način, da bi katerega od njih proglasili za nepomembnega ali manj pomembnega. Vsak od njih je namreč za SI konstitutiven in neposredno povezan z vsemi ostalimi. SI je delala umetnost, a ni bila umetniška formacija; SI je producirala teorijo, a ni bila del akademskega sveta; SI je bila udeležena v političnih bojih, a okoli sebe ni zbirala množice podpornikov; SI je znala ceniti provokacije in škandale, a zgolj, v kolikor so bili teoretsko podprti. Teorija, umetnost, politika so za SI izhajali iz vsakodnevnega življenja in se vanj vračali.

SI je bila torej rezultat kreativnega srečanja radikalnih tokov v umetnosti in marksizmu z izkušnjo vsakdanjega življenja v pogojih množične potrošniške družbe in odsotnosti realno obstoječih revolucionarnih projektov. Tako po vsebini kot po formi je bilo to srečanje izostritev in nadgradnja zgodnejših tendenc v omenjenih poljih, a s to kvalitativno razliko, da je presegalo okvire posameznih specializacij. Singularni značaj SI je v edinstveni celoti, ki jo je iz teh posameznih momentov spletla: njen začetni vzgib, ki se mu ni nikoli odrekla, je avantgardizem v umetnosti, njeno filozofsko izhodišče se stika z eksistencializmom, a je dopolnjeno s horizontom totalne spremembe družbe – z revolucijo. Na teh postavkah sprožene ekperimentalne aktivnosti in neposredne izkušnje je SI teoretizirala. Različne zgodovinske teoretsko–filozofske tokove je skupaj z lastno izkušnjo vsakdanjega življenja združila v celotno teorijo. Njene posamezne elemente je v celoto povezovala historično materialistična in revolucionarna perspektiva. SI je delovala zunaj akademije in medijskih luči, bližje »nevarnim razredom« kot poklicnim revolucionarjem. Trajektorija SI je edinstvena v toku 20. stoletja, ne zato, ker bi proizvedla kaj resnično ekskluzivno novega v posameznih disciplinah, temveč zato, ker je radikalno vztrajala na preseganju specializacije in ker je skozi celoto svojega delovanja vzdrževala dobršno mero teoretske in praktične konsistentnosti.

Res je, da se situacionističen projekt ni iztekel v njegov cilj – družbeno revolucijo. Res je tudi, da tega neuspeha ni mogoče umetno ločiti od situacionistične teorije same in od njenih protagonistov, saj so tudi to dejansko bili dejavniki revolucije, ki je bila poražena, torej dejavniki poraza revolucije. Res pa je tudi, da situacionisti niso nikoli garantirali nobenih uspehov in se niso sklicevali na domnevni znanstveni značaj njene teorije, ki *mora* pripeljati do obljubljene revolucije. Situacionisti so mogoče tak vtis namerno vzbujali, a so se sami zelo dobro zavedali

lastnih omejitev. To trezno zavedanje o lastni moči je napajalo zelo konkretne poteze v času maja '68. V njih ni sledu o naivnem nereflektiranem triumfalizmu ali begajočem ponavljanju nekih splošnih zahtev, temveč je šlo predvsem za artikulacijo ene od realno možnih smeri razvoja dogodkov. Situacionističen projekt je bil pomagati pri ustvarjanju razkola znotraj družbe in pri gradnji situacij, v katerih bi se na vedno višji ravni ta razkol manifestiral. Kako pa potem zagotoviti "zmago," ko situacija razvije revolucionaren značaj, tu so situacionisti sicer imeli pripravljen odgovor, ki pa se je s stališča instrumentalnosti izkazal za napačnega. Samo–razpad SI, ki je temu sledil, je v resnici potrdil verodostojnost situacionističnega projekta, saj je bil sam sposoben prepoznati svoj lastni poraz. Revolucije morajo pokopati svoje mrtve.

V praksi je situacionistična teorija sicer še vedno uporabna, a nikakor ne zadostna. Njeno slepo sprejemanje bi pomenilo političen samomor. Opira pa ravni refleksije, ki se v praktičnem političnem in umetniškem delovanju izkažejo za izjemno konstruktivne. Delovanje struktur, katerih del so situacionisti bili tekom svojih življenj (COBRA, letristi, LI, Londonsko psihogeografsko društvo, SPUR, Provos, IMIB, CMDO, Odbor Enragé–SI) je lahko vir možnosti in spodbud tudi v današnjih bojih. Nikakor pa ne sme biti edini vir, ki bi imel status brezprizivne avtoritete. Glavna vsebina situacionističnega projekta ni dejstvo, da so se mnoge napovedi SI v uresničile v praksi, temveč metoda, ki je teorijo, ki se je bila sposobna v te napovedi prevesti, najprej sploh proizvedla. Ta pa vsebuje kritičen odnos do lastnih zgodovinskih zgledov, preseganje specializacij in vztrajanje na neposrednih interakcijah med vpletenimi posamezniki. Skupaj z upoštevanjem teoretske strogosti lahko ta metoda še danes proizvede zanimive politične situacije.

Nekateri dogodki, pri katerih je sodelovala SI in precej njenih analiz, še danes sodijo med mitsko *blago*. Tudi *blagovna znamka* SI kotira vedno višje na intelektualnem trgu, saj je postala objekt akademskega preučevanja. Nanjo in predvsem na njeno teorijo se implicitno ali eksplicitno sklicujejo tudi akademiki in umetniki, katerih angažma v realnih političnih bojih sedanjosti je nikakršen in so torej situacionistično teorijo vpregli v reprodukcijo obstoječega stanja. Sama SI je tovrstno rabo predvidela že za časa svojega obstoja in se do nje postavila v ostro opozicijo. V tem stališču absolutne zavrnitve statusa, ki bi si ga SI v sistemu spektakelskih prividov lahko zlahka priborila in, ki se je realiziral v njeni samo–razpustitvi, je tudi eno od konstruktivnih nastavkov za rabe v političnih spopadih sedanjosti. Doktorat ali diploma iz situacionistične teorije je eno, njena morebitna uporaba v praktičnih bojih pa nekaj povsem drugega.

Za konec naj se nam bo dovoljeno ob tej priložnosti opredeliti do našega gradiva. Menimo, da je projekt, ki si ga je zastavila SI, revolucija torej, dober projekt. Menimo tudi, da so bila bojišča, na katerih se je SI za dosego tega cilja spopadala, modro izbrana. Poleg tega

ocenjujemo, da so orožja, na katera se je SI v tem boju naslonila, odgovarjala zahtevam terena in postavljenim ciljem, hkrati pa niso bila odtujena od svojih nosilcev. Ideja o tem, da sedanost ne sme biti žrtev prihodnjih ambicij in drugi ljudje ne instrumenti njih realizacije, se nam namreč zdi dobra ideja. Življenje, ki to sprejme za svoje izhodišče, je vredno življenja– tudi, če po sili razmer privzame obliko boja proti celotni družbi. Tudi strategija je bila dobro zastavljena, saj je hkrati omogočala prednost prvega napada in možnost umika ter s tem preprečila prehiter frontalni spopad, ki bi projekt nujno zatrl, še preden bi imel možnost razviti svoje potenciale. Značaj in oblika discipliniranega napor, ki je bil vložen v napredovanje skupnega projekta in razvoj njegovih potencialov, se nam zdita vredna vsega investiranega časa in drugih virov. Projekt naposled ni bil realiziran, kakor je sam želel biti, a udeleženi vsaj niso mogli reči, da so zaigrali svoje življenje in mladost. Poleg maja '68 je le redkokatera neuspela ali uspela revolucija tako močno zamajala družbeni red in hkrati toliko inteligentnih, upornih, pogumnih in povsem navadnih ljudi pustila pri življenju.

10. Literatura:

Althusser, Louis (1980): O ideologiji. V Zoja Skušek–Močnik (ur.): *Ideologija in estetski učinek*, 317–322. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Althusser, Louis (2000): *Izbrani spisi*. Ljubljana: Založba / *cf.

Ardagh, John (1981): *The new France: a society in transition 1945–1977*. Middlesex: Penguin Books Ltd.

Aronson, Ronald (2004): *Camus & Sartre: the story of a friendship and the quarrel that ended it*. Chicago: The University of Chicago Press.

Baudrillard, Jean (1999): *Simulaker in simulacija. Popoln zločin*. Ljubljana: Koda, Študentska založba.

Benjamin, Walter (1998): *Izbrani spisi*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Benjamin, Walter (1999): *The arcades project*. Cambridge: Harvard University Press.

Bennet, Tony (1979): *Formalism & Marxism*. London: Methuen & Co. Ltd.

Berman, Marshall (1983): *All that is solid melts into air: the experience of modernity*. London: Verso.

Blisset, Luther (1995): *Guy Debord is Really Dead: the major failures of the Situationist International considered in their historical, cultural, psychological, sexual and especially political aspects, appended with the modest proposal that we cease allowing the traditions of the dead generations to dominate the lives of the living*. London: Sabotage Editions.

Bracken, Len (1997): *Guy Debord: Revolutionary*. Venice: Feral House.

Camus, Albert (1980): *Mit o Sizifu: esej o absurdnem. Uporni človek*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Caute, David (1988): *The year of the barricades: a journey through 1968*. New York: Perennial Library.

Clark, T. J in Donald Nicholson–Smith (2002): Why art can't kill the Situationist International. V Tom McDonough (ur.): *Guy Debord and the Situationist international*, 467–488. Cambridge: MIT Press.

Coverley, Merlin (2006): *Psychogeography*. Harpenden: Pocket Essentials.

Dark Star, ur. (2001): *Beneath the paving stones: situationists and the beach*, May 1968. San Francisco: AK Press / Dark Star.

Debord, Guy (1993): "Cette mauvaise réputation...". Paris: Éditions Gallimard.

Debord, Guy, ur. (1996): *Potlach (1954–1957)*. Paris: Éditions Gallimard.

- Debord, Guy (1999): *Družba spektakla. Komentarji k družbi spektakla. Panegirik – prvi del*. Ljubljana: Koda, Študentska založba.
- Debord, Guy (1992): *La Société du Spectacle*. Paris: Éditions Gallimard.
- Debord, Guy (2001): *Considerations on the assassination of Gérard Lebovici*. Los Angeles: TamTam Books.
- Debord, Guy (1957 / 2002): Report on the construction of situations and on the terms of organization and action of the international situationist tendency. V Tom McDonough (ur.): *Guy Debord and the Situationist International*, 29–50. Cambridge: MIT Press.
- Debord, Guy (2003): *Complete Cinematic Works: scripts, stills, documents*. Oakland: AK Press.
- Debord, Guy (2004): *Panegyric vol. 1 & 2*. London: Verso.
- Debord, Guy–Ernest (1996): Un pas en arrière. V Guy Debord (ur.): *Potlach (1954–1957)*, 262–265. Paris: Editions Gallimard.
- Eagleton, Terry (1991): *Ideology: an introduction*. London: Verso.
- Engels, Friedrich (1979): Socializem od utopije do znanosti. V Boris Zihlerl (ur.): *MEID*, 4. zvezek, 547–635. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Chicago Surrealist Group (1992): *Three days that shook the New World Order: The Chicago Surrealist Group's statement on the 1992 L.A. rebellion*. St. Louis: One Thousand Emotions.
- Gregoire, R. in F. Perlman, ur. (1991): *Worker–student action committees, France, May '68*. Detroit: Black & Red.
- Holloway, John (2004): *Spreminjamo svet brez boja za oblast*. Ljubljana: Študentska založba.
- Horkheimer, Max in Theodor W. Adorno (2002): *Dialektika razsvetljenstva*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Home, Stewart (1991): *The assault on culture: utopian currents from Lettrisme to Class war*. Stirling: AK Press.
- Home, Stewart (1997): Napad na kulturo. *Časopis za kritiko znanosti* (182), 19–37.
- Hussey, Andrew (2001): *The game of war: the life and death of Guy Debord*. London: Pimlico.
- Jappe, Anselm. (1999): *Guy Debord*. Berkeley: University of California Press.
- Jeffs, Nikolai (2006): Nelagodna razmišljanja o nekaterih paradoksih politike, umetnosti in aktivizma. *Časopis za kritiko znanosti* (223), 80–98.
- Jeffs, Nikolai (1997): To ni osmrtnica – to ni oporoka (to je uvod). *Časopis za kritiko znanosti* (182), 9–15.
- Jovanović, Nebojša (2000): Študent ali beda življenja. *Časopis za kritiko znanosti* (200–201), 163–168.

- Kalanj, Rade. (1988): Henri Lefebvre kao sociolog svakidašnjeg života. V Henri Lefebvre: *Kritika svakidašnjeg života*, V–XIV. Zagreb: Naprijed.
- Kaufmann, Vincent (2006): *Guy Debord: revolution in the service of poetry*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kellner, Douglas (2006): Medijska kultura in zmagoslavje spektakla. *Časopis za kritiko znanosti* (223), 133–149.
- Knabb, Ken, ur. (1981): *Situationist International: Anthology*. Berkeley: Bureau of Public Secrets.
- Kurlansky, Mark (2005): *1968: the year that rocked the world*. London: Vintage.
- Lautréamont, grof de (1985): *Maldororjevi spevi. Poezije*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Lautréamont, comte de (1999): *Les Chants de Maldoror*. Paris: Pocket.
- Lebar, Uroš (2006): *Družba spektakla med znanostjo in tragičnostjo bivanja*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lefebvre, Henri (1988): *Kritika svakidašnjeg života*. Zagreb: Naprijed.
- Lewis, Helena (1990): *Dada turns red*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Lukács, Georg (1985): *Zgodovina in razredna zavest*. Ljubljana: Inštitut za marksistične študije ZRC SAZU.
- Marcus, Greil (2002): The long walk of the Situationist International. V Tom McDonough (ur.): *Guy Debord and the Situationist international*, 1–20. Cambridge: MIT Press.
- Marx, Karl (1867/1961): *Kapital. Kritika politične ekonomije. Prvi zvezek*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Marx, Karl (1888/1976): Teze o Feuerbachu. V Boris Zihlerl (ur.): *MEID*, 2. zvezek, 356–362. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Marx, Karl (1844/1969): Kritika nacionalne ekonomije (Pariški rokopisi 1844). V Boris Zihlerl (ur.): *MEID*, 1. zvezek, 245–398. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Marx, Karl (1844/1969): Kritika Heglove pravne filozofije: Uvod. V *MEID*, Boris Zihlerl (ur.): 1. zvezek, 189–208. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- McDonough, Tom, ur. (2002): *Guy Debord and the Situationist International*. Cambridge: MIT Press.
- Meršol, Mitja (1969): *Študentje na barikadah*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Mension, Jean–Michel (2002): *The Tribe: Contributions to the History of the Situationist International and Its Time, Vol. I*. London: Verso.

- Mentinis, Mihalīs (2006): *Zapatistas: The Chiapas revolt and what it means for radical politics*. London: Pluto Press.
- Orwell, George (2004): *1984*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Plant, Sadie (1992): *The most radical gesture: the Situationist International in a postmodern age*. London: Routledge.
- Poniž, Denis, ur. (1978): *Antologija konkretne in vizualne poezije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Poniž, Denis, ur. (2000): *Letrizem, Isidore Isou*. Piran: Obalne galerije.
- Quattrocchi, Angelo in Tom Nairn (1998): *The Beginning of the End*. London: Verso.
- Rancière, Jacques (1994): On the theory of ideology – Althusser's politics. V Terry Eagleton (ur.): *Ideology*, 141–161. Harlow: Addison Wesley Longman Limited.
- Ratgeb (1990): *Contributions to the revolutionary struggle intended to be discussed, corrected and principally put into practice without delay*. London: Elephant Editions.
- Rizman, Rudi, ur. (1986): *Antologija anarhizma I*. Ljubljana: KRT.
- Rizman, Rudi, ur. (1986): *Antologija anarhizma II*. Ljubljana: KRT.
- Ross, Kristin (2002): Lefebvre on the Situationists: An Interview. V Tom McDonough (ur.): *Guy Debord and the Situationist international*, 267–284. Cambridge: MIT Press.
- Rumney, Ralph (2002): *The Consul: Contributions to the History of the Situationist International and Its Time, Vol. II*. London: Verso.
- Sadler, Simon (1999): *The situationist city*. Cambridge: MIT Press.
- Sanguinetti, Gianfranco in Guy Debord (2003): *The real split in the International: Theses on Situationist International and its time, 1972*. London: Pluto Press.
- Sartre, Jean–Paul (1963): Predgovor. V *Frantz Fanon: Upor prekletih*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Situacionistična Internacionala in študenti iz Strassbourga (1966/1997): O bedi študentskega življenja: z ekonomskega, političnega, psihološkega, seksualnega in predvsem intelektualnega vidika, s skromnim predlogom za njegovo izboljšanje. *Časopis za kritiko znanosti* (182), 75–97.
- Situationist International (1965/1992). *The decline and fall of the spectacle–commodity economy*. Baltimore: Firestarter.
- Situationist International (2001): Our goals & methods in the Strassbourg scandal. V Dark Star (ur.): *Beneath the paving stones: situationists and the beach, May 1968*, 29–36. San Francisco: AK Press / Dark Star.
- Shukaitis, Stevphen, David Graeber in Erika Biddle, ur. (2007): *Constituent imagination: Militant investigations // Collective theorization*. Oakland: AK Press.

Skušek–Močnik, Zoja (1980): Spremna beseda o avtorju. V Albert Camus: *Mit o Sizifu: esej o absurdnem. Uporni človek*, 443–462. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Tucker, Robert C., ur. (1978): *The Marx–Engels reader*. London: W. W. Norton & Company Inc.

Vaneigem, Raoul (1999): *A cavalier history of surrealism*. San Francisco: AK Press.

Vaneigem, Raoul (2003): *The revolution of everyday life*. London: Rebel Press.

Viénet, Rene (1992): *Enragés and situationists in the occupation movement, France, May '68*. New York: Autonomedia.

Virno, Paolo (2003): *Slovnica mnoštva: k analizi oblik sodobnega življenja*. Ljubljana: Založba Krtina.

Vranicki, Predrag (1975): *Historija marksizma*. Zagreb: Naprijed.

Wolin, Sheldon S. in John H. Schaar (1970): *The Berkeley rebellion and beyond*. New York: The New York Review.

Wolman, Gil J. (1996): À la porte. V Guy Debord (ur.): *Potlach 1954–1957*, 21–22, Paris: Editions Gallimar.

Wolman, Gil J in Guy Debord (1996): Pourquoi le lettrisme? V Guy Debord (ur.): *Potlach (1954–1957)*, 174–187. Paris: Éditions Gallimard.

INTERNETNI VIRI:

Tzara, Tristan (1918): *Dada manifesto*. Dostopno na http://www.391.org/manifestos/tristantzara_dadamanifesto.htm (24. september 2007).

Breton, André (1924): *Manifesto of Surrealism*. Dostopno na <http://www.tcf.ua.edu/Classes/Jbutler/T340/SurManifesto/ManifestoOfSurrealism.htm> (24. september 2007).

Nedoh, Boštjan (2005): *Just in time*. Dostopno na <http://www.krtaca.si/postfordizem/pojmovnik/just-in-time> (24. September 2007).

FILMI:

Doillon, Jacques, Alain Resnais in Jean Rouch (1973): *L'An 01*. UZ Productions.

Debord, Guy (1952): *Hurléments en faveur de Sade*.

Debord, Guy (1959): *Sur le passages de quelques personnes à travers une assez courte unité de temps*. Dansk–Fransk Experimental–filmskompagni.

Debord, Guy (1961): *Critique de la separation*. Dansk–Fransk Experimental–filmskompagni.

Debord, Guy (1973): *La Société du Spectacle*. Simar Films.

Debord, Guy (1975): *Refutation de tous les jugements, tant élogieux qu'hostiles, qui ont été jusqu'ici portés sur le film "La Société du Spectacle"*. Simar Films.

Debord, Guy (1978): *In girum imus nocte et consumimur igni*. Simar Films.

Debord, Guy in Brigitte Cornand (1994): *Guy Debord, son art et son temps*. Canal Plus, Institut national d'audiovisuel.